

ACTA
UNIVERSITATIS
CAROLINAE

IURIDICA 4

OBSAH

<i>Jiří Švestka</i> : Občanskoprávní odpovědnost za škodu způsobenou na vnesených (umístěných) nebo odložených věcech	231
<i>Jindřich Hrdlička</i> : Nové civilně procesní právo v Německé demokratické republice	255
<i>Otakar Plundr</i> : Organizace soudů a prokuratury v Korejské lidově demokratické republice	279
<i>Stanislav Balík</i> : Monopoly v Byzanci	297

СОДЕРЖАНИЕ

<i>Иири Швестка</i> : Гражданскоправовая ответственность за вред, причиненный внесенным или оставленным вещам	231
<i>Ииндржих Грдличка</i> : Новое гражданское процессуальное право в Германской Демократической республике	255
<i>Отакар Плундр</i> : Судостроительство и органы прокуратуры в Корейской Народно-Демократической Республике	279
<i>Станислав Балик</i> : Монополии в Византии	297

INHALT

<i>Jiří Švestka</i> : Die zivilrechtliche Haftung für Schäden an eingebrachten oder abgelegten Sachen	231
<i>Jindřich Hrdlička</i> : Das neue Zivilprozessrecht der Deutschen Demokratischen Republik	255
<i>Otakar Plundr</i> : Die Organisation der Gerichte und der Prokuratur in der Koreanischen Volksdemokratischen Republik	279
<i>Stanislav Balík</i> : Monopole in Byzanz	297

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE IURIDICA

ОБЩАЯ

- 231 111. Šesták: Občanskoprávní odpovědnost za škodu způsobenou na veřejných (uměleckých) nebo obložených věcech
232 112. Šesták: Nové civilní procesní právo
233 113. Šesták: Německá demokracistická republika
234 114. Šesták: Organizace soudů a prokuratury
235 115. Šesták: Lidové demokracistické republiky
236 116. Šesták: Monopoly v Byzanci

СОДЕРЖАНИЕ

- 231 111. Шестак: Гражданско-правовая ответственность за вред, причиненный на общественных (художественных) или обремененных вещах
232 112. Шестак: Новое гражданское процессуальное право
233 113. Шестак: Германская демократическая республика
234 114. Шестак: Организация судов и прокуратуры
235 115. Шестак: Народные демократические республики
236 116. Шестак: Монополии в Византии

INHALT

- 231 111. Šesták: Die zivilrechtliche Haftung für Schäden an eingetragenen oder obliegenden Sachen
232 112. Šesták: Das neue Zivilprozessrecht
233 113. Šesták: Die deutsche Demokratische Republik
234 114. Šesták: Die Organisation der Gerichte und der Prokuratur
235 115. Šesták: Die Volksdemokratischen Republiken
236 116. Šesták: Monopole in Byzanz

Občanskoprávní odpovědnost za škodu způsobenou na vnesených (umístěných) nebo odložených věcech

JIRÍ SVESTKA

I.

Dříve platný občanský zákoník z r. 1950 znal jednak odpovědnost provozovatelů ubytovacích podniků za škodu způsobenou na vnesených věcech od přijatých hostů nebo pro ně (§§ 428 an. občanského zákoníku z r. 1950), jednak obdobně posuzovanou odpovědnost provozovatelů garáží (stájí), jakož i jiných podniků, ústavů a zařízení, jejichž provozy s sebou pravidelně přinášely odkládání svršků návštěvníky na vyhrazených či jiných obvyklých místech (§ 433 téhož občanského zákoníku). Systematicky byla úprava obou případů této odpovědnosti přiřazena z důvodů určité souvislosti, jakož i z legislativně technických zřetelů ke smlouvě schovací.

II.

Platná odpovědnost za škodu na vnesených či umístěných nebo odložených věcech (§ 433 an. OZ) spočívá na řadě stejných zásad jako dříve platná právní úprava. Zároveň však, navazujíc na bohaté zkušenosti dosavadní soudní praxe i poznatky teorie, platná právní úprava přinesla ve srovnání s dřívějším právním stavem některé změny, které — v souladu se společenskými potřebami i oprávněnými individuálními zájmy občanskoprávních subjektů — významným způsobem dále prohlubují preventivně výchovné i reparační účinky tohoto důležitého druhu občanskoprávního odpovědnostního systému za způsobenou škodu.

III.

Občanský zákoník rozlišuje:

1. *Odpovědnost organizací poskytujících ubytovací služby za škody způsobené ubytovaným občanům na věcech jimi či pro ně do prostor organizace vnesených* (dále jen odpovědnost provozovatelů za škodu na vnesených věcech — § 433 odst. 1 OZ);

2. *Odpovědnost provozovatelů garáží či jiných podniků podobného druhu za škody způsobené na umístěných dopravních prostředcích a jejich příslušenství* (dále jen odpovědnost provozovatelů za škodu na umístěných věcech — § 435 OZ);

3. *Odpovědnost těch, kdo provozují činnost spojenou zpravidla s odkládáním věcí za škody na těchto věcech způsobených* (dále jen odpovědnost provozovatelů za škodu na odložených věcech — § 433 odst. 2 OZ).

Ze systematických důvodů je občanskoprávní odpovědnost všech výše uvedených subjektů (sub 1–3) upravena společně pod jednou marginální rubrikou (§§ 433–437 OZ) a řídí se — až na určité jednotlivé zvláštnosti (specifika) — jednotnými zásadami.

To také umožňuje učinit předmětem společného výkladu občanskoprávní odpovědnost všech těchto subjektů s tím, že v příslušných souvislostech bude u jednotlivých subjektů odpovědnosti vždy přihlíženo k zmíněným zvláštnostem (specifičností).¹⁾

IV.

Občanskoprávní odpovědnost všech provozovatelů činností, se kterými je spojeno buď vnášení či umístování anebo pravidelné odkládání věcí, se zakládá při splnění potřebných předpokladů (k tomu srov. další výklady) přímo na zákoně a nikoli tedy na určitém typu smlouvy, zejména smlouvy schovací.

¹⁾ Pro úplnost celého výkladu je však třeba dodat, že kromě toho se občanský zákoník v rámci své úpravy §§ 433 a násl. zmiňuje ještě o občanskoprávní odpovědnosti za škody na věcech převzatých do úschovy (srov. § 434 odst. 2), jakož i o občanskoprávní odpovědnosti za škodu na věcech odložených v dopravních prostředcích hromadné dopravy (srov. § 437; k tomu též § 311 OZ).

V obou těchto případech se však občanskoprávně odpovídá jinak než podle zkomaného § 433 a násl. OZ. V prvním případě jde o zvláštní typ služby, který spočívá v úschově věci (§§ 296, 299 OZ) a kde se tudíž za škodu vzniklou převzetím určité věci do opatrování občanskoprávně odpovídá podle § 237 OZ. V druhém případě nastupuje občanskoprávní odpovědnost jen za podmínek stanovených v §§ 427–431 OZ, tj. při škodě vyvolané zvláštní povahou provozu dopravních prostředků. V této souvislosti je však třeba pro lepší orientaci již na tomto místě učinit jednu poznámku: U železničních lůžkových vozů (vagónů) nutno soudit, že v těchto případech jde z povahy věci o obdobné ubytovací zařízení, jako jsou hotely apod., takže tu nastupuje občanskoprávní odpovědnost provozovatelů železničních lůžkových vozů podle § 433 odst. 1 OZ (blíže k tomu srov. ještě další výklady).

Zvláštní úpravu odpovědnosti organizací za škodu způsobenou na věcech odložených při plnění pracovních úkolů anebo v přímé souvislosti pracovníkům (podobně i učňům — srov. § 43 nař. vl. č. 54/1975 Sb.) stanoví zákoník práce (§ 204).

Tento druh odpovědnosti se vztahuje na ty věci, které pracovníci zpravidla (obvykle) nosí do práce (roz. svršky, tj. části oděvu a jeho příslušenství, jiné osobní předměty), dále na obvyklé dopravní prostředky (srov. např. kola, motocykly, motorové tříkolky; nikoli však podle zatím ustáleného výkladu soudní praxe osobní automobily) a konečně na ty peněžité částky, které pracovníci obdrží v den výplaty (tedy zahrnující případně i vyšší peněžité obnosy).

Tato občanskoprávní odpovědnost má charakter přísné a široké objektivní odpovědnosti, tj. bez zřetele na existenci zavinění. Proto je důsledně vyloučena i možnost vyvinění (exkulpace).

K založení takto koncipované občanskoprávní odpovědnosti všech výše uvedených provozovatelů vedly tyto *základní a společensky významné motivy (důvody)*:

a) Provozovatelům všech zkoumaných druhů činnosti je dobře znám celý chod i prostředí, za kterých tyto své činnosti uskutečňují. V důsledku toho oni sami nejlépe znají všechny skutečnosti a činitele, z jejichž povahy právě při těchto provozech — pro něž je příznačné, že s vnesenými či umístěnými, resp. odloženými věcmi jsou jak v blízkém styku pracovníci (personál) provozovatelů, tak že jsou i navíc obecně přístupné — nejspíše hrozí nebezpečí vzniku škod. Proto lze od těchto provozovatelů nejen očekávat, nýbrž zároveň na nich únosně vyžadovat, aby nejrůznějšími opatřeními (organizací práce, dozorem, resp. jinými bezpečnostními opatřeními a vůbec celkově dobrou řídicí prací) vzniku těchto škod předcházeli a tak občanům zabezpečili, že dostanou své věci do provozu vnesené, či umístěné, resp. odložené neporušené zpět (*salvum fore recipere*). I stanovení přísné a široké občanskoprávní objektivní odpovědnosti má — v komplexu společenských opatření — tyto provozovatele specifickým způsobem, tj. pod hrozbou majetkové újmy stimulovat k tomu, aby předcházení (prevenci) škodám na vnesených či umístěných resp. odložených věcech věnovali náležitou péči, úsilí a energii a k tomu účelu vytvářeli iniciativně a aktivně všechny předpoklady (tzv. prevenční motiv — důvod založení tohoto druhu občanskoprávní odpovědnosti).

b) Dojde-li však vzdor veškerému prevenčnímu úsilí provozovatelů na vnesených či umístěných, resp. odložených věcech již ke škodě, má v takových případech stanovení přísné a široké občanskoprávní objektivní odpovědnosti zajistit poškozenému občanovi s ohledem na zvláštní povahu těchto provozů (srov. např. již zmíněný blízký styk personálu provozovatele s těmito věcmi, obecnou přístupnost provozů, složitost jejich vnitřní organizační struktury, ve které se ubytovaný občan může zpravidla sám jen stěží orientovat), účinnou, tj. úplnou a zároveň také rychlou náhradu — reparaci (tzv. reparační motiv — důvod založení tohoto druhu občanskoprávní odpovědnosti). V této právní úpravě lze vzhledem k výše uvedené situaci spatřovat i přiměřené rozložení existujícího rizika mezi občana a provozovatele příslušného zařízení. Konečně v této souvislosti nelze přehlížet ani možnosti provozovatelů těchto zařízení se proti tomuto typu vznikajících a opakujících se škod pojistit, a tak nastalá rizika škod únosně krýt.

c) Kromě výše uvedených důvodů je však v soudobých socialistických podmínkách třeba uvážit i to, že činnost v provozech, které mají na mysli §§ 433 an. OZ, uskutečňují prakticky pouze socialistické organizace. Při tom jednou z jejich hlavních společenských, ale i také právních povinností, je (srov. § 223 OZ), aby v zájmu zajištění dalšího růstu životní úrovně (zejména pak ve hmotné oblasti), vytvářely všestranné předpoklady pro to, aby

společensky oprávněné požadavky občanů byly řádně a plynule uspokojovány. V důsledku stálého dynamického rozvoje naší společnosti (k tomu srov. závěry XV. sjezdu KSČ) stále větší počet občanů využívá výsledky poskytování služeb nejrůznějšího druhu a povahy. Dochází i k velkému rozmachu ubytovacích, zdravotnických, kulturních i celé řady dalších služeb, které mají — na rozdíl od jiných druhů služeb — tu zvláštnost, že jejich provozování s sebou zároveň přináší vnášení, či umísťování, resp. pravidelné odkládání věcí. Pravidlům socialistického soužití i oprávněně stoupajícím nárokům občanské veřejnosti odpovídá, aby ti občané, kteří služeb takového druhu využívají, měli v rámci řádného poskytování vlastních služeb, zároveň stanoveny účinné právní záruky, že jim provozovatelé zajistí bezpečnou úschovu a ochranu těch věcí, které byli nuceni za účelem realizace vlastních služeb do ubytovacích prostorů vnést, do garážovacích umístit anebo v jiných zařízeních na určitých místech odložit. Povinnost provozovatelů zkoumaných činností pečovat o ochranu vnesených, či umístěných anebo odložených věcí, se tak stává neoddelitelnou součástí řádného výkonu vlastních služeb poskytovaných socialistickými organizacemi občanovi. Jestliže provozovatelé tuto ochranu vnesených, či umístěných resp. odložených věcí řádně nezabezpečí, ač nabyté zkušenosti a poznatky učí, že to do značné míry pečlivě uskutečňovanými bezpečnostními opatřeními, řádnou organizací práce, svědomitým přístupem pracovníků k výkonu jejich úkolů, jakož i dalšími vhodnými opatřeními možné je, je namístě, aby za škodu na těchto věcech způsobenou také občanskoprávně odpovídali.

Případnou námitku, že touto přísnou a širokou objektivní odpovědností se snad až přespříliš zvyšuje rozsah povinností provozovatelů — socialistických organizací, což může ve svých konečných důsledcích vést k event. neúměrnému zatížení fondu socialistického vlastnictví, nelze v těchto případech shledat opodstatněnou. Z právněpolitického hlediska by naopak bylo nesprávné, jestliže by společensky uznávané výhody, kterých se našim občanům v rámci poskytování služeb určitého druhu od socialistických organizací dostává, byly oslabovány tím, že by se na občany přesouvalo riziko škod způsobených jim v jejich majetkových poměrech, ať již ztrátou, odcizením či poškozením vnesených, či umístěných, resp. odložených věcí. To vše platí tím spíše, že v naprosté většině případů půjde o věci, které tvoří předměty osobního vlastnictví (§ 127 an. OZ), jež občané nabyli poctivou prací ve prospěch celé společnosti.

V.

V souvislosti s výklady o charakteru občanskoprávní odpovědnosti provozovatelů, jakož i motivech — důvodech jejího založení, je třeba dodat, že tato — již sama o sobě přísná a široká objektivní odpovědnost — je ve srovnání s dříve platným právním stavem ještě *dále zvýšena*. Zvýšením občanskoprávní odpovědnosti je sledován cíl, aby — v souladu s celospolečenskými požadavky — bylo co nejvšestranněji zajištěno řádné poskytování všech druhů zkoumaných služeb (§ 223 OZ).

V čem lze toto další zvýšení občanskoprávní objektivní odpovědnosti provozovatelů shledávat? V první řadě v tom, že tato odpovědnost provozovatelů zkoumaných činností se vztahuje na všechny škody, které byly poškozenému občanu na vnesených, či umístěných anebo odložených věcech způsobeny, a to bez ohledu na to, jestli tyto škody způsobili *oni sami, resp. některý z jejich pracovníků* anebo *třetí osoby* (např. spoluubytovaný občan; ten, kdo spoluubytovaného občana navštívil; zloděj, který se dostal do provozu vzhledem k jeho obecné přístupnosti anebo jiným způsobem jako např. vloupáním). Jak tedy patrně, občanský zákoník ve snaze zajistit poškozeným skutečně účinnou zvýšenou ochranu nerozlišuje kým a jak byla škoda na vnesených, umístěných, resp. odložených věcech způsobena.

Za projev zvýšené občanskoprávní objektivní odpovědnosti provozovatelů zkoumaných činností lze dále považovat rovněž skutečnost, že občanský zákoník — na základě bohatých zkušeností dosavadní právní, zejména soudní praxe — stanovil v § 433 odst. 3 OZ výslovně zásadu, podle které provozovatelé nemohou tuto zákonem uloženou odpovědnost vyloučit, resp. omezit (např. co do věcí, za které se poskytuje náhrada) ani *jednostranným prohlášením* (např. typicky vývěskou, resp. jednostranným prohlášením doručeným ubytovací organizací občanu při ubytování), ani *dohodou učiněnou s občanem* (např. ve formě tzv. hotelových reverzů, které by ubytovací organizace dala podepsat občanu-hostovi). Všechny tyto právní úkony — pokud by již byly učiněny — by vzhledem ke své absolutní neplatnosti neměly od samého počátku žádné právní účinky (§ 39 OZ). K celé této problematice lze blíže uvést toto: Již od samého počátku účinnosti občanského zákoníku z r. 1950 vznikaly v právní praxi pochybnosti o tom, jestli se provozovatel zkoumaných činností může jednostranným projevem vůle, který projevil zejména zřízením vývěsky, umístěné ve svých provozních místnostech (např. v holičské provozovně, ve zdravotnickém středisku, na plovárně, v kavárně apod.), zbavit zákonem stanovené přísné a široké občanskoprávní objektivní odpovědnosti. Soudy po určitých počátečních pochybnostech počaly postupně konstantně judikovat, že takové vývěsky provozovatelů, resp. jakékoli jejich jiné jednostranné projevy vůle, směřující k vyloučení, resp. omezení zákonem stanovené odpovědnosti, právní význam (relevanci) nemají (naproti tomu o právním významu vývěsek, které obsahují upozornění občanům-hostům na zřízení šatny, resp. kabiny srov. obsah dalších výkladů).

V této souvislosti je namístě pro úplnost uvést, že právní význam (relevanci) nemají rovněž takové vývěsky, podle jejichž znění provozovatelé zkoumaných činností *neodpovídají za obsah kapes odložených věcí*. Jestliže totiž nastupuje přísná a široká objektivní občanskoprávní odpovědnost určitého provozovatele za samotnou odloženou věc (např. za odložený svrchník), nutno soudit, že tento provozovatel odpovídá i za škody na dalších věcech, které se — podle nabytých obecných zkušeností a poznatků (objektivní měřítko) — s touto věcí hlavní v dané situaci zpravidla a obvykle jako příslušenství odkládají (např. u odloženého svrchníku nastupuje

provozovatelova odpovědnost rovněž za šálu, rukavici apod.). Posouzení základu i rozsahu občanskoprávní objektivní odpovědnosti provozovatele bude v takových případech vždy věcí konkrétního případu a jeho povahy.

Občanský zákoník v zájmu zajištění účinné zvýšené občanskoprávní odpovědnosti provozovatelů nepřipouští rovněž ani vyloučení této odpovědnosti provozovatelů dohodou, kterou by uzavřeli s vlastníkem, resp. s jiným oprávněným subjektem ohledně vnesených, či umístěných, resp. odložených věcí. Připustit totiž platnost dohod tohoto druhu by v soudobých sociálních podmínkách odporovalo poslání a úkolům, které socialistická společnost v souvislosti se stálým zvyšováním životní úrovně občanů socialistickým organizacím, poskytujícím občanům služby, s nimiž je spojeno vnášení či umístění, resp. odkládání věcí, ukládá.

VI.

Provozovatelé všech zkoumaných činností se *zproští* (liberují — exonerují) přísné a široké objektivní občanskoprávní odpovědnosti pouze v jediném případě, a to tehdy, bude-li *bezpečně zjištěno, že by ke škodě došlo i jinak*. Kdy tomu tak bude, je opět nutno posoudit vždy podle okolností a povahy konkrétního případu.

Situace, za které lze spolehlivě soudit, že by ke škodě došlo i jinak, mohou — obecně uvažováno — nastat ze *dvou základních příčin*:

1. Z VNĚJŠÍCH

Typickou vnější příčinou může být určitá živelní pohroma (např. požár, povodeň, zemětřesení apod.), v důsledku které by došlo ke škodě na vnesených, či umístěných, resp. odložených věcech i tehdy, jestliže by tyto věci do příslušných provozů vneseny, či umístěny, resp. odloženy nebyly.

Jak je z celkové formulace zprošťujícího důvodu patrné, v těchto případech nelze dokonce vyloučit ani eventuální občanskoprávní objektivní odpovědnost provozovatelů za tzv. vyšší moc (*casus maior*), ač tato skutečnost obvykle v jiných případech pro svou povahu a znaky (kromobyčejnost, neodvratitelnost, jedná se o skutečnost příšlou zvenčí) občanskoprávní odpovědnost určitého subjektu vylučuje.

2. Z VNITŘNÍCH

Jde o případy, kdy vznikla v důsledku povahy a působení samotné poškozené věci, resp. její vady (srov. např. újmu, která vznikla v důsledku rychle se kazících samotných vnesených potravin).

VII.

V souvislosti s předcházejícími výklady je třeba — byť jen ve stručnosti — zaujmout stanovisko k jedné otázce, která by v těchto případech mohla být

praktická. Lze podle občanského zákoníku vzniklou občanskoprávní objektivní odpovědnost provozovatelů zkoumaných činností snížit, resp. omezit, bude-li vedle předpokládané škodné události, za kterou odpovídají, zároveň prokázáno *spoluzavinění poškozeného* (§ 441 OZ)?

Na tuto otázku je nutno odpovědět kladně. Je tomu tak proto, že ustanovení o *spoluzavinění poškozeného* (§ 441 OZ) je — jak vyplývá již z jeho systematického zařazení — ustanovením obecné povahy, které se tudíž jako takové musí nezbytně uplatnit i v těchto případech. V čem bude možno v těchto případech spatřovat spoluzavinění poškozeného, bude vždy otázkou skutkového zjištění všech okolností a povahy konkrétního případu. Dlužno dodat, že ve většině případů zpravidla nebude činit zjištění spoluzavinění poškozeného občana žádné velké potíže (např. se prokáže, že ubytovaný občan ztratil klíč od pokoje a neučinil včas žádné bezpečnostní opatření, čehož využil zloděj; ubytovaný občan neuzamkl místnost, ačkoli to podle povahy případu bylo třeba apod.).

VIII.

Ke vzniku občanskoprávní odpovědnosti podle § 433 an. OZ se vyžaduje splnění těchto obecných předpokladů (lze to vyjádřit také tak, že *základ* tohoto druhu občanskoprávní odpovědnosti tvoří):

1. EXISTENCE ŠKODNÉ UDÁLOSTI PŘEDVÍDANÁ A ZÁROVEŇ ZAKÁZANÁ (REPROBOVANÁ) § 433 A NÁSL.;

2. EXISTENCE ŠKODY;

3. EXISTENCE PŘÍČINNÉ SOUVISLOSTI (KAUZÁLNÍHO NEXU) MEZI 1 A 2

Ad 1. K osvětlení pojmu škodné události podle § 433 na. OZ je třeba uvést toto:

Podle občanského zákoníku není nikterak rozhodné, tvoří-li tuto škodnou událost jednání osoby anebo působení určité objektivní okolnosti.

Co se týká jednání osoby, nutno soudit, že nezáleží na tom, jde-li o konání toho, kdo u příslušného provozovatele pracuje, či o konání jiné osoby (např. spoluubytovaného občana v hotelu či o zcela cizí třetí osobu). Výše uvedený rozdíl (roz. rozdíl mezi škodou způsobenou tím, kdo u provozovatele pracuje na straně jedné a jinou osobou na straně druhé) má právní význam nikoli z hlediska vzniku odpovědnosti, resp. založení jejího základu, nýbrž pouze pro určení rozsahu náhrady škody (§ 434 — k tomu srov. další výklady). Rovněž je irelevantní, jakým způsobem se tato jiná osoba, jež způsobila škodu, do provozních prostorů příslušného provozovatele dostala (např. zda tam vnikla vloupáním či zda se do příslušného

provozního prostoru provozovatele dostala vzhledem k jeho obecné přístupnosti).

Ad 2, 3. O těchto předpokladech platí v plné míře obecné výklady, od kterých lze při zkoumané specifické problematice upustit.

Kromě výše uvedených obecných předpokladů sub 1.3, vyžadovaných pro vznik občanskoprávní objektivní odpovědnosti provozovatelů, musí být ve zkoumaných případech splněny ještě *některé další zvláštní (speciální) předpoklady*, které jsou z povahy věci úzce spjaté s tímto druhem občanskoprávní odpovědnosti stanoveným v § 433 an. OZ.

Jde konkrétně o *tyto zvláštní (speciální) předpoklady*:

A. *Škodná událost musí nastat buď při poskytování ubytovacích služeb či služeb poskytovaných při provozu garáží, resp. provozu podobného druhu, anebo při provozování činnosti, s níž je zpravidla spojeno odkládání věcí;*

B. *Škoda musí nastat na vnesených či umístěných věcech²⁾ anebo na věcech odložených na místě k tomu určeném, resp. na místě, kde se obvykle odkládají;*

C. *Škoda musí nastat na vnesených či umístěných anebo na odložených věcech oprávněného subjektu.*

Ad A. Konkrétní výčet provozovatelů, jež poskytují služby ve formě ubytování či umístování dopravních prostředků anebo jež poskytují služby, s jejichž poskytováním je zpravidla spojeno odkládání věcí, občanský zákoník na žádném místě nepodává.

Z toho vyplývá, že jejich určení, resp. vymezení občanský zákoník ponechává občanskoprávní praxi a teorii. Tento zákonodárcův postup je správný. Každá zákonná úprava, která by se — ať již jakýmkoli způsobem — chtěla o takovéto určení, resp. vymezení pokusit, by se totiž stejně musela omezit toliko na příkladný (demonstrativní) výčet osob provozovatelů. Každý pokus občanského zákoníku o vyčerpávající (demonstrativní) výpočet těchto provozovatelů by totiž vzhledem k stále pokračujícímu rozvoji společnosti, spojeného mj. i s rozšiřováním a diferenciací poskytovaných služeb, nutně zastaral a přestal po určité době odpovídat objektivním potřebám života.

Za současného stavu rozvoje naší společnosti a s ním úzce spjaté úrovně poskytování služeb socialistickými organizacemi, které jsou k tomu účelu speciálně zřizované, lze — mj. i vzhledem k dosavadním bohatým zkušenostem soudní praxe — považovat za provozovatele a tudíž za subjekty občanskoprávní odpovědnosti za škody vzniklé podle § 433 an. OZ:

²⁾ Obecný občanský zákoník z r. 1811 hovořil u hostinských, podnikatelů stáží a úschovných místností, držitelů lázeňských podniků jako o tzv. ručení „ex recepto“.

a) Organizace poskytující ubytovací služby

Za organizace poskytující ubytovací služby (ubytovací organizace), které splňují náležitosti občanskoprávně odpovědných provozovatelů podle § 433 an. OZ, lze ve smyslu §§ 300 an. OZ považovat *organizace poskytující občanům služby ve formě přechodného ubytování, a to buď na dobu dohodnutou, anebo na dobu vyplývající z účelu ubytování.*

Přitom lze za ně považovat nejen organizace, u nichž je poskytování těchto ubytovacích služeb vlastním (hlavním) předmětem jejich provozní činnosti, nýbrž rovněž organizace, u kterých je poskytování ubytovacích služeb toliko pomocným doplňkem jejich vlastní (hlavní) provozované činnosti. Mezi ubytovací organizace budou proto z těchto důvodů patřit zejména hotely, ubytovací hostince, motely, botely, noclehárny, zotavovny, turistické, resp. horské chaty, penziony, hlídané stanové tábory, provozovatelé železničních lůžkových vozů — vagónů apod., ale např. i studentské koleje, internáty, ubytovny, ubytovny pro účastníky internátního školení, ubytovny pro brigádníky (není přitom rozhodné, jde-li o brigádníky dlouhodobé či krátkodobé).³⁾

Naproti tomu pod pojem ubytovacích organizací nebudou spadat svobodárny a podobná ubytovací zařízení určená ve smyslu §§ 190 an. OZ k trvalému (stálému) ubytování.

b) Provozovatelé garáží, resp. podniků podobného druhu

Do této kategorie občanskoprávně odpovědných subjektů ve smyslu § 433 an. OZ budou *vedle organizací, které obstarávají provoz garáží výhradně (garážovací organizace), patřit nepochybně i organizace, které vedle své jiné hlavní provozovací činnosti (konkrétně např. ubytovací) mají také garáže.*

Takovými organizacemi budou např. typicky hotely, resp. motely, pokud mají zároveň své garáže. O žádný z těchto případů — a tudíž ani o občanskoprávní odpovědnost podle § 435 OZ — však nepůjde tam, kde občan ubytovaný v hotelu či ubytovacím hostinci, které nemají garáže, zaparkuje své motorové vozidlo před hotelem, na odstavné ploše u hotelu apod.

Mezi podniky podobného druhu, jako je provoz garáží (§ 435 OZ), sluší zahrnout např. hlídaná parkoviště aut, hlídané autocampingy (provozované družstevními organizacemi, resp. národními výbory), úschovny kol, loděk apod. V této souvislosti by mohlo být event. praktické, že organizace poskytne službu tohoto druhu občanovi prostřednictvím osoby, se kterou

³⁾ U studentských kolejí či různých forem internátů nejde — vzdor podobnosti vybavení jako v tzv. svobodárnách — o osobní užívání jiných obytných místností ve smyslu § 190 a násl. OZ. Je tomu tak proto, že v těchto zařízeních je ubytování časově omezeno neboli je přechodné (např. dobou studia, dobou učebního poměru apod.). Zkrátka, v těchto případech chybí znak trvalosti občanskoprávního vztahu, charakteristický rovněž pro osobní užívání jiných obytných místností.

uzavřela dohodu o činnosti mimo pracovní poměr (srov. §§ 232 an. zák. práce, k tomu viz rovněž Zásady vyslovené v č. 19/1965 Sb.). V takovém případě se na subjektu občanskoprávní odpovědnosti ve smyslu § 433 an. OZ nic nemění. Jím ve vztahu k poškozenému občanovi zůstává organizace.

Pro úplnost je třeba v této souvislosti poukázat ještě na to, že v § 435 OZ — na rozdíl od § 433 odst. 1 OZ — se nehovoří o organizaci jako provozovateli. Z toho důvodu lze opodstatněně usuzovat, že provozovatelem v těchto případech může být vedle organizací event. i *občan*. I když tyto případy nebudou zajisté pravidlem, úplně je nelze vyloučit (srov. k tomu § 2 Zásad pro poskytování některých služeb a oprav občanů na základě povolení ONV — č. 20/1965 sb.). V takových případech by ovšem byl subjektem občanskoprávně odpovědným podle § 435 OZ poškozenému sám občan — provozovatel (srov. § 4 cit. Zásad).

c) *Ti, s jejichž činností je zpravidla spojeno odkládání věcí*

Do této kategorie subjektů občanskoprávně odpovědných podle § 433 an. OZ budou *patřit jiné organizace než ubytovací, resp. organizace s provozem garáží*.

Půjde konkrétně zejména o restaurace, kavárny, vinárny, hostince, holičské a kadeřnické závody, zdravotnická střediska, nemocnice, koupaliště, na kterých občané odkládají věci do skříněk, které k tomu účelu vedení koupaliště určilo, plovárny, divadla, biografy, koncertní síně, školy, školské družiny, čítárny, studovny, obřadní síně, národního výboru, závodní jídelny (i svému pracovníkovi odpovídá organizace za věci odložené při obědě podle občanského zákoníku a nikoli podle zákoníku práce), dietní jídelny, zařízení, provádějící manikúry či pedikúry apod.

Pokud jde o tuto kategorii občanskoprávně odpovědných subjektů, lze se zřetelem na znění § 433 odst. 2 OZ (srov. arg. „...ten, kdo...“) usuzovat na to, že provozovatelem tu vedle organizace může být rovněž *občan* (srov. např. případ, kdy zubnímu či odbornému lékaři bylo příslušnými státními orgány povoleno provozování soukromé ordinace). Tyto případy však budou v soudobých společenských podmínkách zcela výjimečné.

V souvislosti s výkladem občanskoprávní odpovědnosti této kategorie provozovatelů sub c) je třeba se zastavit u *několika otázek závažnějšího praktického dosahu*:

Za *prvé*, má-li některý z těchto provozovatelů zřízenou pro odkládání věcí občanů — návštěvníků šatnu (čemuž tak u většiny z nich je, neboť tímto opatřením se provozovatelé celkem nejspolehlivěji uchrání před nepříznivými odpovědnostními důsledky — typicky provozovatelé divadel, biografů, koncertních síní, studoven apod.), nebude zásadně odpovídat za škody způsobené na věcech sice v provozu odložených, avšak nikoli do zřízené šatny, resp. kabiny (v podrobnostech k tomu srov. další výklady, včetně těch výjimečných případů, kdy provozovatel určitého zařízení bude vzdor zřízení šatny za odložené věci odpovídat). To, co bylo výše uvedeno, platí ovšem za předpokladu, že občan — návštěvník se o zřízení šatny,

resp. kabiny dozvěděl, resp. — objektivně vzato — musel dozvědět (např. z polohy umístění šatny, ze zjevně seznatelných nápisů o zřízení a existenci fungující šatny apod.).

Za druhé, občanskoprávní odpovědnost podle § 433 an. OZ nelze uložit těm provozovatelům, s jejichž činností není spojeno odkládání věcí zpravidla (resp. řečeno jinak — typicky). Tak tomu bude u těch provozovatelů — organizací, jež sice poskytují občanům různé druhy služeb, při kterých však není pravidlem (typické) odkládání svršků (srov. např. různé potravinářské obchodní organizace hostince, které čepují pivo občanům pouze „přes ulici“ apod.

V právní praxi vznikla pochybnost, zda lze za subjekt občanskoprávní objektivní odpovědnosti podle § 433 odst. 2 OZ považovat i maloobchodní samoobslužné prodejny s volným výběrem zboží v tom případě, kdy dojde ke ztrátě, resp. k odcizení nákupní tašky občana. Podle našeho názoru maloobchodní prodejny typu samoobsluhy za odložené věci podle § 433 odst. 2 OZ neodpovídají.

Je tomu tak proto, že s ohledem na dosavadní obecné zkušenosti i poznatky, kterých bylo s touto novou a moderní formou prodeje nabyto, nutno dojít k závěru, že s provozováním této činnosti odkládání věcí zpravidla (typicky) spojeno není. Jestliže by však podle okolností konkrétního případu bylo možno usuzovat na to, že v určité samoobslužné prodejně došlo k dohodě o úschově (§ 296—299 OZ) nákupní tašky, resp. podobné věci nakupujícího občana s obchodní organizací po dobu nákupu (typické bude, že za obchodní organizaci bude jednat její pracovník, konkrétně zpravidla pokladní), obchodní organizace by za ztrátu, zničení či poškození těchto věcí občanskoprávně odpovídala. Její odpovědnost by však byla odpovědností nikoli podle § 433 odst. 2 OZ, nýbrž podle § 237 OZ.

Za třetí, je nutno uvážit, že občanský zákoník hovoří v § 433 odst. 2 OZ výslovně o „provozování činnosti“ a o „provozovatelích“, jakožto občanskoprávně odpovědných subjektech. Z těchto použitých pojmů je třeba dovodit, že občanskoprávní odpovědnost podle §§ 433 an. OZ postihuje pouze toho, kdo služby spojené s odkládáním věcí uskutečňuje soustavně — opakovaně (opětovně) a nikoli tedy ojediněle — jednorázově, zkrátka toliko příležitostně. Nebude proto provozovatelem ten, kdo jen ojediněle a tedy toliko příležitostně vyvíjí činnost, se kterou bylo mj. spojeno odkládání věcí (např. určitá společenská organizace uspořádá příležitostně v restauraci schůzi svých členů).

Za čtvrté, pro posouzení věci není nikterak rozhodné, mohli-li občané-návštěvníci v provozech, s nimiž je spojeno odkládání věcí, na věci dozorovat s menšími či většími obtížemi, resp. zda tuto možnost vůbec neměli. V souladu s dosavadní konstantní judikaturou soudů je třeba vycházet z toho, že je-li s provozováním určité činnosti spojeno pravidelné (typické) odkládání věcí, nastupuje za splnění výše uvedených (obecných i zvláštních) předpokladů občanskoprávní odpovědnost provozovatelů bez dalšího. Nelze ovšem vyloučit, že by zmíněné skutečnosti mohly mít event. význam pro závěr o spoluzavinění poškozeného.

Za páté, občanskoprávní odpovědnost podle § 433 an. OZ se vztahuje toliko na věci, které se do těchto provozů se zřetelem na jeho účel, povahu a charakter zpravidla (typicky) vnášejí a tam odkládají.

Za šesté, občanskoprávní odpovědnost za škodu způsobenou na odložených věcech se podle § 437 nevztahuje na provozovatele dopravních prostředků hromadné dopravy. Ti za škodu způsobenou na věcech odložených v dopravních prostředcích odpovídají pouze podle ustanovení o občanskoprávní odpovědnosti za škody způsobené zvláštní povahou jejich provozů (§ 427 an.; srov. k tomu i § 311 OZ).

Ad B. Předmětem občanskoprávní ochrany poskytované § 433 an. OZ jsou občanskoprávní vztahy, které se vztahují

- a) *Při poskytování ubytovacích služeb na vnesené věci;*
- b) *Při provozu garáží (resp. podniků podobného druhu) na dopravní prostředky a jejich příslušenství v garáži (stanovišti) umístěné;*
- c) *Při provezech spojených s pravidelným (typickým) odkládáním věcí na věci odložené; a to buď na místě*

aa) *K tomu určeném nebo*

bb) *Kam se obvykle odkládají*

ad a) U organizací poskytujících ubytovací služby jsou předmětem občanskoprávní ochrany věci, které byly ubytovaným občanem (resp. kýmkoli jiným, jako např. jeho podřízeným pracovníkem, taxikářem apod.) pro něho do prostor ubytovací organizace vneseny. Za věci vnesené do prostor organizace je třeba podle zákonného (legálního) výkladu obsaženého v § 433 odst. 1 OZ považovat ty věci, které byly ubytovaným občanem, resp. pro něho:

aa) *Do prostor vyhrazených k ubytování občana* (např. do pokoje v hotelu) *nebo určených k uložení věcí vneseny* (např. do lyžárny v horské boudě) *anebo*

bb) *Za tím účelem některému pracovníkovi ubytovací organizace odevzdány* (např. vrátnému, recepčnímu, pracovníkovi, který roznáší zavazadla ubytovaných občanů do pokojů, pokojské, pracovníkovi, který obsluhuje výtah apod.).

Ad aa) *Do prostor určených k uložení věcí sluší zahrnovat i prostory označené ubytovaným občanům pracovníky organizace.*

Ad bb) Pracovníkem organizace ve smyslu § 433 an. OZ může být za určitých okolností i ten, kdo jinak není určen k tomu, aby věci ubytovaných občanů přejímal (§ 20 OZ).

Vnesenými věcmi jsou netoliko zavazadla, aktovky, batohy apod. a věci v nich uložené, nýbrž i věci, které má ubytovaný občan na sobě (např. šaty, boty, prádlo apod.) anebo u sebe (např. peněženku, hůl, deštník apod.).

Může jít netoliko o věci ve vlastnictví ubytovaného občana, nýbrž i o věci třetí osoby, které má ubytovaný občan u sebe jako uživatel, půjčitel apod. (např. občan — host vnesl do hotelu půjčený tranzistorový přijímač, fotografický přístroj, půjčený od organizace, která poskytuje služby ve formě půjčování spotřebních předmětů apod.).

Ad b) U organizací s provozem garáží (resp. s provozem podobného druhu) se občanskoprávní ochrana vztahuje na dopravní prostředky umístěné

v garáži (stanovišti), jakož i na věci tvořící ve smyslu § 121 odst. 1 OZ příslušenství vozidla (srov. např. rezervní pneu, nádrž s olejem či benzinem, soupravu klíčů apod.). Je přirozené, že se tato občanskoprávní odpovědnost vztahuje bez dalšího i na součást věci — § 120 OZ (srov. např. na zamontované reflektory auta, volant auta apod.). Jelikož občanský zákoník omezil v § 435 OZ provozovatelovu občanskoprávní odpovědnost tolika na umístěné dopravní prostředky a jejich příslušenství, lze usuzovat, že předmětem občanskoprávní ochrany ve smyslu cit. ustanovení nebudou ty věci, které občan toliko příležitostně uložil v kufru či kabině svého dopravního prostředku, jež však podle obecných zkušeností a poznatků nelze označit za příslušenství dopravního prostředku (např. prádlo či šaty občana uložené ve vozidle apod.). Organizace s provozem garáží jsou totiž vedeny zákonem k tomu, že odpovídají pouze za škody způsobené na dopravních prostředcích a na jejich příslušenství. Pokud by měly tudíž občanskoprávně odpovídat i za ostatní věci odložené v dopravním prostředku, musely by je — jako individualizované předměty — převzít do zvláštní úschovy, a tím o ně pečovat na základě schovací smlouvy (§ 296–299 OZ). V této souvislosti je však třeba uvést, že zanechal-li občan ve svém autě věci, které nelze označit podle obecných zkušeností a poznatků za příslušenství (srov. např. zmíněné prádlo či šaty apod.), nelze pouze z této okolnosti s poukazem na zásadu vyslovenou v § 35 odst. 1 OZ usuzovat, že v důsledku toho došlo mlčky (konkludentně) k uzavření schovací smlouvy.

Ad c) Za odložené věci ve smyslu § 433 odst. 2 OZ lze považovat věci, které občan (lze ho také v těchto případech přiměřeně nazývat návštěvníkem) v prostorách provozních místností za účelem uskutečnění příslušného druhu služby zpravidla odkládá, tj. zříká se jejich bezprostředního dozoru a dispozice s nimi. Tím je činí přístupnými nejen provozovateli (resp. jeho pracovnímu personálu), nýbrž vzhledem k obecné přístupnosti těchto provozů i všem třetím osobám (např. si zavěsí v hostinci kabát na věšák a odejde ke svému stolu).

Z uvedeného rozboru je naproti tomu třeba dovodit, že by o odloženou věc ve smyslu § 433 odst. 2 OZ nešlo tam, kde by si za určité situace občan bezprostřední dozor nad věcí a dispozici s ní zachoval (např. občan si ponechá v restauraci aktovku vedle sebe, event. na prázdné vedlejší židli u stolu, u kterého obědvá, resp. ji postaví na zem u nohy stolu, kde obědvá; jako jiný praktický příklad lze uvést případ, kdy si návštěvnice ponechá při obědě v restauraci kabelku na stole apod.).

Ad aa) Je-li v provozu organizace zřetelně určeno (vyhrazeno) místo na pravidelné odkládání určitých věcí, pak se ke vzniku provozovatelovy občanskoprávní odpovědnosti vyžaduje, aby tyto věci byly uloženy na něm.

V tomto směru bude vždy třeba vycházet z povahy a okolností konkrétního případu. Tak např. byly-li v restauraci zřízeny pro odkládání svrchního oděvu, věšáky, je třeba tento oděv ukládat na nich. Při tom se ovšem předpokládá, že na takto vyhrazených místech budou odkládány pouze ty věci, pro které — jakožto pravidelně (typicky) se v provozu odkládající —

byla tato místa svým účelem a posláním vyhrazena. Tak např. jsou-li v hostinci umístěny věšáky na odkládání svrchního oděvu, rozumí se tím, že tu bude odkládán — tak jak je pravidlem (typické) a zároveň také účelem věšáků — tento svrchní oděv. Tehdy bude rovněž splněn předpokládaný účel těchto zařízení — věšáků, neboť občanovi bude umožněno, aby v klidu, pohodlně a kulturně využil vlastní služby poskytované provozovatelem. V této souvislosti je třeba pro úplnost uvést, že občanskoprávní odpovědnost provozovatelů by se v takových případech vztahovala rovněž na škody způsobené na věcech s tímto svrchním oděvem zpravidla (typicky) odkládané (srov. např. šálu, rukavice apod.). Naproti tomu občanskoprávní odpovědnost podle § 433 odst. 2 OZ by v těchto případech již nezahrnovala odpovědnost za ztrátu peněženky, fotografického přístroje, filmovací kamery apod. Nutno soudit, že k odkládání věcí tohoto druhu nejsou věšáky vůbec určeny. Proto nelze tyto věci považovat za věci, které se tu zpravidla (typicky) se svrchním oděvem odkládají. V tomto směru musí být bezevší pochyby jinak široká a příslušná objektivní občanskoprávní odpovědnost provozovatelů vykládána restriktivně. Jejich občanskoprávní odpovědnost za tyto věci by přicházela v úvahu pouze tehdy, jestliže by je dohodou s návštěvníkem převzali do samostatné úschovy.

Právě tak platí, že např. na místech vyhrazených a určených k odkládání lyží (jako je tomu např. běžně v horských chatách) se nepočítá s odkládáním jiných věcí jako např. zavazadel, batohů, kufrů, aktovek apod.

Za věci v provozu pravidelně (typicky) odkládané (§ 433 odst. 2 OZ) nelze rovněž považovat např. jízdní kola odkládaná před některými prodejny, zařízeními apod., a to vzdor tomu, že některé z těchto organizací před své prodejny či zařízení umísťují na kola stojany. Nutno soudit, že pouhým umístěním stojanů na kola před určitou prodejnu, kteréžto umístění je motivováno cílem usnadnit do určité míry situaci občanů (např. nákupní situaci), se tento stojan nestal ještě místem určeným k odkládání věcí ve smyslu § 433 odst. 2 OZ. To tedy znamená, že vlastník jízdního kola by se mohl s úspěchem domáhat náhrady škody vzniklé mu odcizením kola pouze na tom, u koho jsou splněny předpoklady civilního deliktu podle § 420 OZ. Týž závěr platí, i pokud jde o podniky ČSD, z nichž některé umísťují v areálu nádražní budovy rovněž stojany na jízdní kola. Proto se v těchto případech vlastníci jízdních kol musí sami postarat o jejich bezpečnost (např. používat bezpečnostní zámky apod.). Jestliže by však určitý podnik ČSD vyhradil na uložení jízdních kol určitý prostor se stojany a za uložení kol vybíral určitý poplatek, dlužno soudit, že by — v případě vzniku škody — nastoupila občanskoprávní odpovědnost podle § 435 OZ.

Pozůstává-li provoz určité organizace z více místností (srov. např. typicky čekárny a ordinace ve zdravotnických zařízeních), přičemž povaha poskytovaných služeb vyžaduje, aby se občan zdržoval postupně v obou či více těchto místnostech, lze zásadně soudit, že s předpoklady občanskoprávní odpovědnosti podle § 433 odst. 2 OZ je v souladu, aby za určené (vyhrazené) místo k odkládání věcí byla považována vždy ta místnost, v níž se občan podle povahy poskytované služby právě zdržuje. To platí přiro-

zeně jen za podmínky, že tato místnost je pro odkládání věcí skutečně příslušným způsobem vybavena. Z toho, co bylo uvedeno, důsledně vyplývá, že občan je proto povinen — je-li mu to známo anebo z okolností případu — mu to muselo být známo — brát si při přechodu do další místnosti odložené věci s sebou. Soudní praxe ještě za účinnosti občanského zákoníku z r. 1950 celkem ustáleně judikovala, že se v těchto případech musí vždy občansko-právní odpovědnost provozovatelů za odložené věci pružně upravit podle poměrů daných v tom kterém konkrétním případě jednotlivého provozu nebo provozovny s přihlédnutím k pravidlům socialistického soužití (dnes čl. VI).

Ad bb) Nebylo-li v provozu určeno místo k odkládání věcí, vzniká občanskoprávní odpovědnost provozovatele podle § 433 odst. 2 OZ i tehdy, byla-li věc odložena na místě k jejich odkládání obvyklém. Tak např. nebyly-li v restauraci zřízeny jejím provozovatelem věšáky, anebo jich bylo zřízeno tak málo, že již byly plně obsazeny, lze za těchto okolností považovat za obvyklá místa ve smyslu § 433 odst. 2 OZ např. i židle apod. Jiným obvyklým místem může být podle okolností případu např. rovněž dvůr, který tvoří součást dětského zdravotnického střediska a kde jsou matky novorozenat nuceny odkládat dětské kočárky, aby mohly využívat zdravotnických služeb. Jestliže byl ovšem dvůr jako místo odkládání kočárků zdravotnickou organizací k tomu účelu výslovně určen (vyhrazen), jde o případ uvedený výše sub aa).

Ad 3. Další podmínkou občanskoprávní odpovědnosti podle § 433 an. OZ je, aby ke škodě došlo na věcech *oprávněného subjektu*.

Oprávněným subjektem bude podle výše uvedených kategorií provozovatelů:

a) U organizací, poskytujících ubytovací služby, ten *občan, který byl ubytován a který zároveň vnesl (resp. pro kterého byly vneseny) věci do prostor vyhrazených organizací k ubytování* (v těchto případech lze též příležitostně hovořit o hostovi).

Pro určení oprávněného subjektu je tedy potřeba splnění *dvou předpokladů*:

Ubytování občana-hosta a reálné vnesení věcí do prostor vyhrazených organizací k ubytování.

Ubytování vzniká na základě smlouvy o ubytování ve smyslu §§ 300 an. OZ, kterážto smlouva je uzavřena mezi občanem a ubytovací organizací. Tato smlouva nemusí mít písemnou formu. Může být uzavřena i bezformálně, event. dokonce mlčky — konkludentně (např. recepční bez dalšího odevzdá hostovi klíč od místnosti, resp. dá příkaz jinému pracovníkovi organizace, aby hostovi odnesl zavazadla do pokoje apod.). Častým případem bude, že smlouva vznikne na základě telegrafického potvrzení objednávky — návrhu občana na ubytování. Právním důvodem ubytování může být — jako je tomu např. u studentských kolejí — i rozhodnutí příslušného orgánu.

Vneseními věcmi ve smyslu § 433 odst. 1 OZ jsou věci, které byly reálně přineseny do prostor vyhrazených k ubytování občana-hosta či do prostor

určených k uložení věcí anebo které byly za tím účelem odevzdány ně-
kterému z pracovníků organizace.

To tedy znamená, že např. ubytovací organizace odpovídá podle § 433 odst. 1 OZ občanovi již ubytovanému, resp. hostu již přijatému k ubyto-
vání za škodu, která vznikla na věcech, jež občan po příjezdu na nádraží
odevzdal pracovníkovi ubytovací organizace za tím účelem, aby věci byly
přepraveny do ubytovacích prostor organizace. V této souvislosti je třeba
zaujmout stanovisko k případům, kdy dosud neubytovaný občan vstoupí
do prostor ubytovací organizace (konkrétně do recepční místnosti), odloží
za účelem vyjednávání s recepčním pracovníkem o ubytování svá zava-
zadla na místo v prostoru recepcce, které lze podle povahy věci označit za
obvyklé, přičemž během vyjednávání někdo toto zavazadlo odcizí? V tomto
případě nemůže jít podle našeho názoru ještě o občanskoprávní odpověd-
nost provozovatele ubytovacího zařízení podle § 433 odst. 1 OZ. Je tomu
tak proto, že zatím není splněna jedna z nezbytných podmínek tohoto
druhu odpovědnosti, totiž aby šlo o ubytovaného občana. Náležité zabez-
pečení občanskoprávní ochrany i tohoto občana je však v těchto případech
vzhledem k situaci, ve které se nachází, nepochybně potřebné. Podle na-
šeho názoru je třeba i tento případ podřadit pod § 433 odst. 2 OZ. Nutno
totiž soudit, že i tu jde o činnost, s níž je zpravidla (typicky) spojeno od-
kládání věcí, neboť na občanovi nelze spravedlivě požadovat, aby vyjed-
návání o ubytování vedl se zavazadly v ruce. Tento závěr ovšem předpo-
kládá, že občan odložil svá zavazadla v prostoru recepcce na taková místa,
že nastává již případ předpokládaný § 433 odst. 1 OZ.

Jestliže pracovník ubytovací organizace (např. nosič hotelu) převezme
od dosud neubytovaného občana jeho zavazadlo (např. na nádraží, letišti
apod.), odpovídá občanu organizace pracovníka za škodu způsobenou na
převzatém zavazadle nikoli podle §§ 433 an. OZ, nýbrž podle § 237 OZ,
tj. za škodu na věci převzaté k poskytnutí služby.

b) U organizací s provozem garáží, resp. s provozem činnosti podobného
druhu, se stává *oprávněným subjektem ten, kdo se jednak s organizací
dohodl o umístění dopravního prostředku, jednak — a to zároveň — do-
pravní prostředek v garáži (na příslušném stanovišti) skutečně — reálně
umístil.*

c) U těch, s jejichž činností je zpravidla (typicky) spojeno odkládání
věcí, je *oprávněným subjektem ten občan, který se do prostoru provozu
dostal řádným způsobem, zároveň věc na určeném místě nebo na místě
k odkládání obvyklém odložil s úmyslem použít služeb organizace, resp.
určitých služeb organizace již využívá.*⁴⁾

Jeho přítomnost — setrvávání v provozu organizace s úmyslem použít
jejich služeb, resp. již samo využívání služeb má tedy bezprostřední vztah
k provozované činnosti organizace.

⁴⁾ Pokud jde o pracovníky určité organizace, kteří vnáší, resp. odkládají za úče-
lem řádného výkonu zaměstnání své svršky v prostorách organizace, těm organizace —
jak bylo řečeno již výše v pozn. 1 — odpovídá za splnění potřebných podmínek podle
pracovněprávních předpisů (§§ 204, 145 zák. práce).

Znění § 433 odst. 2 OZ by mohlo eventuálně nasvědčovat názoru, že oprávněným subjektem je v těchto případech vůbec každý, kdo se do provozu určité organizace dostane, setrvává zde a odloží si věc bez ohledu na to, jaký je úmysl a účel jeho přítomnosti v prostorách provozu. Takový rozšiřující výklad by však nebyl ve vztahu k přísné a široké občanskoprávní objektivní odpovědnosti provozovatelů přiměřený ani z reparačního, ani z preventivněvýchovního hlediska. Z toho důvodu je tudíž namístě považovat v těchto případech za oprávněný subjekt pouze toho občana, který se řádným způsobem dostal do provozních prostor organizace a setrvává zde s úmyslem využít jejích služeb anebo již je počal využívat v souladu s určením provozní činnosti této organizace.

Z tohoto hlediska není tedy právně rozhodné, jestli občan již počal vlastních služeb organizace skutečně využívat (např. aby byl občan v holičské provozovně holen, stříhán, aby v restauraci začal obědovat apod.). Stačí, že dal navenek seznatelným způsobem najevo — ať již výslovně projevenou vůlí či jiným zřetelným chováním, jako např. odložením věcí, obsazením místa, objednáním určité služby apod. — že má úmysl služeb organizace v souladu se zaměřením její činnosti využít.

Podle tohoto výkladu nelze tudíž za oprávněný subjekt považovat např. pachatele, který se do provozních místností určité organizace vloupal, občana, který do určitého kulturního či zábavného zařízení, do něhož je vstup vázán na vstupenku, vstoupil bez zaplacení vstupného (tj. „na černo“), pracovníka jiné organizace, který v provozních místnostech jiné organizace provádí opravu, občana, který např. v holičské provozovně pouze někoho hledá, osobu, jež provádí v podniku úřední výkon apod.

V provozech, které jsou přístupné pouze občanům individuálně určeným (srov. např. školy), odpovídá provozovatel tohoto zařízení za škodu pouze jím (žákům). Pokud se ovšem okruh těchto osob při určité příležitosti rozšíří (např. při zasedání SRPŠ či jeho složek, jež se podílejí na činnosti školy), rozšiřuje se občanskoprávní odpovědnost provozovatele tohoto zařízení za škody způsobené i těmito osobám.

IX.

Pokud jde o obsah i způsob náhrady škody, platí v těchto směrech obecná ustanovení občanského zákoníku (§§ 442 an. OZ).

Co se týká rozsahu náhrady škody, uplatňuje se vzhledem k povaze věci, za které nastupuje přísná a široká občanskoprávní objektivní odpovědnost provozovatelů, významná odchylka od obecné úpravy. Tato odchylka se týká pouze určitých věcí, konkrétně *klenotů, peněz a jiných cenností* (§ 434 odst. 1 OZ). Za škodu způsobenou na těchto věcech provozovatel odpovídá podle § 434 odst. 1 OZ, kterážto ustanovení je blíže provedeno § 15 vyhl. mín. sprav. č. 45/1964 Sb., každému občanovi pouze do maximální — limitované částky Kčs 1000,— (tzv. maximalizovaná — limitovaná odpovědnost). Zákonné znění cit. předpisů nasvědčuje závěru, že tu provozovatel odpo-

vídá do uvedené částky za všechny tyto věci souhrnně (při jiném výkladu by hrozilo nebezpečí, že zákonné omezení občanskoprávní odpovědnosti bude obcházeno). Stanovení maxima — limitu provozovatelovy občanskoprávní objektivní odpovědnosti je vzhledem k povaze zkoumaných případů plně na místě. Nutno totiž mít na zřeteli, že provozovatel v první řadě povětšinou vůbec neví, jaké věci byly do jeho provozních prostor vneseny či umístěny, resp. v těchto prostorách odloženy. Rovněž zpravidla nezná ani jejich hodnotu, takže z obou těchto důvodů nemá reálnou možnost vyvíjet přiměřenou konkrétní péči, která by směřovala k náležitému zabezpečení těchto věcí. Kromě toho nutno uvážit i to, že stanovení limitu náhrady má v těchto případech mobilizovat občany k tomu, aby věci tohoto druhu svěřovali do zvláštní provozovatelovy úschovy, kam svou povahou patří. U provozovatele, který tímto způsobem sezná jejich skutečnou hodnotu, jsou za této situace vytvořeny nejlepší předpoklady pro zajištění jejich náležité bezpečnosti.

Pod pojem *klenotů* budou spadat např. prsteny, náhrdelníky, brože apod. Zákonem použitý pojem *peněz* je třeba vyložit tak, že se jimi rozumí jak platná čs. (tuzemská) měna, tak i platná zahraniční měna (např. čs. občan odjíždí s přidělenou zahraniční měnou do ciziny a ještě cestou na čs. území využije ubytovacích služeb tuzemského hotelu). Pod pojem *peněz* ve smyslu § 434 odst. 1 OZ sluší zahrnout i tuzexové poukázky, které plní funkci platidla v určitých vybraných obchodech. Za *jiné cennosti* než klenoty a peníze lze ve smyslu § 434 odst. 1 OZ považovat zejména vkladní knížky, šeky, směnky apod. Naproti tomu jinými cennostmi nejsou takové věci, jako např. běžné typy tranzistorových rádií, magnetofonů, fotografických či filmovacích aparátů, kožichů apod., byť jde i v těchto případech beze vší pochybnosti o cenné věci. Při opačném stanovisku by se totiž přisná a široká občanskoprávní objektivní odpovědnost provozovatelů omezila toliko na věci méně cenné, čímž by byl účel sledovaný zákonem značně oslaben. V této souvislosti však sluší pro úplnost poznamenat, že šlo-li by o mimořádně cennou (luxusní) věc, jako např. o velmi drahý zahraniční filmovací aparát, drahocenný kožich, starý peníz vysoké sběratelské hodnoty apod., nutno soudit, že i v těchto případech jde o jinou cennost ve smyslu § 434 odst. 1 OZ. I v takových případech je totiž plně na místě, aby věci tohoto druhu jejich vlastník svěřil vzhledem k jejich mimořádné hodnotě do zvláštní úschovy. Závěrem k této otázce lze ještě obecně říci, že výklad pojmu *jiné cennosti* se neřídí subjektivními poměry oprávněného (např. jeho zvláštní oblibou určité věci), nýbrž je ho třeba určit vždy podle objektivního měřítká.

Zásada maximalizace — limitu náhrady škody způsobené na klenotech, penězích a jiných cennostech vyslovená v § 434 odst. 1 OZ však neplatí a provozovatel musí nahradit škodu způsobenou i na těchto věcech vnesených či umístěných, resp. odložených bez omezení — limitu tehdy, jestliže

a) *Škoda byla způsobena na věcech převzatých do zvláštní úschovy (§ 434 odst. 2 OZ);*

b) Škoda na těchto věcech byla způsobena těmi, kdo v provozu provozovatele pracují (§ 434 odst. 1 OZ).

V prvním případě sub a) nemůže platit stanovený limit z toho důvodu, že v těchto případech nenastupuje vůbec občanskoprávní odpovědnost podle § 433 an. OZ, nýbrž podle § 237 OZ. Posléze uvedený druh odpovědnosti podle § 237 OZ se zakládá na smluvním převzetí věci občana organizací do úschovy (§§ 296 an. OZ). To ve svých praktických důsledcích znamená, že v tomto případě neplatí ustanovení ani o maximalizaci — limitu náhrady škody, ani o povinnosti poškozeného občana škodu včas u provozovatele uplatnit (notifikovat). O tento případ půjde např. tam, kde ubytovaný občan v hotelu svěří na základě smlouvy s provozovatelem hotelu své peníze, klenoty či jiné cennosti do zvláštní úschovy a schovatel je přejme do opatrování. V těchto případech se stává základem neomezené občanskoprávní odpovědnosti provozovatele hotelu schovací smlouva. Obdobná situace nastává rovněž tam, kde si občan uloží své věci v šatně restaurace, kina, divadla, kadeřnictví apod.

V druhém případě sub b) nelze brát na provozovatele nějaké zvláštní ohledy, a to se zřetelem k tomu, že škoda byla způsobena těmi, kdož v jeho provozu pracují. Přitom není rozhodné, jaké místo, resp. jakou funkci dotyčný pracovník provozovatele zastával (tak např. v hotelu nemusí jít o pokojskou, nýbrž o keréhokoli jiného pracovníka). Rovněž není právně relevantní, jestli tato osoba pracuje v provozu organizace na základě pracovní smlouvy (pracovního poměru) či dohody o pracích konaných mimo pracovní poměr — § 232 zák. práce (pracovního vztahu). Zkrátka, stačí, že určitá osoba pracuje v provozu organizace, jsouc k tomu organizací pověřena.

V této souvislosti je na místě zaujmout stanovisko k jedné sporné otázce, která se vyskytuje v právní praxi. O jaký druh občanskoprávní odpovědnosti půjde v případě, bude-li škoda způsobena na věcech uložených občanem do automatických úschoven v některých větších stanicích ČSAD, ČSD anebo případně ve velkých obchodních domech (srov. např. obchodní dům Máj v Praze). Někdy je zastáván názor, podle kterého jde i v tomto případě o úschovu podle § 296 an. OZ a s ní úzce spojenou občanskoprávní odpovědnost podle § 237 OZ. Podle tohoto pojetí není nikterak rozhodující, došlo-li k selhání mechanického zařízení skříňky, anebo byla-li skříňka neoprávněně otevřena třetí osobou. Občan-schovatel však vždy musí spolehlivě prokázat skutečnou hodnotu uschovaných věcí.

S tímto názorem nelze souhlasit. Zřízení automatické skříňky nelze považovat svou právní podstatou ze strany organizace za nabídku k uzavření schovací smlouvy. Je tomu tak proto, že samotným použitím skříňky určitým občanem organizace žádnou z uložených věcí ještě nepřevzala do své faktické moci (detence) a zároveň do svého opatrování. Zkrátka, organizace se zřetelem k tomu, co bylo uvedeno výše, se neocitla v právním postavení schovatele (v samotné skutečnosti, že organizace ponechá klíčky u jednotlivých skříněk, nelze spatřovat její mlčky — konkludentně učiněný

souhlas s převzetím věci do úschovy). Za tohoto stavu je nutno soudit, že jde v daném případě toliko o nabídku ke smlouvě o poskytnutí zvláštní služby, kterážto služba spočívá v užití skříňky po určitou dobu a za určenou cenu — poplatek (postaru by tyto případy byly označeny jako pronájem skříněk). Tento druh smlouvy a touto smlouvou založený občanskoprávní vztah nejsou v občanském zákoníku výslovně upraveny. Jinými slovy, nejde tedy o pojmenovanou — nominátní smlouvu a pojmenovaný — nominátní občanskoprávní vztah. Nicméně nutno soudit, že tato smlouva i takto vzniklý občanskoprávní vztah jsou nepochybně přípustné (ať již se k tomuto závěru dospěje prostřednictvím § 222 an. či za pomoci § 51 OZ, resp. obou cit. ustanovení), neboť jako moderní a praktická právní forma určitého typu služby v žádném směru neodporuje obsahu nebo účelu této občanskoprávní kategorie. Při tomto přístupu je tedy nutno soudit, že organizace občanovi, který tento druh skřínky použil, za vzniklou škodu na vložených věcech podle § 433 an. OZ neodpovídá (v tomto případě nastává obdobná situace jako u vlastníka-správce obytného domu, který rovněž neodpovídá uživateli bytu za škodu, jež mu vznikla odcizením věci z jeho bytu). Organizace by proto v těchto případech odpovídala toliko za škodu vzniklou zaviněným porušením svých právních povinností neboli za předpokladů stanovených § 421 OZ (tak by tomu např. bylo, jestliže by skříňky opatřila vadnými zámky anebo jestliže by zámky bylo možno použít k více skříňkám zároveň apod.). Za splnění předpokladů § 233 odst. 2 OZ by však nebylo možné vyloučení ani event. použití přísnějšího citovaného ustanovení.

X.

V této kapitole lze alespoň stručně poznamenat, že žádnému z výše uvedených provozovatelů nepřísluší pro zajištění jejich pohledávek z poskytnuté služby *zadržovací (retenční) právo* k věcem, které byly do provozních prostor vneseny či umístěny, resp. v nich odloženy.

Uplatnění práva na náhradu způsobené škody podle § 433 an. OZ probíhá ve *dvou fázích*.

Pokud jde o *prvou* fázi, poškozený nejprve musí, jak vyplývá z § 436 OZ, uplatnit své právo na náhradu škody u provozovatele. Musí tak učinit bez zbytečného odkladu, nejpozději však do patnáctého dne po dni, kdy se o škodě dozvěděl.⁵⁾

Oznámení nepředpokládá, aby bylo učiněno toliko vůči statutárnímu orgánu provozovatele. Stačí, je-li uskutečněno u pracovníka provozovatele, a to za splnění podmínek stanovených v § 20 OZ. Oznámení lze učinit písemně anebo ústně. Provozovateli však musí dojít nejpozději patnáctý

⁵⁾ Již na tomto místě lze předeslat, že ze lhůt uvedených v § 436 OZ je prekluzivní pouze jedna, a to 15denní lhůta. Lhůtu označenou v cit. ustanovení slovy „bez zbytečného odkladu“ je třeba považovat pouze za lhůtu pořádkovou a výchovnou.

den. Jestliže by tento patnáctý den připadl na neděli, svátek či den pracovního klidu (sobotu), pak musí provozovateli dojít nejbližší příští pracovní den.

V případě nesplnění této povinnosti (a to buď vůbec, nebo v zákonem stanovené 15denní lhůtě), dojde k zániku (prekluzi) práva na náhradu škody. K této prekluzi soud přihlíží i bez návrhu, tj. z úřední povinnosti. Zákonem neurčitě vymezená lhůta „bez zbytečného odkladu“ nemůže být spojena s tak závažným právním následkem, jako je zánik (prekluze) práv. Sluší jí proto přikládat pouze význam pořádkový a výchovný.

Stanovení přísné sankce v podobě zániku (prekluze) práva, jakož i poměrně krátká notifikační lhůta jsou odůvodněny zřetelnou snahou zákonodárce, aby se provozovatel vzhledem ke své přísné a široké občanskoprávní objektivní odpovědnosti dozvěděl o škodě co nejdříve a mohl tak urychleně zahájit pátrání po skutečném škůdci. Jde totiž zároveň o to, aby si provozovatel — v souladu s principem osobní odpovědnosti — mohl zajistit od skutečného škůdce zpětnou náhradu (regres) toho, co sám musil poškozenému poskytnout. Tímto způsobem však má být provozovateli zároveň umožněno, aby vzhledem ke svému specifickému postavení učinil urychleně příslušná bezpečnostní opatření, která by v budoucnu zabránila vzniku, resp. dalšímu opakování podobných škod.

Uplatní-li poškozený u provozovatele své právo včas a nedošlo-li mezi nimi k mimosoudnímu vypořádání dohodou, nastupuje *druhá* fáze uplatnění práva na náhradu škody. V ní poškozený musí své právo na náhradu škody uplatnit již u soudu. Podle jednoho názoru tak poškozený musí učinit v jednorroční subjektivní promlčecí lhůtě (§ 106 odst. 1), která počíná běžet ode dne, kdy bylo právo u provozovatele uplatněno (§ 102), nejpozději však v tříleté objektivní promlčecí době (§ 106 odst. 2), počínaje běžet ode dne, kdy došlo k události, v níž škoda vznikla.

Podle druhého názoru je však v těchto případech třeba — podobně jako je tomu při přepravních službách — použít výlučně § 106 OZ. Citované ustanovení tvoří podle tohoto druhého názoru zvláštní právní úpravu (*ius speciale*), a to nejen pokud jde o délku promlčecí doby (tj. konkrétně ve vztahu k § 101), nýbrž i co se týká počátku promlčecí doby (tj. konkrétně ve vztahu k § 102).

Přednost sluší dát názoru uvedenému na druhém místě.

XI.

Závěrem je třeba pro úplnost dodat, že *možnost vzniku občanskoprávní objektivní odpovědnosti podle § 433 odst. 1 OZ trvá po celou dobu ubytování občana, a to za předpokladu, že věci zůstávají skutečně vneseny v prostorách ubytovacího zařízení*. Jestliže proto občan zůstává ubytováním, ubytovací organizace odpovídá za všechny věci zanechané občanem v jejích ubytovacích prostorách (např. v pokoji, kde je občan ubytován, apod.). To platí i tehdy, jestliže občan z nějakého důvodu (např. obchodní

jednání, obstarání nákupu, procházka městem apod.) setrvává během dne, resp. během určité části dne mimo prostor ubytovací organizace. Na druhé straně ubytovací organizace v takovém případě neodpovídá za ty věci občana, které jím byly z prostoru ubytovací organizace vyneseny (tj. např. za věci, které má občan při procházce místem na sobě, u sebe apod.). Z výše uvedeného tedy vyplývá, že okruh a rozsah věcí, u kterých občanskoprávní odpovědnost podle § 433 odst. 1 OZ přichází v úvahu, se během ubytování může různě měnit. Jestliže však občan své ubytování již skončil a z prostoru ubytovací organizace odešel, možnost vzniku odpovědnosti podle § 433 odst. 1 zaniká. Zapomněl-li proto občan po skončení ubytování v prostorách ubytovacího zařízení určitou věc, nepřichází za škodu na ní způsobenou občanskoprávní odpovědnost ubytovací organizace podle § 433 odst. 1 OZ v úvahu. Ubytovací organizace by v takovém případě odpovídala toliko za škodu způsobenou na věci civilním deliktem, tj. zaviněným porušením právní povinnosti (§ 421 OZ). Jestliže občan zanechá po skončení ubytování určitou věc v ubytovacích prostorách organizace a dohodne se s ubytovací organizací, že mu ji tato organizace po určitou dobu uschová a poté zašle za ním, jednalo by se o úschovu s případnými odpovědnostními důsledky podle § 237 OZ.

To, co bylo řečeno v této kapitole o občanskoprávní odpovědnosti ubytovací organizace, platí obdobně i o občanskoprávní odpovědnosti provozovatelů garáží a jiných podniků podobného druhu (§ 436 OZ), právě tak jako o občanskoprávní odpovědnosti provozovatelů, s jejichž činností je zpravidla (typicky) spojeno odkládání věcí (§ 433 odst. 2 OZ).

Йиржи Швестка

Гражданскоправовая ответственность за вред, причиненный внесенным или оставленным вещам

Резюме

В данной статье автором дается подробный теоретический и практический анализ одного из актуальных фактических составов гражданскоправовой ответственности за причиненный вред.

В вводной части автор рассматривает основы действующей правовой регламентации этой ответственности в действующем гражданском кодексе. Затем уделяется им внимание принципу ответственности, на котором базируется возмещение таким образом возникшего вреда, т. е. обширному и точному объективному принципу, включая известные возможности смягчения. В этой связи автором в развернутом плане изучается двойное назначение функции этой ответственности за причиненный вред, а именно: репарационная (компенсационная) функция и профилактическо-воспитательная функция.

В основу статьи положен разбор отдельных условий возникновения изучаемой ответственности. В связи с этим дается подробное изложение всех основных законных понятий, в частности таких как организация, оказывающая услуги по предоставлению жилья, эксплуатационник гаражей и других подобно рода предприятий, внесенные вещи, эксплуатационная деятельность, с которой, как правило, связано оставление вещей, вещи оставленные в предназначенном для этого месте либо в месте, где обычно оставляются и т. п. Особое внимание уделяется автором, в частности, точному

определению субъектов ответственности. В этом разделе статьи автор приводит подробный обзор юридической практики, дает ей всестороннюю оценку и делает из нее теоретические выводы. При этом решаются им также некоторые случаи, не получившие до сих пор на практике юридического разрешения (например, наступает ли изучаемая ответственность и в работе продовольственных магазинов самообслуживания и т. п.)

В заключение работы произведен подробный анализ проблематики объема возмещения таким образом причиненного вреда, включая вопросы, относящиеся в этих случаях к его лимитированию (максимализации).

JIRI SVESTKA

Civil Liability for Damage Caused to Articles Brought in or Deposited on Premises

SUMMARY

In this treatise the author makes a detailed theoretical and practical analysis of one of the actual facts of civil liability for damage.

In way of introduction the author discusses the foundations of the regulation of such liability in the Civil Code in force. Then he proceeds to pay attention to the liability principle, on which indemnity for damage arisen in this way is based, i.e. to the wide and strict objective principle, including certain liberation possibilities. It is in this connection that the author examines in detail the dual purpose of the function of the liability for the damage caused, in fact of the reparative (compensatory) and preventively educational function.

The gist of the treatise is an analysis of the various prerequisites of the origin of the investigated liability. In connection therewith a detailed exposition of the cardinal statutory terms, such as in particular of the organisation providing accommodation facilities, of the garage operator and of operators of similar kinds of establishments, of the articles brought in, of operation linked as a rule with deposit of articles, of articles left in the place appointed for the purpose or of the place where these are usually left etc. is given. Particular attention is paid by the author to the exact definition of the liability subjects. In this part of the treatise the author gives an extensive survey of the legal practice evaluating it generally and drawing theoretical conclusions therefrom. In this connection he deals also with some cases not as yet decided by courts (for inst. whether the examined liability is also applicable to self-service food stores etc.).

In the conclusion of the paper a detailed analysis of the problems of the extent of compensation for the damage thus caused, including questions connected in these cases with its limitation (maximilisation), is given.

Nové civilně-procesní právo v Německé demokratické republice

JINDŘICH HRDLÍČKA

Naši přátelé v Německé demokratické republice mají nový civilní proces. Tento významný legislativní čin se uskutečnil jednak vydáním Civilního procesního řádu, pokud jde o oblast civilního řízení před soudy, jednak vydáním Notářského řádu, pokud jde o řízení před státním notářstvím. Oba zákony patří k nejnovějším civilně procesním kodexům socialistických zemí. Je proto snad vhodné seznámit naši právnickou obec s těmito základními prameny civilního procesu našeho blízkého souseda, i když se tak může přirozeně stát jen v hlavních rysech a se zaměřením na srovnání s naším civilním procesem.

A.

I.

Civilní procesní řád z 19. června 1975 (GBI. I. Nr. 29, S. 533), v orig. znění Gesetz über das gerichtliche Verfahren in Zivil, Familien und Arbeitsrechtsachen-Zivilprozessordnung.

Ke srovnání vybízí hned sám název zákona, když náš občanský soudní řád přece také upravuje řízení ve věcech rodinných a pracovních a přesto nepocítujeme jako nedostatek, že tato skutečnost není vyjádřena v jeho označení. V NDR však má tento zdánlivě formálně popisný detail svůj věcný důvod. Je jím dosavadní existence zvláštních procesních kodexů pro věci rodinné a pracovní, a to Familienverfahrensordnung z r. 1966 a Arbeitsgerichtsordnung z roku 1961, které byly zrušeny ustanovením § 205 č. 7 a 9 Civilního procesního řádu (dále jen ZPO, z něhož jsou citovány paragrafy, pokud není uvedeno jinak). Toto zpřehlednění a zjednodušení právního řádu záleží v tom, že nejsou zvlášť zdůrazněny procesní zvláštnosti, které se týkají všech věcí rodinných a pracovních,¹⁾ nýbrž

¹⁾ Srov. Karl-Heinz Eberhardt: Besonderheiten der Verfahren in Familienrechtsachen nach der neuen ZPO, Neue Justiz 1/1976, a Peter Wallis: Besondere Regelungen der ZPO für das Verfahren in Arbeitsrechtssachen, Neue Justiz 23/75.

jen ony, které se týkají jednotlivých skupin, je právem kladně oceňováno v literatuře komentující nový ZPO i v projevech přednesených při projednávání návrhu zákona v zákonodárném sboru.²⁾

II.

Zmíněné zřetele na zjednodušení a přehlednost zákona se projeví i v jeho systematickém uspořádání. V jednotlivých kapitolách, ani částech či dílech nenajdeme zvláštních, jež by se týkaly jen věcí rodinných nebo pracovních. Naproti tomu obsahuje ve druhé části, následující po části označené jako Základní ustanovení a nesoucí označení jako řízení před krajským soudem (Kreisgericht má ve shodě s územním uspořádáním v organizaci soudů postavení našeho okresního soudu, zatímco Bezirksgericht postavení našeho krajského soudu), kapitolu pátou pojednávající o Zvláštnostech v průběhu řízení, jimiž jsou: zproštění následků zmeškání lhůty, přerušení řízení a vyloučení soudců a kapitolu osmou označenou jako Zvláštní druhy řízení a obsahující ustanovení o řízení o prohlášení za mrtvého, o zbavení svéprávnosti a příkazní řízení. (Tato řízení jsou v teorii označována jako řízení nesporná na rozdíl od řízení o sporech upraveného v části druhé, nazývaného Řízení obecné.)³⁾ V této části druhé jsou v kapitole sedmé obsažena i ustanovení o výkonu rozhodnutí (Vollstreckung), čímž mělo být zdůrazněno, že i výkon rozhodnutí je nedílnou součástí nalézacího řízení,⁴⁾ kdežto řízení o opravných prostředcích jsou obsažena až v části třetí a čtvrté. (V této části obsažená ustanovení týkající se institutu zvaného kasace — viz dále — a obnovy nejsou počítána mezi opravné prostředky.) Jen pro úplnost systematizace: Pátá část obsahuje ustanovení o nákladech a šestá o právním styku s jinými státy.

III.

Pokud jde o úkoly, jež jsou soudům v civilním procesu vytyčeny, a zásady, jimiž je civilní proces v NDR ovládán, jsou pochopitelně stejné jako v jiných socialistických právních řádech, jen v jednotlivostech se shledáváme se zajímavými odchylkami od našeho procesu.

²⁾ Např. Hans-Joachim Heusingera, zástupce předsedy ministerské rady a ministra spravedlnosti.

³⁾ Přitom v teorii (srov. Herbert Kietz: Zu einigen theoretischen Grundfragen der neuen ZPO der DDR — Staat u. Recht 1/76) je sporný charakter obecného řízení charakterizován těmito znaky: Bez pomoci soudu nelze konflikt odstranit a odporující si zájmy jsou jen partiální, nikoliv obecné povahy. Proto zvláštní řízení je namísto jen v případech, kdy skutkový stav se týká jen právní pozice jednotlivého občana, nikoliv vztahů mezi občany. Proto také je nutný i jiný způsob styku soudce s účastníkem.

⁴⁾ Srov. Gerhard Krüger: Die Einleitung des Verfahrens vor dem Kreisgericht in Zivil-, Familien- und Arbeitsrechtssachen, Neue Justiz 19/75.

Úkoly soudů jsou v § 2 stanoveny v podstatě shodně jako u nás. Navíc je soudům uložena odpovědnost za výkon rozhodnutí, což ovšem neznamená, že by se výkon měl nebo směl provádět bez návrhu stran nebo státního zástupce (viz níže).

Mezi zásadami civilního procesu přední místo zaujímá zásada materiální pravdy (i v civilně procesní teorii označovaná jako zásada objektivní pravdy) a z ní vyplývající povinnost dotazovací, vysvětlovací a poučovací, a to bez jakýchkoliv výjimek. S pouhým zpravidpodobněním se zákon spokojuje (vedle podmínek prozatímního nařízení — našeho předběžného opatření) při vydání soudního platebního příkazu (§ 14) pokud jde o tvrzení, že dlužník, byv vyzván k placení, neměl proti nároku námitek. Naproti tomu pokud jde o oprávněnost nároku platebním příkazem uplatněného, upouští ZPO — stejně jako náš OSŘ — od požadavku zjišťování objektivní pravdy, považuje za dostatečnou ochranu dlužníka možnost podání námitek, v kterémž případě se s platebním příkazem naloží jako se žalobou (§ 15 odst. 2). Pozoruhodné je, že vědomě nepravdivá výpověď strany složená jako důkazní prostředek je stíhána trestní sankcí (§ 230 St. G. B.). Strany ovšem mohou výpověď odeprít, nehledě k tomu, že tento důkazní prostředek je pouze subsidiární, neboť výslech jednoho nebo obou procesních stran může být nařízen jen v případě, že skutkový stav nelze osvětlit jiným způsobem (§ 62).

V souvislosti se zásadou objektivní pravdy je snad vhodné se zmínit o ustanovení § 28 odst. 3, podle něhož soud může usnesením zamítnout žalobu již ve stadiu přípravy jednání, tj. již před ústním jednáním, event. ještě před doručením žaloby, jestliže žaloba je na základě vyličeného skutkového stavu zřejmě bezdůvodná a dále o ustanovení § 31 odst. 2, podle něhož může být usnesením jako nepřipustná zamítnuta žaloba, jsou-li předpoklady prvního odstavce tohoto ustanovení (č. 1 až 7, v podstatě nedostatek našich procesních podmínek). Toto ustanovení je diktováno nepochybně zásadou hospodárnosti a lze je akceptovat i proto, že soud má v obou případech se pokusit o odstranění uvedených nedostatků, nehledě k tomu, že žalobce má proti zamítnutí žaloby stížnost (§ 158).

Ani neúčast některé ze stran nemá význam pro povinnost soudu zjistit skutečný stav, ZPO nezná na rozdíl např. od polského Kodeksu postępowania cywilnego — kontumační rozsudek, nýbrž naopak předepsáním zvláštního postupu pro případ zmeškání jednak žalobce, jednak žalovaného při ústním jednání (§§ 66 a 67) pamatuje na to, aby jejich neúčast pokud možno minimálně bránila zjištění skutečného stavu a správnosti rozhodnutí.

Zásada dispoziční je — i se svými výjimkami ve prospěch zásady ofi-
cality — výrazem skutečnosti, že předmětem civilního řízení jsou hlavně právní vztahy vyplývající z civilního, rodinného a pracovního práva a spočívající sice na vlastní odpovědnosti stran, ale účinkující za speciální státní pomoci a vedení.⁵⁾

⁵⁾ Srov. Herbert Kietz v článku cit. v pozn. 3.

Jako bezvýjimečné pravidlo se uplatňuje tato zásada, pokud jde o zahájení řízení, což třeba vyvodit z toho, že zákon o jiném způsobu zahájení řízení než na základě žaloby nebo návrhu se nezmiňuje (§ 3 odst. 1 a § 8). To platí i pro řízení, jež jsou označována (viz shora) jako nesporná (např. prohlášení za mrtvého a zbavení svéprávnosti). Zpravidla jsou procesními stranami oprávněnými k zahájení řízení občané a právnické osoby. Dále jimi mohou být osoby, které byly příslušnými státními orgány pověřeny k zastupování cizích zájmů ve vlastní odpovědnosti, a státní zástupce, ovšem jen pokud tak je stanoveno v právních předpisech (§ 9 odst. 1 a § 7), např. při popírání otcovství (§ 11 odst. 3), při poddlužnické žalobě, je-li poddlužníkem podnik (§ 111 odst. 2), v řízení o prohlášení za mrtvého (§ 136 odst. 1) nebo o zbavení svéprávnosti (§ 140 odst. 1).

Nový ZPO však podle ustanovení § 35 odst. 1 dovoluje přibrání další strany do řízení v případě, že to navrhla procesní strana, pro níž vzniknou proti třetí osobě v případě nepříznivého výsledku nároky. Pak může být v řízení rozhodnuto i o právních vztazích mezi touto třetí osobou a stranou. Toto ustanovení činí postradatelným ustanovení o vedlejší intervenci.

Ustanovení druhého odstavce téhož paragrafu převzalo již osvědčené ustanovení, podle něhož do paternitního sporu může na návrh žalobců být do řízení přibrán jiný muž, jsou-li podklady pro závěr, že jeho otcovství je pravděpodobnější než otcovství žalovaného.

Jinak platí zásada dispozice stran jak co do řízení, tak co do předmětu řízení v podstatě podobně jako u nás. Pokud jde o zpětvzetí žaloby, je jeho účinnost do značné míry omezena stanoviskem žalovaného a v některých případech i státního zástupce (§ 30). Soudní dohoda (smír) nepotřebuje zvláštního formálního schválení soudem, stává se podkladem pro výkon rozhodnutí tím, že byla pojata do protokolu, což předpokládá, že je v souladu se zásadami socialistického práva (§ 46 odst. 1 a § 88 odst. 1 č. 1). Strany mají právo dohodu do 2 týdnů po protokolaci odvolat, kteréhož práva se však mohou vzdát (§ 46 odst. 3).

Podstatný rozdíl oproti našemu procesu je však v tom, že zákon nepřipouští, aby soud při svém rozhodování vykročil co do předmětu řízení z mezí stanovených návrhy stran (§ 77 odst. 1). Jestliže však byla podána žaloba o rozvod nebo určení neexistence manželství, je třeba provést řízení (a rozhodnout) i o úpravě rodičovských práv k výchově nezletilých dětí a o jejich výživě (§ 13 odst. 1).

Zásada projednací je pojata zásadně v podstatě jako u nás, neboť na rozdíl od buržoazních právních řádů je chápána jako součinnost a spolupůsobení stran a soudu (§ 3 odst. 1, 2).

Také zásada veřejnosti se uplatňuje v podstatě ve stejném rozsahu a formách i se stejným zaměřením jako u nás, takže stačí se zmínit o omezení přístupu veřejnosti v řízení o zbavení svéprávnosti (§ 142 odst. 1).

Velkou pozornost věnuje zákon aktivní účasti společnosti, přičemž sleduje v podstatě stejný cíl jako náš OSŘ pokud se týká zákona o organizaci soudů. Zvlášť je zdůrazněna obecně i povinnost soudů ke spolupráci s místními lidovými zastupitelstvy a jinými orgány (§ 6).

IV.

K projednávání a rozhodování civilních věcí v první stolici je příslušný krajský soud (Kreisgericht). Výjimečně však se stane v první stolici příslušným okresní soud (Bezirksgericht) v případě, že okresní státní zástupce to navrhne nebo jestliže předseda okresního soudu (Direktor) tomuto soudu věc přikáže (§ 26 odst. 2).

Místní příslušnost je upravena v podstatě podle stejných zásad jako u nás, neboť zákon vedle obecné příslušnosti (§ 20 odst. 1), určované místem bydliště nebo pobytu žalovaného, zná i příslušnost na výběr danou (§ 20 odst. 2) a výlučnou (§ 22). Z posléze jmenované je zajímavá příslušnost pro spory o náhradu škod způsobených znečištěním vod.

Ustanovením § 20 odst. 4 je připuštěna prorogace jiného krajského soudu.

Není-li dovolaný soud příslušný, je žalobu usnesením jako nepřipustnou zamítnout (§ 31 odst. 2).

Dokazování je upraveno v podstatě shodně jako u nás s tím rozdílem, že přípustné důkazní prostředky jsou vypočteny v § 53 taxativně a že jako prostředek zpravděpodobnění (učinění věrohodným) je obecně připuštěno zvláštní písemné nebo protokolární ujištění o pravdivosti tvrzení (asi naše čestné nebo místopřísežné prohlášení) (§ 53 odst. 2).

Bylo již řečeno, že důkaz výsledkem stran má povahu subsidiární a že křivá výpověď je stíhána trestní sankcí (§ 62, § 57).

Zatímco podle našeho OSŘ je možné nařídít nucené vyšetření ve zdravotnickém zařízení jen v řízení o způsobilosti k právním úkonům (§ 187 odst. 3), připouští to § 61 odst. 3 ZPO i mimo řízení o zbavení svéprávnosti.

Také co do rozhodnutí jsou obě srovnávané zákonné úpravy v podstatě shodné, zejména co do forem rozhodnutí, třídění podle toho, jak rozhodnutí vyčerpává předmět řízení (rozsudek částečný a mezitímní, tj. co do základu). Významnější odchylky jsou v tom směru, že v případě určité pasivity žalovaného může soud upustit od písemného odůvodnění rozsudku a zejména v tom, že se může vyloučit veřejnost při vyhlašování odůvodnění rozsudku, jestliže jsou dány předpoklady pro vyloučení veřejnosti z jednání (§ 81 odst. 2 věta 4).

Právní moc rozsudku je jak po formálně, tak materiálněprávní stránce upravena jako u nás.

V.

Jako řízení o opravných prostředcích je označeno v ZPO jen řízení o opravných prostředcích řádných, i když podle našeho pojetí je jím nepochybně i řízení o opravných prostředcích mimořádných, jimiž jsou kasační a obnova řízení. Řádné opravné prostředky jsou tři: Odvolání, protest a stížnost, ve skutečnosti ovšem se redukuje na dva, neboť první dva se

liší při obsahové totožnosti jen svým pojmenováním (§ 149 odst. 2) rozdílným podle toho, zda jej podává procesní strana (odvolání — § 148), nebo státní zástupce (protest — § 149 odst. 1), přičemž jak odvolání, tak protest směřují proti rozsudku, kdežto stížnost proti usnesení (§ 158). Opravnou stolicí je normálně okresní soud, v případě, že mimořádně rozhodoval v první stolici soud okresní, pak je jí Nejvyšší soud.

Odvolací lhůta je 2 týdny. Suspenzivní účinek je upraven v podstatě shodně jako u nás. Řízení je ovládáno principem apelačním s připuštěním novot s podobným omezením, jaké vyplývá z našeho § 213 odst. 3 OSŘ (§ 156 odst. 1 ZPO).

Fiskálním hlediskem je diktováno ustanovení § 157 odst. 2 č. 1, podle něhož může být odvolání usnesením zamítnuto jako nepřipustné, nebyla-li ve lhůtě zaplacená záloha soudních nákladů a dále (odst. 3), je-li zřejmě bezdůvodné. ZPO nemá ustanovení o vázanosti soudu první stolice právním názorem odvolacího soudu v případě zrušení jeho rozhodnutí a nového projednávání.

Stížnost je přípustná proti usnesením soudu, který rozhodoval v první stolici, pokud není zákonem vyloučena, a to ve stejné lhůtě jako odvolání (protest) (§ 158). Autoremerdura je přípustná za stejných podmínek jako u nás (§ 195 odst. 1).

V kasaci (§ 160–162) má ZPO opravný prostředek proti pravomocnému rozhodnutí podobného charakteru jako naše stížnost pro porušení zákona. Legitimován k návrhu na kasaci je však vedle generálního státního zástupce také prezident Nejvyššího soudu (nikoliv i ministr spravedlnosti) a dále i okresní státní zástupce nebo ředitel (Direktor) okresního soudu. V prvním případě rozhoduje o kasaci Nejvyšší soud, ve druhém okresní soud.

Napadat lze nejen rozsudek (popř. smír), ale i jeho odůvodnění, patrně i samostatně, a sice rozsudek pro porušení práva a odůvodnění pro hrubou nesprávnost.

Lhůta k podání kasačního návrhu činí jeden rok od právní moci (§ 160).

V řízení o kasačním návrhu je zajištěna možnost větší účasti stran než u nás, a připuštěno, byť i omezené, doplňující důkazní řízení (§ 161).

V rozhodnutí může soud z podnětu některé procesní strany dřívějšího řízení uložit vrácení plnění poskytnutého podle napadeného rozhodnutí, když byl dal protistraně příležitost k zaujetí stanoviska.

Obnova řízení je přípustná ze shodných důvodů jako naše a vyloučena ve stejných případech. Subjektivní lhůta k podání je shodná s naší tříměsíční lhůtou, zatímco lhůta objektivní je 10 let. Zato ZPO nezná případy, kdy by tato objektivní lhůta neplatila.

Na rozdíl od naší úpravy rozhoduje o žalobě a obnově řízení soud, který ve věci naposled rozhodl. K podání žaloby je oprávněn kromě procesní strany i státní zástupce.

Ustanovení o výkonu rozhodnutí (*Vollstreckung*) — v poměru k ostatním velmi podrobná — jsou ovládána celkem shodnými zásadami jako korespondující ustanovení našeho OSŘ. Dávají stejně přednost dobrovolnému plnění povinného a apeluji jak na něho s odvoláním na zásady socialistické morálky, tak na soud i jiné na výkonu zúčastněné nebo zainteresované orgány, organizace i jiné subjekty, aby učinily vše pro splnění povinností plynoucích z odpovědnosti za výkon rozhodnutí uložené soudům již v základních ustanoveních (§ 7 odst. 2 věta 2).

Přitom na jedné straně povinný má být chráněn před neoprávněnými tvrdostmi a újmami, např. stanovením nezabavitelných příjmů, a to v pestřejším výběru než u nás (§ 98) nebo stanovením výkonem nepostižitelných předmětů (§ 118/2), ale i jinými prostředky našemu OSŘ neznámými, jako je např. možnost snížení zabavitelné částky pracovního nebo jiného příjmu (§ 107 odst. 1) nebo povolení splátek (§ 122/3) nebo minimální cena při prodeji věci (§ 122 odst. 1). Na straně druhé respektuje zákon stejně jako u nás i oprávněné zájmy věřitele, vycházejí dlužníkovi vstříc jen v případech, kde toho zaslouží a je to i pro věřitele přijatelné. Tak dovoluje (§ 107/2) za předpokladu, že to neznamena neoprávněnou tvrdost pro dlužníka, zvýšení zabavitelné částky při zabavení pohledávky. Ustanovením o předběžném zastavení řízení pamatuje zákon na ochranu dlužníkovy manžela v případě postižení společného majetku manželů, jemuž se ovšem může věřitel bránit odporem, o němž rozhoduje komora pro rodinné věci (§ 132/1). Pokud jde o pořadí při uspokojování věřitelů, platí jako pravidlo *prior tempore, potior iure*, mezi přednostními nároky se však vyskytuje i nárok na nájemné z bytu (§ 105 a 125).

Odchylně od našeho práva je řešena ochrana dlužníka v případě postižení pracovního příjmu, který podobně jako u nás nejen představuje nejčastější předmět uspokojení peněžitého nároku, ale s nímž i zákon v prvé řadě k tomuto účelu počítá (§ 86/4).

Postup je odchylný podle toho, provádí-li se výkon pro některé opakující se platební nároky (§ 101) či pro nároky jiné. V prvním případě se po odečtení částek vypočtených v § 98 (např. prémie, odměny, podpory, příspěvky na sociální pojištění aj.) zadrží z měsíčního pracovního příjmu dlužníka a vyplatí věřiteli v plné výši nároky na pravidelně měsíčně se opětuující platby z důvodů nákladů na udržování rodiny a domácnosti a nájemného za byt. Totéž platí o soudně stanovených měsíčních splátkách k uspokojení vykonatelných nároků a o peněžitém nároku nepřevyšujícím 5 % čistých měsíčních příjmů dlužníkových. Není-li nedoplateků a je-li u dlužníka záruka za pravidelné a přesné plnění běžných částek, sekretář po vyjádření věřitele zabavení zruší (§ 101).

V případě zabavení jiných (tj. než v § 101 uvedených nároků) tvoří čistý průměrný měsíční příjem vypočtený podle pracovních předpisů základ pro výpočet zabavitelné částky. Z něho se nejprve srazí 200 M a dále 50 M pro každou osobu, již dlužník poskytuje při plnění zákonné povinnosti výživu

nebo již vydrží. Vede-li se výkon pro nároky této osoby, pak se sráží zabavovaná měsíční částka. Polovina takto zbývající části průměru čistého výdělku tvoří zabavenou měsíční částku (§ 102).

Občanské právo NDR má nám neznámý institut⁶⁾ promlčení výkonu rozhodnutí (Vollstreckungsverjährung), zakotvený v hmotněprávním kodexu civilního práva (§ 480 ZGB). Podle citovaného ustanovení činí lhůta, v níž lze podat návrh na výkon soudně zjištěného nebo za vykonatelný prohlášeného nároku 10 let, při opětujících se plněních 4 roky. Soud může ze závažných důvodů výkon provést i po uplynutí lhůty. Promlčení výkonu zkoumá sekretář (náš tajemník) ex officio, pokud nebyl výkon připuštěn soudem.

Sekretář má i jinak v první řadě odpovědnost za výkon rozhodnutí, neboť soudce, popř. komora (senát) rozhodují jen výjimečně v případech v zákoně stanovených (např. při výkonu proti národnímu podniku) (§ 87 odst. 1), o předvedení dlužníka (§ 95 odst. 2, 4), o zabavení věci u třetí osoby, která není ochotna ji vydat (§ 119 odst. 5), o žalobě na nepřipustnost výkonu pro zánik nároku nebo v důsledku práva třetí osoby nepřipouštějícího výkon (§ 133 odst. 1 č. 1, 2).

Proti usnesením vydaným sekretářem je přípustná stížnost k okresnímu soudu, který může výkon předběžně zastavit. Jsou-li vzneseny námitky proti opatření, proti němuž není stížnost přípustná, rozhodne o nich sekretář usnesením (§ 135).

Za zmínku ještě stojí, že Zivilprozessordnung nezná institut předběžné vykonatelnosti s výjimkou prozatímního nařízení (§ 90 odst. 1 věta 2). Nebyla také převzata úprava počítající s účelností momentu překvapení dlužníka při povolení zabavení věci, naopak lze dlužníku uložit, aby předložil seznam jmění s ujištěním o správnosti údajů. Vědomě falešné údaje podléhají trestním následkům (§ 95 odst. 1).

Výkon na pozemky, budovy a lodě je upraven mimo ZPO zvláštními předpisy právě tak jako likvidace majetku (§§ 126 a 125).

VII.

I když ZPO platí pro postup soudu i pokud jde o věci rodinné a pracovní, je snad vhodné pojednat zvlášť o odchylkách v těchto věcech. (Do doby, než vstoupil v platnost ZPO, platil zvláštní procesní řád pro věci rodinné z r. 1966 a pracovní z r. 1961.)

Z rodinných věcí je věnována zvláštní pozornost žalobám o rozvod. Jako u nás je snahou zákonodárce rozvodům předcházet. Je proto smířčí řízení,

⁶⁾ Stejnou povahu mělo ustanovení § 575 odst. 3 civ. soudního řádu platného na území Čech a Moravy do 31. 12. 1950, podle něhož exekuční tituly znějící na vyklizení najatého předmětu pozbývaly platnosti, nebyla-li do 14 dnů, od uplynutí lhůty stanovené k vyklizení, navržena exekuce.

tvorící samostatný díl vedle eventuálního řízení sporného, pravidlem, takže soud od něho může upustit jen v případech v zákoně uvedených (§§ 48 a 50) (mezi jiným i v případě souhlasného návrhu bezdětných manželů). Za účelem usmíření může řízení jednou přerušit nejdéle na dobu jednoho roku s tím, že zastaví řízení, nenavrhnou-li manželé do měsíce po uplynutí lhůty, na níž bylo řízení přerušeno, pokračování, nebo jestliže oznámí, že se usmířili (§ 49). Sporné řízení má jen výjimečně navazovat bezprostředně na řízení smírcí.

Se žalobou o rozvod nebo o neplatnost manželství lze podle výslovného ustanovení (§ 13) na návrh procesních stran spojit řízení o výživě manžela po rozvodu, dále o rozdělení společného majetku manželů, o úpravě právních poměrů k bytu manželů a popření otcovství k dítěti v manželství narozenému (§ 13 odst. 1 a 2).

Řízení o nároku na výživné lze přerušit i z toho důvodu, že k výživě povinný není přechodně schopen plnit (§ 71 odst. 2 č. 3).

Byla již zmínka o tom, že v řízení o zjištění otcovství může být k návrhu žalovaného přibrán do řízení muž, jehož otcovství se jeví pravděpodobnější (§ 35). Podle § 80 má se v tom případě rozsudek vyslovit o otcovství obou mužů.

V některých směrech odchýlně od naší úpravy a poměrně složité je v rodinných věcech řešena otázka příslušnosti, zřejmě ve snaze usnadnit stranám poskytnutí soudní ochrany, čehož výrazem je i přípustnost prorogace a možnost volby soudu (§ 24 a § 20 odst. 3 a 4).

VIII.

Také pro řízení v pracovních věcech platil do 31. 12. 1975 zvláštní pracovní soudní řád (tento z r. 1961). V platném ZPO je ještě víc zdůrazněna úloha odborů a společenských soudů. V prvním směru lze odkázat např. na ustanovení § 32 odst. 3, podle něhož má být o každém roku v pracovní věci zpraven příslušný přednosta FDGB (Freier Deutscher Gewerkschaftsbund). Druhý moment došel výrazu v § 31 odst. 1 č. 4, podle něhož soud nesmí projednávat a rozhodnout pracovněprávní věc, jestliže dosud nerozhodla konfliktní komise, pokud nemohl být dovolán přímo soud. Rozhodnutí konfliktní komise, byl-li proti němu podán odpor, přezkoumává krajský soud, který buď odpor jako neodůvodněný zamítne, nebo shledá-li jej důvodným, usnesení komise zruší a sám rozhodne. Přímá změna rozhodnutí není přípustná (§ 10 odst. 1 č. 5).

Rozhodnutí konfliktní komise je exekucním titulem jen za podmínky, že soud je prohlásil za vykonatelné (§ 88 odst. 1 č. 2).

Pracovník je v pracovních sporech, v nichž jinak každá procesní strana nese své mimořádné náklady, zvýhodněn v tom směru, že podlehl-li podnik byť i jen částečně, hradí mu podnik náhrady včetně právního zastoupení (§ 174 odst. 1 č. 4).

Srovnáváme-li nový zákon o státním notářství — *Notářský zákon Německé demokratické republiky* (Gesetz über das Staatliche Notariat — Notariatsgesetz) z 5. 2. 1976, Gesetzblatt der DDR, díl I, Nr. 6, a náš zákon o státním notářství a o řízení před státním notářstvím (notářský řád) ze 4. 12. 1963 č. 95 Sb. z. a nař., budeme v první řadě přirozeně sledovat základní zásady zákonných úprav týkající se jak řízení samého, tak i orgánu, před nímž se toto řízení provádí.

Myslím, že nebude ke škodě věci přihlídnout, kde to bude na místě, i k některým vlivům, které se projeví v poslední zákonné úpravě notářského řízení v NDR působením nedávné úpravy stejného předmětu v SSSR (Svazový zák. o st. notářství, Vědomosti Věrchov. Sověta SSSR 1973, č. 30).

Co se orgánů týká, jsou to jak u nás, tak v NDR orgány státní, jak již z jejich názvu plyne, a sice orgány výlučně se zabývající činností zákonem jim svěřenou a pro ně typickou. Již zde možno podotknout, že to nelze říci o notariátě sovětském, kde především sovětské zákonodárství má pro orgány státního notariátu označení „kontory“ (naše kanceláře). Závažnější ovšem je, že notářskou činnost nebo některý její úsek vykonávají v SSSR i jiné orgány vedle činnosti jim speciálně svěřené, zejména výkonné výbory zástupců pracujících (u nás jen výjimečně a v méně závažných věcech, zejména takových, pro něž není nezbytná právní kvalifikace, mohou fungovat také jiné orgány, např. národní výbory při ověřování). Důvod takové úpravy je zřejmě dán zejména rozsáhlostí územní a velkými vzdálenostmi. V sovětské teorii⁷⁾ jsou státní notářství označována jako orgány státní správy.

Notářský zákon NDR označuje státní notářství jako orgány socialistického státu (§ 1), aniž se blíže zmiňuje o jejich postavení v soustavě orgánů socialistického státu. Knodel-Krone⁸⁾ mluví o samostatných státních orgánech, aniž uvádí, zda tí mmíní jejich nezávislost.⁹⁾

Vnitřní organizace jednotlivých státních notářství v NDR je v podstatě shodná s naší. V čele stojí vedoucí státní notář — Leiter (§ 5), který zajišťuje a kontroluje přesné a společensky účinné provádění úkolů státnímu notářství svěřených, zejména pokud jde o politické i odborné vedení svých spolupracovníků, jimiž jsou ostatní notáři. Zákon vytyčuje jako zásadu pro řízení práce státního notářství „Einzelleitung und kollektive Beratung“, čímž se zřejmě rozumí opak kolegiálního rozhodování (tedy obdoba rozho-

⁷⁾ Viz dílo cit. v pozn. 1.

⁸⁾ V článku Grundsatzbestimmungen und Verfahrensregelungen für das Staatliche Notariat, Neue Justiz 6/1976.

⁹⁾ K otázce nezávislosti našich st. notářství srovnej článek Hrdličkův K otázce postavení st. notářů v časopise Právník 5/1976, kde je i zmínka o stanovisku sovětské právní teorie.

dování samosoudcovského, přičemž se však využívá výhod kolektivních porad).

Jak patrně, nejsou státními notářství v NDR notářskou činností pověřeny jiné osoby než vedoucí notář a notáři na rozdíl od naší úpravy, podle níž může ministerstvo spravedlnosti stanovit, že některé jednodušší úkony mohou vykonávat notářští čekatelé a jiní pracovníci státních notářství. Zato však podle prvního prováděcího nařízení k notářskému zákonu z 5. 2. 1976 mohou být ustanoveni tzv. Einzelnotare pro provádění osvědčení a ověřování, pokud k těmto činnostem je podle tohoto zákona povoláno státní notářství.

Sluší dodat, že vnitřní organizace notářských kanceláří v Sovětském svazu je shodná, až na to, že počítá i s funkcí náměstka vedoucího notáře.

Ustanovení notářem a odvolání z funkce svěřuje zákon (§ 6) stejně jako u nás ministru spravedlnosti, jemuž také náleží nejvyšší dohled, a to i pokud jde o zachovávání jednotnosti v rozhodování (§ 4). Předsedové okresních soudů (tj. našich krajských soudů) uskutečňují pak dohled bezprostřední.

Předpoklady pro ustanovení notářem jsou v NDR i u nás v základních rysech shodné, ovšem s některými odchylkami, které stojí za zmínku. Tak se tam i zde požaduje, vedle státního občanství, oddanost socialistickému zřízení a občanská bezúhonnost (die dem Volk und seinem socialistischen Staat treu ergeben sind, Charakterfestigkeit und Lebenserfahrung besitzen). Zatímco pokud jde o odbornou kvalifikaci je tato podmínka u nás stanovena (snad přesněji) tak, že se vyžaduje ukončené vysokoškolské právnické vzdělání, jehož nedostatek může sice ministr spravedlnosti prominout, které však musí být v stanovené lhůtě doplněno, zákon NDR naproti tomu požaduje nutné odborné znalosti na studijním právnickém ústavu pro to určeném, přičemž o možném prominutí (byť i než dočasném) zákon nemluví. Není také ustanovení o odborné kvalifikaci u tzv. Einzelnotare ani v cit. nařízení o těchto pracovnících.

V Sovětském svazu mohou být do funkce státního notáře ustanoveni jen občané s vyšším právnickým vzděláním (s určitými výjimkami).

Povinnosti notáře jsou v NDR stanoveny jednak ve zvláštních ustanoveních notářského zákona týkajících se těchto povinností, jednak plynou z ustanovení §§ 1 a 2 obsažených v prvním dílu označeném jako Základní ustanovení, která pojednávají o postavení, úkolech a cíli jejich činnosti, na něž § 7 odkazuje, když notáři ukládá zasazovat se o plnění úkolů státního notářství. Porovnáváme-li toto ustanovení s naším notářským řádem a zejména s jeho důvodovou zprávou, zjišťujeme, že úkoly a cíle podle obou zákonů jsou v podstatě shodné.

Je to v prvé řadě uplatňování a rozvíjení socialistického společenského řádu, pomoc při upevňování socialistických společenských vztahů, ochrana práv občanů i organizací, ochrana socialistického vlastnictví, to vše při zachovávání socialistické zákonnosti s konečným cílem provádění politiky socialistického státu zaměřené na další rozvoj socialistické společnosti a trvalého zvyšování materiální i kulturní úrovně lidu.

Usilují o to poučováním občanů i organizací o jejich právech i povinnostech a jich vysvětlováním a stejně i cílevědomou komunistickou výchovou a prosazováním státního a právního vědomí.

Souhlasně je zdůrazňována i spolupráce s místními lidovými zastupitelstvy, jinými státními orgány, společenskými organizacemi a výbory Národní fronty NDR (§ 3).

Ke zvláštní povinnosti notáře (i ostatních spolupracovníků) patří povinnost mlčenlivosti o věcech, jež jim byly svěřeny nebo o nichž se dověděli ve své úřední činnosti (§ 8). Této povinnosti může být notář zproštěn osobou, v jejímž zájmu je stanovena. Zemřela-li, je-li neznámá nebo neznámého pobytu, může notáře zprostit povinnosti k mlčenlivosti předseda okresního (našeho krajského) soudu (Direktor des Bezirksgerichtes). (V Sovětském svazu je výslovně stanovena i odpovědnost za porušení tajnosti.)

K povinnostem státního notáře patří konečně i povinnost působit na odstranění porušení zákona, které zjistil při výkonu své činnosti (§ 3 odst. 3). Podobnou povinnost záležející v upozornění má i naše státní notářství vůči organizaci ohledně nedostatků, jež vedly nebo mohly vést k ohrožení nebo porušení práv a které u ní zjistilo (§ 4 odst. 3 NŘ). (Shodně čl. 19 Zákona o notariátě SSSR.)

Územní organizace státního notářství je shodná s územní organizací správních krajů (našich okresů), přičemž ministr spravedlnosti může nařídít, aby pro několik krajů bylo zřízeno jedno notářství § 4 odst. 2. U nás naproti tomu může ministerstvo spravedlnosti nařídít, aby věci určitého druhu z obvodu několika státních notářství vyřizovalo jedno z nich (§ 5 odst. 2 NŘ). I když v ustanovení o spolupráci není na rozdíl od našeho not. řádu zmínky o soudech a prokurátorech vztahuje se nepochybně i na ně jako „ostatní státní orgány“.

II.

Vedle již citovaných ustanovení pojednávajících o úkolech a cílech řízení vytyčuje notářský zákon NDR zásady týkající se samotného řízení ve svém díle druhém označeném jako Řízení, a sice v § 9 oddílu 1. I tu setkáváme se jako u nás především se zásadou materiální pravdy při zjišťování rozhodných skutečností spojenou se zásadou rychlosti a hospodárnosti (konzentriert und zügig) a povinnosti vysvětlovat účastníkům jejich práva a povinnosti a podporovat je při jejich poznávání, při čemž účastníci mají zejména při objasňování skutkového stavu nejen oprávnění, ale i povinnost na řízení se účastnit. Rozhodnutí má přirozeně odpovídat právním předpisům.

Poněvadž notářský zákon NDR nemá ustanovení obdobné našemu § 25 NŘ, jež by tak rozsáhle a pružně umožňovalo analogické použití občanského soudního řádu, dává notářský zákon notářství speciální právo vyslyšet svědky, provádět dobrozdání a šetření a ověřovat skutečnosti. Obdobné použití civilního procesního řádu (CPO) předpisuje not. zákon

v řízení jen pro výslech svědků a znalců, pro doručování a veřejná oznámení, jakož i pro osvobození od následků zmeškání lhůty. Odkaz na obdobné použití CPO má dále i ustanovení § 42, pokud jde o právní styk s jinými státy.

Zatímco u nás máme pro jednotlivé druhy věci, které patří do pravomoci státního notářství upravenou místní příslušnost odděleně a rozdílně, shrnuje notářský zákon NDR ustanovení o této věci do jednoho paragrafu (§ 10) 1. oddílu druhého dílu. V podstatě je úprava zásadně shodná s našimi ustanoveními. V dědických věcech podle posledního bydliště zůstavitele, v poručenských a opatrovnických věcech podle bydliště poručenice nebo opatrovnice, opatrovnických věcech občana neznámého pobytu, stejně jako pro účastníka neznámého nebo nejistého, podle místa, v němž došlo k potřebě péče, v řízení o zrušení osvojení podle bydliště osvojeného a ve věcech úschovy podle místa, kde mělo být plněno a je-li toto mimo NDR, podle bydliště dlužníka.

Každé státní notářství je příslušné pro ověřování a osvědčování, pro úschovu testamentu stejně jako pro opatření k zajištění pozůstalosti.

Zvláštní příslušnost je propůjčena státnímu notářství v Berlíně.

Pozoruhodné je oprávnění dané orgánům pověřeným dohledem nad státními notářstvími (tj. ministerstvo spravedlnosti a předsedové okresních soudů [Bezirksgerichte]) stanovit v jednotlivých případech odchýlnou příslušnost.

Zatímco náš notářský řád obsahuje o rozhodnutí v obecné části řadu poměrně obsáhlých ustanovení (§ 17 až 20), omezuje se notářský zákon na 2 stručné paragrafy (13 a 14), z nichž první stanoví, že rozhodnutí vydává a podpisuje notář a je-li proti němu přípustná stížnost vázaná lhůtou (viz dále), doručuje se tomu, jehož se týká, s poučením. Podle § 14 může notářství vydávat vyhotovení rozhodnutí, jež jsou v právním styku postavena na úroveň originálu.

Notářský zákon NDR nemá ustanovení obdobných našemu částečnému rozhodnutí, ani nerozlišuje mezi rozhodnutím o věci samé a o jejích otázkách, nemá ustanovení o odůvodnění a vyhlášení rozhodnutí a o možnosti vydat rozhodnutí pouhým zkráceným záznamem. Chybí také ustanovení o vázanosti státního notářství vydaným rozhodnutím. Notářský zákon NDR také nemá v obecných ustanoveních předepsán postup předvídaný v § 18 našeho NR, kteréž ustanovení dalo podnět k četným pochybnostem,¹⁰⁾ i když připouští v dědickém řízení přerušení řízení před státním notářstvím, je-li u soudu v běhu spor o dědictví (§ 29 odst. 4) a rovněž v řízení o úschovách může státní notářství uložit oprávněnému, aby tvrzené právo na vydání uplatnil během 1 měsíce u soudu, jinak považuje souhlas s vydáním složiteli za udělení (§ 40 odst. 3).

Notářský zákon NDR podobně jako náš notářský řád pamatuje na to,

¹⁰⁾ Viz Hrdlička: K problematice ustanovení § 18 not. řádu, Soc. zákonost 2/1969; Rolko: K problematice § 18 notářského poriadku, Soc. zákonost 5/1966; Brandeis: Ještě k ustanovení § 18 not. řádu, Soc. zákonost 2/1969.

aby nebyla dotčena nebo zpochybněna notářova nestrannost a stanoví proto jednak, v kterých případech je notář z jednání vyloučen a kdy může být účastníkem odmítnut pro oprávněné pochybnosti o jeho nepředpojatosti (§ 15). Kdežto náš notářský řád zná jen obecně formulovaný důvod vyloučení, uvádí pro ně zákon NDR pět případů, jež se dají shrnout do obecného důvodu, totiž oprávněné pochybnosti o jeho nepředpojatosti se zřetelem k jeho vztahu k osobám nebo k věci. Zatímco u nás rozhoduje o vyloučení vedoucí státní notář nebo jde-li o něho předseda krajského soudu, rozhoduje v NDR v případě, že notář nesouhlasí, jeho služebně představený.

V notářském zákoně NDR nenalézáme obdobného ustanovení jako je ustanovení § 13 našeho NR, připouštějící výjimečně veřejnost jednání před státním notářstvím, z čehož plyne, že řízení je tam vždy neveřejné.

Opravné řízení je v některých závažných bodech upraveno odchylně od našeho. Jistě méně významné je to, že jediný řádný opravný prostředek (§ 16) se nazývá stížností (Beschwerde) a nikoliv odvolání jako u nás podle CPO (Berufung) — vždyť se projednává podobně jako naše odvolání. V některých případech zákon (stejně jako u nás) tento opravný prostředek vylučuje. Zvláštnost, již zmíněná je především v tom, že v případech zákonem stanovených je stížnost vázána lhůtou 2 týdnů od doručení rozhodnutí, kdežto ve všech jiných případech není lhůtou vázána. Tato úprava je v literatuře odůvodňována úvahou, že okruh dotčených osob není vždy hned znám.¹¹⁾ Výjimečné případy, kdy stížnost je podle zákona vázána lhůtou, budou zmíněny při výkladu zvláštních ustanovení. Podává se písemně nebo do protokolu u soudu, jehož rozhodnutí je napadeno a pokud je vázáno lhůtou, má odkladný účinek.

Notářský zákon zná tzv. autoremeduru, kterou připouští bez výslovných výhrad stanovených naším notářským řádem (rozhodnutí se týká jediné stěžovatele a může-li odvolání zcela vyhovět). Nehodlá-li vyhovět, má stížnost předložit Kreisgerichtu (našemu okresnímu soudu), tedy nikoliv jako u nás krajskému soudu (Bezirksgerichtu). O stížnosti rozhoduje krajský soud usnesením, přičemž může případně dalším účastníkům dát příležitost k zaujetí stanoviska.

Soud může napadené rozhodnutí zrušit, změnit nebo stížnost odmítnout.

Na této úpravě je pozoruhodné, že zatímco dohled nad činností státního notářství svěřuje zákon soudu v hierarchii soudů vyššímu, tj. okresnímu (§ 4 odst. 3), dozor tzn. přezkum správnosti konkrétního rozhodování vykonává soud, který je v soustavě soudů na stupni nižším (krajský), než soud při výkonu dohledu. Nás tato skutečnost překvapuje tím spíše, že od stejné úpravy, která u nás přechodně platila, bylo upuštěno, protože se neosvědčila.

11) Rosemarie Kreissel: Notarietgesetz, der Schöffe 5/76.

V dalších oddílech druhého dílu (2–5) má notářský zákon NDR ustanovení o ověřování a osvědčování, testamentárních a dědických záležitostech, poručenství, opatrovnictví a zrušení osvojení a o úschovách.

Osvědčovací činnost státního notářství je v NDR velmi významná. UVědomíme si to zejména v důsledku faktu, že právní řád NDR nezná institut registrace, s níž jsou u nás spojeny velmi závažné hmotněprávní účinky. Podle § 18 notářského zákona mají být osvědčeny smlouvy, jednostranné právní úkony, a jiná prohlášení, jakož i zjištění skutečností, je-li to právními předpisy předvídáno anebo je-li věrohodně osvědčen právní zájem na tom. Podklad je tedy dán v hmotném právu zejména občanském zákoníku (Zivilgesetzbuch z 19. VI. 1975 Gesetzblatt I. č. 27). Zákon předpisuje pro osvědčení předpoklady jednak obsahové, jednak formální. V prvním směru (§ 18) ukládá notáři při prohlášeních zjistit skutečnou vůli účastníků a působit k tomu, aby prohlásili svou vůli v souladu se socialistickou zákonností a zásadami socialistické morálky. Má je poučit jak o právních následcích, tak o nutném státním svolení a jejich prohlášení tlumočit způsobem odpovídajícím požadavkům právního styku. Osvědčení nesmí být provedeno, jsou-li tím sledovány cíle odporující zásadám socialistické morálky.

Osvědčení se děje formou zápisu, jehož náležitost stanoví § 19, podle toho, jde-li o osvědčení prohlášení nebo skutečností. Neumí-li účastník číst, je-li slepý, němý nebo hluchý, přibírá se svědek (u nás obsahuje takové ustanovení občanský zákoník — § 20). Na rozdíl od našeho právního řádu připouští notářský zákon NDR vykonatelné prohlášení, které je exekutivním titulem (§ 21). (Podobné ustanovení má sovětský zákon.)

Ověření podpisů, znamení ruky, opisů nebo snímků či otisků se provádí záznamem, pro něž formu předpisuje § 22. Zákaz podle § 18 odst. 3 platí i tu. Zákon prohlašuje v § 23 za neplatná osvědčení a ověření, jichž se zúčastnil notář, svědek nebo tlumočník, který je ze zákona vyloučen nebo došlo-li k porušení donucovacích ustanovení zákona.

Ověření jako předpoklad platnosti právního úkonu vyžadují podle občanského zákoníku (ZGB) prohlášení manžela, že jsou splněny předpoklady, aby nabyvatel pozemku, který za trvání manželství získá z prostředků, jež jsou jeho osobním majetkem a jež jinak se stávají společným majetkem manželů, se stal výlučným vlastníkem (§ 299), dále smlouva k zřízení předkupního práva, § 306 odst. 1, prohlášení o odmítnutí dědictví § 403 odst. 2, dohoda mezi vlastníkem pozemku a věřitelem o hypotéce (§ 453).

Náš notářský řád upravuje přirozeně i institut ověření a osvědčení (§ 100), přičemž zdůrazňuje stejně jako notářský zákon NDR nepřipustnost u listin, jejichž obsah je zřejmě v rozporu s právními předpisy nebo zájmem společnosti. Navíc však má podrobná ustanovení o tzv. notářských zápisech, jež sepisuje účastníkům podle jejich prohlášení o smlouvách, závětech a jiných právních úkonech. Zahrnuje je mezi ostatní činnost státního notářství, již rozumí jinou činností než rozhodovací a do níž patří podle

§ 2 NŘ řízení o dědictví a umořování listin, o registraci právních úkonů, o úschovách a provádění soudem nařízeného výkonu rozhodnutí prodejem nemovitostí. Tolik bylo potřeba uvést k lepšímu porozumění systematické druhé části notářského zákona NDR.

IV.

3. oddíl druhé části notářského zákona NDR stojí pod marginální rubrikou Testamentární a dědické záležitosti. (Korespondující kapitola hmotně-právních ustanovení Občanského zákoníka [ZGB] pojednávající o zákonné a testamentární posloupnosti nese společné označení Dědické právo.) Projednání dědických záležitostí je založeno v NDR na podstatně jiném pojetí než u nás. Zatímco podle našeho právního řádu projednání dědictví je věcí celé společnosti, přičemž státní notářství zahájí řízení i bez návrhu, jakmile se dozví, že někdo zemřel nebo byl prohlášen za mrtvého, je v NDR předpokladem zahájení vlastního pozůstalostního řízení návrh na vydání tzv. listu o dědictví (Erbschein).¹²⁾ Tím podle § 413 Obč. zákoníku listina o dědické dědickém právu a výši jeho podílu. Návrh na vydání listu o dědění mohou podat jen osoby uvedené v § 27, to jest dědici, spoludědici, opatrovník a správce pozůstalosti, vykonavatel poslední vůle nebo věřitel pozůstalosti. Není-li navrhovatelem dědic (např. je-li jím věřitel pozůstalosti) nebo není-li vydání této listiny navrhováno všemi dědici, je třeba v návrhu uvést, že všichni dědici dědictví přijali.

Důležité je, jaké účinky jsou podle hmotného práva s vydáním listiny o dědickém právu spojeny. Podle § 413 odst. 2 obč. zákoníku zakládá toliko domněnku, že osobě v něm uvedené náleží udané dědické právo. Tato domněnka platí za správnou ve prospěch toho, kdo něco z dědictví nabývá od toho, kdo se řečenou listinou vykazuje popřípadě ve prospěch toho, kdo poskytuje plnění na základě práva náležejícího do dědictví. Nemůže se jí dovolávat ten, kdo není v dobré víře.

Zákon stanoví, které údaje musí návrh na vydání zmíněné listiny obsahovat, a kromě údajů identifikační povahy, zejména i právní vztah, který odůvodňuje dědění, zda a které osoby tu jsou nebo byly, jimiž by byl dědic z dědění vyloučen nebo jeho podíl zmenšen, dále zda tu jsou a které testamenty zůstavitele, a zda je v běhu spor o dědictví. Navrhovatel má dokázat listinami správnost svých tvrzení, pokud se týče dokázat, že tu nejsou osoby, jimiž by dědic byl z dědění vyloučen nebo jeho podíl zkrácen. Na důkazu listinami zákon netrvá důsledně a dovoluje upustit i od písemného ujištění o pravdivosti, jestliže navrhovatelem není dědic (§ 28).

Jako zvláštnosti tohoto řízení uvádí zákon (§ 29) povinnost vyslechnout v případě, že jde o vlastnoruční testament (podle § 383 odst. 1 obč. zák. vedle notářského testamentu jediná přípustná forma testamentu) i toho,

¹²⁾ Stejně v SSSR je dědické řízení ovládáno zásadou dispoziční v tom smyslu, že státní notářství jedná z vlastní iniciativy jen v případech, kdy to zákon stanoví.

kdo by v případě neplatnosti testamentu byl dědicem. Podle zákona je možná také veřejná výzva státního notářství k ohlášení dědických práv s důsledky, že k dědickému právu se nepřihlédne, jestliže ve stanovené lhůtě nebude ohlášeno.

Brání-li vydání listiny o dědictví nějaké překážky, stanoví státní notářství přiměřenou lhůtu k jejich odstranění. Nestane-li se tak, zamítne usnesením návrh na vydání této listiny. V případě sporu o dědické právo, přeruší státní notářství řízení až do pravomocného soudního rozhodnutí, jímž pak je státní notářství vázáno.

Byly-li prokázány skutečnosti požadované v odůvodnění návrhu, státní notářství vydá listinu o dědictví (§ 30). Může ji však prohlásit za neúčinnou, je-li nesprávná. Může jím také být zjištěna její nesprávnost. V takovém případě její vyhotovení stáhne. Není-li to možné, neúčinnost veřejně vyhlásí (§ 31).

Státní notářství může nařídit (popřípadě zase zrušit) zajištění a správu pozůstalosti. Má o tom dědice slyšet a poučit o právních následcích.

Ještě je třeba se zmínit o některých ustanoveních, které má notářský zákon NDR v závěru, a to z toho důvodu, že některé věci upravuje podrobněji než náš notářský řád. To platí v první řadě o otevření závěti, k němuž má státní notářství podle § 26 nařídit termín neprodleně poté, co se dovědlo o úmrtí, o čemž má vyrozumět příbuzné, kteří jsou povoláni k dědění, dále manžela, jakož i jiné účastníky. Závěť se přečte a pokud účastníci nejsou přítomni, mají být o návrhu jich se týkajícím písemně informováni. Společný testament (který podle § 388 Obč. zákoníku může být zřízen jen manželi), má být otevřen i po smrti přežívajícího manžela, obsahuje-li nařízení, jež se vztahuje na tento dědický nápad. O otevření závěti se sepíše protokol. (O povinnosti neprodleného otevření závěti má ustanovení i § 395 obč. zákoníku.)

Na obč. zákoník a sice jeho § 394 odkazuje § 25 notářského zákona, podle něhož má státní notářství v případě, že se doví, že občan nesplnil povinnost k odevzdání závěti, kterou má podle cit. ustanovení, jej k odevzdání vyzvat. Občanského zákoníku se dovolává § 24, když ukládá státnímu notářství povinnost uschovat závěť. Převzetí do úschovy má státní notářství zůstaviteli potvrdit a ten je oprávněn do své závěti kdykoliv nahlédnout a může mu být vydána jen osobně a proti osvědčení (podle § 77 našeho notářského řádu smí státní notářství vydat závěť u něho uloženou jen pořizovateli nebo jeho zmocněnci, který se vykáže plnou mocí pořizovatele výslovně jej k tomu zmocňující).

Notářský zákon má také ustanovení o provedení (Vermittlung) rozdělení pozůstalosti, jež přirozeně přicházejí v úvahu jen, je-li více dědiců (§§ 34–36). Státní notářství je zařídí důsledně také jen na návrh, který má obsahovat zejména velikost dědických podílů předmětu pozůstalosti s udáním hodnoty a pozůstalostních závazků a návrh na rozdělení. Podaný návrh může být jen se souhlasem spoludědiců omezen na díl pozůstalosti nebo celý vzat zpět. Je-li zahájen spor o dědictví, přeruší se řízení až do pravomocného soudního rozhodnutí. Zákon, podobně jako náš, dává přednost

dohodě účastníků a nedohodnou-li se, samo navrhne plán rozdělení, o němž se s nimi poradí. O rozdělení může být jednáno a rozhodnuto, i když se některý ze spoludědiců nedostavil, ačkoliv byl řádně předvolán. O jednání se vyhotoví protokol, jež podepíše státní notář. Zákon o notářství nemá, na rozdíl od našeho notářského řádu, ustanovení o schválení dohody, nýbrž má jen ustanovení (§ 35 odst. 3), že státní notářství má bez dalšího rozhodnout o rozdělení, nelze-li očekávat dohodu nebo další návrhy. Ustanovení o dohodě o rozdělení dědictví však nalezneme v občanském zákoníku, jehož § 426, stejně jako notářský zákon ukládá státnímu notářství, aby působilo na účastníky, aby se dohodli a podaří-li se mu to, aby tuto dohodu osvědčilo. Tím pak se stává podle § 21 vykonatelnou.

Nedohodnou-li se dědici o rozdělení, vydá státní notářství, jak již řečeno usnesení (směrnice), pro jehož obsah musíme opět hledat (na rozdíl od našeho notářského řádu) v hmotněprávních ustanoveních. § 427 obč. zákoníku stanoví, že rozdělení se provede buď přidělením jednotlivých věcí, pohledávek či práv do individuálního vlastnictví s případným peněžitým vyrovnáním podle dědických podílů, u pozemků a budov také založením spoluvlastnického práva rovněž podle dědických podílů. Usnesení o rozdělení pozůstalosti je pak vykonatelné podle § 36 odst. 3. Toto usnesení, které musí být odůvodněno, lze napadat stížností vázanou lhůtou podle § 16 odst. 3. (Viz výše.)

Porovnáváme-li nyní souhrnně ustanovení o pozůstalostním řízení před státním notářstvím v NDR, zjišťujeme, že vedle věcí, zmíněných již v předchozím výkladu, zbývají ještě některé další, které snad potřebují vysvětlení. Tak především nenalézáme v notářském řízení NDR protějšek našeho zastavení řízení podle § 32 not. řádu (proto, že zůstavitel nezanechal majetek nebo jen nepatrný). To je ovšem snadno vysvětlitelné, když v NDR se řízení bez návrhu nezahajuje, nehledě ani k tomu, že proti zastavení řízení není ani u nás odvolání. K institutu odmítnutí dědictví (§ 33 našeho not. řádu) je snad vhodné poukázat na ustanovení § 403 odst. 2 obč. zák. NDR, podle něhož odmítnutí dědictví musí být notářstvím ověřeno, což svědčí o snaze o stejnou spolehlivost, jakou u nás sleduje cit. ustanovení, když předpisuje poučení účastníka o náležitostech a účincích odmítnutí a doručení vyrozumění o tom do vlastních rukou. § 405 odst. 3 téhož stanoví pro odmítnutí (i přijetí) dědictví lhůtu 2 měsíců (na rozdíl od 1 měsíce u nás, kteráž ostatně může být prodloužena). Pozoruhodnější je nedostatek ustanovení obdobného našemu § 36 not. řádu, podle něhož vyzve státní notářství na návrh dědiců vyhláškou věřitele, aby mu oznámili ve stanovené lhůtě své pohledávky pod sankcí, že neučiní-li tak, neodpovídají jim dědici, pokud je uspokojením pohledávek ostatních věřitelů vyčerpána cena dědictví, kterého dědici nabyli. Snad se můžeme domnívat, že funkci tohoto ustanovení do jisté míry plní §§ 416 a 419 Obč. zák. NDR, které opravňuje státní notářství, aby dědici uložilo sestavit do stanovené lhůty seznam dědictví (majetek, cena, závazky a věřitelé), je-li toho třeba z důvodů oprávněných zájmů státu, věřitelů pozůstalosti nebo dědiců, s ujištěním o správnosti seznamu, kteréž ujištění může být na návrh osvědčeno. Ne-

správnost seznamu, do něhož může nahlédnout každý, kdo prokáže oprávněný zájem, je stižena sankcí odpovědnosti podle § 418 cit. zák. Notářský zákon ani obč. zákon NDR nemají ustanovení obdobného § 38 našeho not. řádu, podle něhož se mohou účastníci dohodnout, že předlužené dědictví bude přenecháno věřitelům k úhradě dluhů. Rovněž nenalézáme ustanovení, co se stane, jestliže se ukáže, že zůstavitel žije nebo jestliže se objeví nový majetek. Domníváme se, že v posledních dvou případech si praxe pomáhá i bez zvláštní zákonné úpravy.

Je snad vhodné dodat, že ani notářský zákon ani občanský zákoník, pokud pojednává o dědění, nezná zmínky o prohlášení za mrtvého, ačkoliv tento institut přirozeně také upravuje a svěřuje řízení o něm soudu (§ 461 obč. zákoníku a kapitola pátá civilního procesního řádu nesoucí název Zvláštní druhy řízení a obsahující mimo jiné ustanovení o řízení o prohlášení za mrtvého).

V.

Na rozdíl od naší zákonné úpravy jsou v NDR státnímu notářství svěřeny i některé úkony v poručnických a opatrovnických věcech zletitých občanů (Vormundschaften und Pflegschaften) a také při zrušení osvojení v jednom případě — § 1 odst. 2 č. 4, §§ 37 a 38. Státní notářství ustanovuje občanu zbavenému svéprávnosti poručníka (Vormund), zaváže jej k plnění jeho povinností, ● nichž jej poučí a vydá mu o tom výkaz, který se po skončení činnosti vrací. Důležité je ustanovení § 37 odst. 2, podle něhož státní notářství nesmí zrušit nebo změnit souhlas daný k právnímu úkonu, který se stal vůči třetímu účinným. Na návrh rozhodne státní notářství o nákladech vynaložených poručníkem i o jeho odměně podle rozsahu a obtíží poručnickovy činnosti. Tato ustanovení platí přiměřeně i o opatrovnictví. Rozhodovat o zbavení svéprávnosti (naše zbavení způsobilosti k právním úkonům) náleží ovšem soudu (§ 460 obč. zák.).

Státní notářství k návrhu rozhodne na základě dokladů o zrušení osvojení v důsledku zletilosti osvojeného. Stane se tak usnesením, proti němuž je v případě zamítnutí návrhu přípustná stížnost omezená lhůtou, zatímco v případě zrušení osvojení je usnesení nenapadatelné.

VI.

Ustanovení o úschovách (depozitech) obsahuje notářský zákon v §§ 39 až 41. Na rozdíl od naší úpravy nerozlišuje úschovy podle jejich povahy a právního důvodu složení (§ 66 odst. 2, §§ 69, 71, 74 a 78 not. řádu). Zato rozlišuje mezi úschovami na jedné straně záležejícími v Geldmarkách NDR, které se skládají u okresního (našeho krajského) soudu, na straně druhé v peněžních prostředcích v jiné měně nebo v cenných papírech, listinách a cenných věcech, jež se ukládají u státního notářství. Státní notářství je

oprávněno uložit navrhovateli, aby cenné věci dal ocenit, nebo je dá na jeho náklady ocenit.

Přijetí do úschovy se děje rozhodnutím státního notářství na odůvodněný návrh.

Znění zákona se zdá svědčit tomu, že rozlišování ukládání mezi státním notářstvím a soudem se týká jen technické stránky, zatímco rozhodování v obojím případě náleží státnímu notářství.¹³⁾

Vydání se provede na návrh, je-li navrhovatel k přijetí oprávněn. Jsou-li k tomu oprávněny další osoby, je třeba prokázat jejich souhlas buď do protokolu u státního notářství nebo ověřeným podpisem návrhu. Jestli ke složení dal podnět soud nebo státní zástupce, je k vydání potřebí jejich rozhodnutí. Oprávněnému, který s vydáním nesouhlasí, může státní notářství uložit, aby uplatnil žalobou u soudu do 1 měsíce své nároky, ne učinil-li tak, platí souhlas za udělený. Jestliže byl návrh na vydání zamítnut, je přípustna stížnost vázaná lhůtou. V § 41 má notářský zákon ustanovení obdobné našim tzv. starým úschovám. Stručně stanoví, že nárok na vydání zaniká uplynutím 10 let, počínaje od přijetí úschovy. Tím přechází úschova do lidového vlastnictví (Volkseigentum).

VII.

Ve třetí části označené jako závěrečná ustanovení je především v § 42 ohledně řízení v právním styku s jinými státy odkaz na obdobné použití civilního procesního řádu a v § 43 donucovací předpis k vymození povinností státním notářstvím uložených. Ustanovení § 44 pak odkazuje co do nákladů a poplatků notářských na platná ustanovení, jimiž je Řád o notářských nákladech z 5. 2. 1976 v témže čísle Gesetzblattu.

Pro úplnost této srovnávací studie nutno ještě se zmínit o řízeních v těch věcech, jež se na rozdíl od našeho notářského řádu v Notářském zákoně NDR nevyskytují.

Již dříve bylo řečeno, že tam nenalzáme ustanovení o řízení o registraci, neboť tento právní institut se ani v hmotném právu nevyskytuje.

Rovněž výkon prodejem nemovitosti, nařízený soudem, jehož určitý úsek u nás provádí státní notářství, nepatří do pravomoci státního notářství, neboť tento výkon v celém rozsahu náleží soudu. V Notářském zákoně NDR však se nesetkáváme ani s ustanoveními o umoření listin, neboť toto řízení mající hmotněprávní základ v § 465 Občanského zákoníku (Angebot von Urkunden) patří rovněž před soudy (§§ 144–146 Civilního procesního řádu). Týká se práv zapsaných ve veřejném rejstříku a listin znějících na

¹³⁾ Ustanovení § 69 odst. 1 písm. d) našeho notářského řádu (složení za účelem splnění dluhu) má obdobu v ustanovení § 428 odst. 2 Obč. zákoníku NDR, které stanoví, že dlužník může, jsou-li předmětem plnění peníze, cenné papíry, listiny nebo cenné věci, v případě věřitelova prodlení složit plnění u státního notářství, čímž závazek zaniká.

majitele (Inhaberpapiere). U krajského soudu toto řízení provádí jeho sekretář.

Máme-li tuto studii uzavřít, lze snad konstatovat, že i když jsme v obou srovnávaných úpravách zjistili řadu shodných nebo alespoň příbuzných rysů, je zajímavé, jak k úpravě řízení o totožných právních vztazích může zákonodárce přistupovat z různých hledisek a jak je pro optimální dokonalost právní úpravy prospěšná znalost zákonných úprav příbuzných.

Йиндржих Грдличка

Новое гражданское процессуальное право в Германской Демократической Республике

Резюме

A.

Предмет этой статьи составляет рассмотрение одного из новейших гражданских процессуальных кодексов социалистических стран, причем в сопоставлении с гражданским процессуальным кодексом ЧССР. В ней прежде всего исследуются систематика Гражданского процессуального кодекса Германской Демократической Республики, затем основные принципы гражданского процесса (в частности, принципы объективной истины и диспозитивности), субъекты производства по делу (особенно в спорах по признанию отцовства), регламентация мирового соглашения по суду, неукоснительное соблюдение принципа *iudex ne eat ultra petita partium*.

Особо подчеркивается принцип взаимодействия суда с другими органами, в частности с местными народными представительствами.

В отношении подсудности суда в работе указывается (подобно тому как и по другим вопросам) на возможность — в отличие от нашего гражданского процесса — имеющуюся, правда, в порядке исключения в виде того, что разбирательство дела происходит в суде первой инстанции, являющемся, как правило, судом второй инстанции, а также на возможность применения договорной подсудности.

В части судебного следствия отмечаются различия в перечислении средств доказывания и карательная санкция, предусмотренная законом в отношении дачи ложных показаний при доказывании путем допроса сторон.

В отношении средств обжалования разъясняются, собственно, только внешние различия между апелляцией и протестом, с одной стороны, и жалобой, с другой стороны, а также различия в понимании наших институтов возобновления производства и жалобы на нарушение закона, не относящиеся к числу средств обжалования. Имеются также отличия в возможности сепаратного обжалования мотивировки решения. Обращается также внимание на предоставление большой возможности в отношении участия сторон в кассационном производстве.

В отношении аналогичных положений об исполнении решений действуют по сути дела такие же принципы как и у нас, хотя и прослеживаются некоторые отклонения, в частности, нашему современному гражданскому процессу институт давности исполнения решения неизвестен, тогда как гражданскому процессу ГДР неизвестен институт предварительной исполнимости. Ответственная роль по всем делам исполнения решений принадлежит секретарию.

В заключение автором рассматриваются некоторые особенности производства по семейным и трудовым делам.

В настоящей статье, как и в предыдущей новый закон рассматривается путем применения метода сравнения применительно к Положению о нотариате ЧССР. Это касается как осуществляющих производство органов (их природы, учреждения, обязанностей и задач), так и территориальной и внутренней организации и собственного производства. В отношении последнего рассматриваются здесь вопросы подведомственности государственных нотариатов, затем вопросы об отводе и устранении нотариуса, о постановлении и о производстве по обжалованию. Что касается особенной части, то здесь же рассматриваются положения о заверении и удостоверении, о вопросах завещания и наследства, далее об опеке и попечительстве, об усыновлении и хранении. И наконец затрагиваются заключительные положения о правовых сношениях с границей и о предписаниях относительно сборов. Особое место отводится таким вопросам, которые в ГДР в отличие от чехословацкого Положения о нотариате — не урегулированы.

JINDŘICH HRDLÍČKA

Das neue Zivilprozessrecht der Deutschen Demokratischen Republik

RÉSUMÉ

A.

Gegenstand dieser Studie ist eine von der neuesten Zivilprozessordnungen der sozialistischen Staaten und dies derart, dass sie mit der bürgerlichen Gerichtsordnung der CSSR verglichen wird. Der Autor beschäftigt sich eingangs mit der systematischen Bearbeitung der Zivilprozessordnung der Deutschen Demokratischen Republik, weiters mit den hauptsächlichen Grundsätzen der Zivilprozesses (besonders mit dem Grundsatz der objektiven Wahrheit und dem Dispositionsprinzip), mit den Subjekten des Verfahrens (besonders in Paternitätsstritten), mit der Regelung des gerichtlichen Vergleiches und mit der konsequenten Einhaltung des Grundsatzes *iudex ne eat ultra petita partium*.

Besonders betont wird das Prinzip der Zusammenarbeit des Gerichtes mit anderen Organen, vor allem mit den örtlichen Volksvertretungen.

Bezüglich der Zuständigkeit des Gerichtes macht die Arbeit (ähnlich wie dies systematisch auch in anderer Richtung geschieht) zum Unterschied von unserem Zivilprozess auf die, wenn auch nur ausnahmsweise, Möglichkeit aufmerksam, dass im Verfahren in erster Instanz das Gericht fungiert, das in der Regel Gericht II. Instanz ist und weiterhin auf die Möglichkeit der Prorogation.

Auf dem Gebiete des Beweisverfahrens wird auf die Unterschiedlichkeit bei der Aufzählung der Beweismittel und auf die Strafsanktion verwiesen, mit der das Gesetz die falsche Aussage bei der Beweisführung durch die Einvernahme der Parteien ahndet.

Bezüglich der Rechtsmittel beleuchtet die Arbeit einerseits den eigentlich nur äusserlichen Unterschied zwischen der Berufung und dem Protest und zwischen der Beschwerde, andererseits die abweichende Auffassung betreffend unsere Wiederaufnahme und die Beschwerde wegen Verletzung des Gesetzes, die nicht als Rechtsmittel betrachtet werden. Eine Abweichung stellt auch die Möglichkeit einer separaten Bekämpfung der Entscheidungsgründe dar. Verwiesen wird auch auf die breitere Möglichkeit der Beteiligung der Parteien im Kassationsverfahren (bei uns der Beschwerde wegen Verletzung des Gesetzes).

Die ähnlichen Bestimmungen über die Vollstreckung der Entscheidung werden im wesentlichen von den gleichen Grundsätzen wie bei uns beherrscht, auch wenn man

bestimmte Unterschiede ausmachen kann, besonders das unserem gegenwärtigen Zivilprozess unbekannte Institut der Verjährung der Vollstreckung der Entscheidung, während wiederum das Institut der vorläufigen Vollstreckbarkeit im Zivilprozess der DDR nicht bekannt ist. Eine verantwortungsvolle Rolle kommt in Sachen der Vollstreckung der Entscheidung dem Sekretär zu.

Im Schlussteil der Arbeit behandelt der Verfasser einige Besonderheiten des Verfahrens in Familien- und Arbeitsangelegenheiten.

B.

Ebenso wie die vorhergehende Abhandlung wendet auch dieser Aufsatz auf die Notariatsordnung der ČSSR an. Dies gilt sowohl von den Organen, vor denen das Verfahren durchgeführt wird, und zwar bezüglich ihres Charakters, ihrer Konstituierung, ihrer Pflichten und Aufgaben, wie auch von ihrer territorialen und inneren Organisation und auch vom Verfahren selbst. Was dieses betrifft, wird die Zuständigkeit des staatlichen Notariats, weiter die Ausschliessung und die Ablehnung eines Notars, die Entscheidung und das Rechtsmittelverfahren behandelt. Aus dem speziellen Teil werden dann die Bestimmungen über Beglaubigung und Bescheinigung, über Testaments- und Erbangelegenheiten, weiter über Vormundschaft und Kuratel sowie über die Aufhebung der Adoption und über Depositen durchgenommen. Endlich erwähnt der Autor auch die Schlussbestimmungen, die sich mit dem Rechtsverkehr mit dem Ausland und den Gebührenvorschriften befassen. Eine besondere Bemerkung wird den Fragen gewidmet, die zum Unterschied von unserer Notariatsordnung in der DDR nicht gesetzlich geregelt sind.

Organizace soudů a prokuratury v Korejské lidově demokratické republice

OTAKAR PLUNDR

A.

STRUČNÝ VÝVOJ V OBDOBÍ 1905 AŽ 1972

1. Portmoutskou smlouvou z 5. 9. 1905, uzavřenou po ukončení rusko-japonské války, uznalo carské Rusko území Koreje za sféru japonského vlivu a zavázalo se, že nebude překážet „opatřením správním, ochranným a dozorcím, jež bude provádět japonská vláda v Koreji jakožto nutné“. ¹⁾

Po obsazení Koreje zavádělo Japonsko v okupované zemi svůj právní řád a vytvářelo svůj správní a soudní aparát. Do soudní služby byli přednostně přijímáni Japonci, z jejichž řad byli vybíráni zejména předsedové soudů. Soudy rozhodovaly trestní i občanskoprávní věci buď jediným soudcem, nebo v senátech, zpravidla tříčlenných, složených jen ze soudců z povolání. V každém senátu musel být alespoň jeden soudce japonského původu, který senátu předsedal. Soudci korejského původu nebyli při rozhodování rovnoprávní se soudci japonskými, neboť japonští členové senátu měli právo veta proti odchylnému názoru korejských soudců. Úředním jazykem u korejských soudců byla japonština. Soudci byli jmenováni japonskými orgány, které dbaly na to, aby místa soudců, pokud byla obsazována osobami korejského původu, zaujaly pouze osoby oddané japonskému koloniálnímu režimu. ²⁾ Těmito opatřeními si Japonci zajistili rozhodující vliv na činnost soudů, jejichž hlavním úkolem bylo pomáhat při upevňování japonské nadvlády v zemi.

2. Proti japonské okupační moci vznikalo v Koreji již před 2. světovou válkou národně osvobozenécké hnutí, k jehož jednotnému řízení byla v květnu 1936 vytvořena Liga obnovy vlasti, vybudovaná jako masová revoluční organizace jednotné protijaponské národní fronty. ³⁾ Její činnost zesílila zejména v průběhu 2. světové války. Porážkou japonské armády v Číně Rudou armádou, kapitulací Japonska ve 2. světové válce, vyhnáním

¹⁾ Čl. 2 portmoutské smlouvy – viz Dějiny diplomacie II, Praha 1950, str. 125.

²⁾ Kim Ďa Jur: Demokratičeskiye principy organizacii i dejatel'nosti narodnogo suda Korejskoj narodno demokratičeskoj respubliky (Sovětskoje gosudarstvo i pravo 5/1953, str. 129).

³⁾ O socialističeskoj konstitucii Korejskoj narodno-demokratičeskoj respubliky, Pchjongjang 1975, str. 116.

japonských okupantů z Koreje a úspěchy národně osvobozenického boje korejského lidu byly vytvořeny příznivé podmínky pro demokratizaci koloniální a polofeudální společnosti Koreje a vytvoření samostatného korejského státu.

Korea byla dohodou spojenců po ukončení 2. světové války rozdělena na dvě části, severní a jižní, mezi nimiž probíhala hranice podél 38. rovnoběžky. Severní Korea byla dočasně okupována vojsky sovětskými, jižní Korea vojsky Spojených států amerických. Zásadní směrnice pro demokratické přeměny na celém území Koreje byly vypracovány na moskevské poradě zahraničních ministrů SSSR, Spojených států amerických a Velké Británie, konané v prosinci 1945. Podle dohody tu uzavřené měla být Korea obnovena jako jednotný, nezávislý stát a vytvořeny podmínky pro rozvoj země na demokratických zásadách. Uskutečnění těchto úkolů mělo být svěřeno prozatímní korejské demokratické vládě, k jejímuž ustavení mělo být urychleně přikročeno. Při provádění dohodnutých demokratických přeměn měla pomáhat společná komise vytvořená ze zástupců SSSR a Spojených států amerických.

3. V severní Koreji přikročila sovětská vojenská správa ihned k provádění usnesení moskevské rady. Opírala se přitom o demokratické síly v zemi, sdružené v jednotné demokratické národní frontě severní Koreje. Výkon státní moci byl postupně přenášán na nově se tvořící korejské orgány, zejména na zastupitelské orgány nazývané lidové výbory, které vznikaly jako revoluční orgány již v průběhu národně osvobozenického boje korejského lidu. Na sjezdu zástupců lidových výborů severní Koreje, konaném v únoru 1946 v Pchjongjangu, byl vytvořen Prozatímní lidový výbor severní Koreje jako její ústřední orgán státní moci, v němž byly zastoupeny všechny významné politické strany a společenské organizace. V době jeho působení došlo k hlubokým demokratickým změnám v hospodářském, politickém, společenském a kulturním životě Koreje a k demokratické přestavbě státního aparátu. Prozatímní lidový výbor také vypracoval základní principy pro výstavbu *nových soudů a prokuratury*.⁴⁾ Pod vedením Prozatímního lidového výboru byla v Koreji do začátku roku 1947 dovršena protiimperialistická, protifeudální, demokratická revoluce.

V lednu 1947 došlo k dalšímu rozvoji korejských orgánů státní moci. Na sjezdu lidových výborů severní Koreje byl zvolen nejvyšší zastupitelský orgán — Lidové shromáždění severní Koreje, které na svém prvním zasedání vytvořilo novou vládu nazvanou lidový výbor severní Koreje.

4. Na úseku *justice a prokuratury* byla v severní Koreji po porážce japonských okupantů zrušena japonská soustava soudů a prokuratur a na jejím místě postupně vybudována nová soustava na demokratických zásadách s širokou účastí korejského lidu. Směrnice pro přebudování soudů, prokuratury a orgánů justiční správy byly stanoveny v zákoně Prozatímního lidového výboru ze 6. 3. 1946 „O základních zásadách organizace

⁴⁾ O socialistické konstituci Korejské národno-demokratické republiky, Pchjongjang 1975, str. 122.

a činnosti odboru justice, soudů a prokuratury“. Z výkonu soudnictví byli odstraněni japonští soudci a prokurátoři a soudci a prokurátoři korejští, kteří vykonávali své funkce v období japonské nadvlády. Výjimka byla učiněna pouze u těch korejských soudců a prokurátorů, kteří po 15. 8. 1945 (den osvobození Koreje) se aktivně účastnili na demokratické výstavbě severní Koreje.

Nová soustava soudů a prokuratur byla přizpůsobena územně administrativnímu rozdělení severní Koreje. Podle Řádu o soudu a prokuratuře severní Koreje z 21. února 1947 byl nejvyšším soudním orgánem severní Koreje Nejvyšší soud. Dalšími články soudní soustavy byly soudy provinční, újezdní a městské soudy. Vedle těchto obecných soudů jako zvláštní soudy fungovaly soudy vojenské a soudy dopravní.

Podstatná změna nastala i v ustanovování soudců. Usnesením Prozatímního lidového výboru o volbách soudců ze 14. ledna 1947 byla uvedena v život zásada volitelnosti všech soudců z povolání a soudců z lidu. Volbu prováděly příslušné zastupitelské orgány (lidové výbory), návrhy kandidátů podávaly orgány justiční správy.

V čele nové soustavy *prokuratur* byl generální prokurátor severní Koreje, jemuž byli podřízeni prokurátoři provinční, újezdní, městští a dopravní.

5. Odchylný postup při budování státního aparátu včetně soudů a prokuratury byl nastoupen v jižní Koreji.

V roce 1948 byly v jižní Koreji provedeny separátní volby. Národní shromáždění jižní Koreje, vzešlé z těchto voleb, přijalo v červenci 1948 separátní ústavu pro jižní Koreu. Vliv americké okupační správy se projevoval i v organizaci a činnosti soudů působících na území jižní Koreje. Japonské soudy byly přeměněny na vojenské okupační soudy a podřízeny americké vojenské správě. V personálním složení soudů nedošlo k podstatným změnám, neboť z počátku americké okupace zůstali na svých místech i japonští soudci. K jejich odstranění došlo značně později v souvislosti s repatriací ostatních japonských občanů z Koreje.⁵⁾

6. Vypracováním separátní ústavy pro jižní Koreu neustalo úsilí demokratických sil v celé Koreji o sjednocení země a vytvoření jednotného, demokratického a nezávislého státu. Na druhém shromáždění zástupců politických stran a demokratických organizací, konaném v červnu 1948, bylo usneseno provést volby na celém území Koreje, z nichž by vzešlo společné Nejvyšší lidové shromáždění. Nejvyšší lidové shromáždění zvolené ve volbách konaných v srpnu 1948 prohlásilo na svém prvním zasedání v září 1948 Koreu lidově demokratickou republikou a přijalo novou ústavu tohoto státu. Zásady ústavy, která byla zamýšlena jako základní zákon pro celé území Koreje, byly však uváděny v život jen na území severní Koreje (Korejské lidově demokratické republiky). Jižní Korea pokračovala pod americkým vlivem v samostatném vývoji.

⁵⁾ G. Tavrov: Korejskij vopros posle vtoroj mirovoj vojny, Sovetskoe gosudarstvo i pravo 7/1950, str. 27–42.

Ústava Korejské lidově demokratické republiky z r. 1948 vyhlásila v čl. 83 zásadu nezávislosti soudců a zásadu jejich volitelnosti. Volbu svěříla příslušným zastupitelským orgánům. V čl. 84 byla vyhlášena zásada účasti lidu na výkonu soudnictví v trestním i občanském soudním řízení při projednávání a rozhodování věcí v prvním stupni. Řízení se podle čl. 86 konalo veřejně, obviněnému bylo zajištěno právo na obhajobu.

Ústavní principy o prokuratuře byly obsaženy v čl. 90–94. K provedení ústavy byl vydán *zákon o organizaci soudů* Korejské lidově demokratické republiky z 1. 3. 1950, který nahradil, pokud jde o soudy, dosud platná ustanovení Řádu o soudu a prokuratuře severní Koreje z 21. 2. 1947.

7. Některá ustanovení zákona o organizaci soudů KLDR z r. 1950 doznala dočasné změny po vzplanutí války mezi jižní Koreou a Korejskou lidově demokratickou republikou v červnu 1950. Cílem těchto změn, provedených „Řádem o vojenských tribunálech v území válečných událostí“, schváleným prezidiem Nejvyššího lidového shromáždění z 21. 8. 1950, bylo zajištění a upevnění bezpečnosti a obranyschopnosti země v době války. Řád umožnil zřizovat vojenské tribunály při válečných frontách a rozšířil jejich pravomoc i na trestné činy, které jinak náležely do pravomoci obecných soudů. Řízení před vojenskými tribunály bylo urychleno a omezena možnost podávat řádné opravné prostředky proti jejich rozhodnutím. Došlo ke změnám i ve složení vojenských tribunálů a ve způsobu ustanovování soudců a lidových přísedících.⁶⁾ Ale již v srpnu 1951 byl Řád o vojenských tribunálech zrušen a v plném rozsahu obnovena soudní soustava vybudovaná na základě zákona o organizaci soudů z 1. 3. 1950.

Po ukončení války mezi jižní Koreou a Korejskou lidově demokratickou republikou (13. srpna 1953) pokračoval lid KLDR v uskutečňování socialistické revoluce, započaté již před zahájením válečného konfliktu.

Úspěchy, kterých bylo dosaženo v Korejské lidově demokratické republice při výstavbě socialismu v zemi, byly vyjádřeny v ústavě z 27. 12. 1972, která je již označena jako ústava socialistická.

V ústavě (čl. 1) je již také zdůrazněno, že Korejská lidově demokratická republika je svrchovaným *socialistickým státem*, zastupujícím zájmy všeho korejského lidu. Ústava rovněž vyjadřuje třídní podstatu státní moci. Podle čl. 10 Korejská lidově demokratická republika uskutečňuje diktaturu proletariátu, prosazuje třídní linii a linii mas. Vedoucí roli v řízení státu a společnosti zaujímá Korejská strana práce (čl. 4), založená v říjnu 1945. Název Korejská lidově demokratická republika zůstal však v ústavě zachován.

Ustanovení o soudech a prokuratuře jsou obsaženy v hlavě X. ústavy.

Nová ústava přinesla četné změny ve srovnání s ústavou z r. 1948. Ustanoveními hlavy X. ústavy z r. 1972 byly změněny i některé předpisy zákona o organizaci soudů z r. 1950.

⁶⁾ V. A. Kim: Gosudarstvennyj stroj Korejskoj narodno-demokratičeskoj respubliky, Moskva 1955, str. 154 a násl.

*Úprava organizace soudů a prokuratury KLDŘ
v době vydání nové ústavy z r. 1972*

I. SOUDY

1. ÚKOLY SOUDŮ

8. Při formulaci úkolů soudů ústava (čl. 136) vychází z dosažené etapy vývoje korejské společnosti.

Ukládá soudům povinnost chránit moc dělníků a rolníků a socialistické společenské a státní zřízení, ustavené v Korejské lidově demokratické republice, proti třídním nepřátelům a chránit majetek, který je ve státním a ve společenskodružstevním vlastnictví.

Neméně významný je i úkol soudů poskytovat ochranu právům občanů vyhlášeným v ústavě, chránit život občanů a majetek, který je v jejich osobním vlastnictví. Jde zejména o zajištění důsledné rovnoprávnosti všech občanů v oblasti státního, politického, ekonomického, společenského a kulturního života, bez ohledu na pohlaví, národnost, náboženské vyznání, vzdělání a majetkové postavení. V období japonské okupace pracující korejské národnosti měli za stejnou práci podstatně nižší plat než japonští dělníci. Zvláště nerovnoprávné postavení zaujímal korejská žena, a to jak v pracovním procesu, kde za stejnou práci nedosahovala nikdy platu korejského dělníka, tak zejména ve vztazích rodinných a manželských, kde se zachovaly feudální obyčeje. Korejské ženy neměly politických práv, nemohly spravovat svůj majetek a nemohly dědit.

Zákony vydanými po roce 1945 byly odstraněny nerovnoprávné vztahy mezi občany. Např. zákonem z července 1946 bylo korejským ženám zajištěno rovnoprávné postavení s muži v politickém, hospodářském, společenském a kulturním životě. Zakázáno bylo mnohoženství, koupě a prodej žen (čl. 7), umožněn rozvod manželství (čl. 5) aj. Úplná likvidace feudálních přežitků zejména ve vztazích rodinných a manželských byla provedena zákonem Prozatímního lidového výboru severní Koreje z ledna 1947.

Proto ústava zdůrazňuje úkol soudů vyžadovat od všech státních orgánů a podniků, společenskodružstevních organizací a od všech občanů důsledné zachovávání zákonů KLDŘ a aktivní účast v boji proti narušitelům právních předpisů. V tomto směru má velký význam i výchovná činnost korejských soudů, zejména při odstraňování přežitků dřívějších systémů.

Soudům je svěřen výkon soudních rozsudků vydaných v trestním řízení i výkon rozsudků vydaných v majetkoprávních sporech. Soudy také provádějí notářské úkony.

Činnost soudů při plnění těchto úkolů řídí Ústřední lidový výbor, který je nejvyšším řídicím orgánem státní moci KLDŘ. V jeho čele je prezident KLDŘ (čl. 100, 101, 103 č. 3 ústavy).

2. ZÁSADY ORGANIZACE A ČINNOSTI NEZÁVISLOST SOUDŮ

9. Podle čl. 140 ústavy jsou soudy nezávislé při soudním řízení a jsou povinny se při rozhodování důsledně řídit zákonem.

Vázanost soudců zákonem byla umožněna hned v prvních letech existence Korejské lidově demokratické republiky urychleným odstraněním právního řádu vydaného v období japonského okupačního režimu, který sloužil zájmům japonského kolonialismu a byl v rozporu s právním vědomím širokých mas korejského lidu, a vypracováním nových právních předpisů hájících zájmy pracujících Koreje. Pouze v období bezprostředně po vyhnání japonských okupantů, kdy nebylo ještě možné vypracovat ve všech oblastech společenských vztahů nové právní normy a japonské právní normy byly již zrušeny, bylo třeba stanovit směrnice pro činnost soudů v těch případech, kdy soudům nebylo možno se opřít při řešení konkrétního případu o platný právní předpis, který by byl v souladu s politickou a společenskou situací v zemi. Taková směrnice byla soudům dána v zákoně ze 6. 3. 1946 o základních zásadách organizace a činnosti odboru justice, soudů a prokuratury, podle níž se soudci měli v případech, kdy nový právní předpis nebyl dosud vydán, řídit demokratickým právním vědomím, s přihlédnutím k zájmům lidu.⁷⁾ Toto ustanovení platilo jen po omezenou dobu po osvobození země. V Řádu o soudu a prokuratuře severní Koreje z 21. 2. 1947 byla již v ustanovení o soudcovské nezávislosti (čl. 5) zdůrazněna vázanost soudců jen zákony.

Předpisy soudních řádů o vyloučení soudců zajišťují, že na projednávání a rozhodování věcí, patřících do pravomoci korejských soudů, se nebudou podílet soudci, u nichž vzhledem na jejich poměr k projednávaným záležitostem nebo k účastníkům řízení lze mít pochybnosti o jejich nepodjatosti (viz např. čl. 34 tr. ř. z r. 1950).

ÚČAST LIDU NA VÝKONU SOUDNICTVÍ

10. Účast lidu na výkonu soudnictví byla prosazena u soudů severní Koreje ihned po vyhnání japonských okupantů zavedením instituce soudců z lidu. Došlo také k široké demokratizaci přístupu k funkci soudce z povolání, neboť bylo nutné nahradit soudce japonského původu a část korejských soudců působících u korejských soudů v době japonské koloniální nadvlády, kteří byli odstraněni z výkonu soudnictví po skončení japonské okupace.

Princip účasti lidu na výkonu soudnictví byl vyhlášen jako ústavní princip již v ústavě z r. 1948 (čl. 84). Byl omezen na projednávání a rozhodování věcí v prvním stupni.

⁷⁾ V. A. Kim: Gosudarstvennyj stroj Korejskoj narodno-demokratičeskoj respubliky, str. 149.

Také podle ústavy z r. 1972 se účast lidu na výkonu soudnictví vztahuje pouze na případy, kdy soud rozhoduje jako soud prvního stupně. Soudní řízení v prvním stupni se koná před tříčlenným smíšeným senátem, složeným ze soudce z povolání a dvou soudců z lidu. Ve stanovených případech může být řízení vedeno tříčlenným senátem složeným jen ze soudců z povolání (čl. 137 ústavy).

Soudci z lidu mohou být podle ustanovení zákona o organizaci soudů z r. 1950 povolováni k výkonu soudcovské funkce na dobu nejvýše 14 dnů v roce. Prodloužení této doby je možné jen v případě, že je třeba dokončit věc u soudu již zahájenou.

Po dobu výkonu svých povinností u soudu pobírají soudci z lidu, kteří jsou v pracovním poměru, mzdu od organizace, u níž jsou zaměstnáni. Soudci z lidu, kteří nejsou v pracovním poměru, dostávají za každý den své činnosti u soudu stejnou odměnu jako soudce z povolání tohoto soudu (čl. 15, 16 zák. o organizaci soudů z r. 1950).

VOLITELNOST A ODVOLATELNOST SOUDCŮ Z POVOLÁNÍ A SOUDCŮ Z LIDU

11. Obdobně jako princip účasti lidu na výkonu soudnictví byl i princip volitelnosti a odvolatelnosti soudců vyhlášen již v ústavě z r. 1948 (čl. 83). Byl omezen pouze na soudce z povolání a soudce z lidu obecných soudů. Právní úpravu ustanovování soudců z povolání a soudců z lidu zvláštních soudů ústava z r. 1948 ponechala zvláštním zákonům.

Podle čl. 85 ústavy z r. 1948 nemohli být za soudce z povolání ani za soudce z lidu zvoleni ti, kdo zastávali funkci soudce nebo prokurátora v období japonského režimu. Právo být volen za soudce z povolání a za soudce z lidu bylo odňato podle čl. 12 ústavy z r. 1948 také tzv. projaponským elementům.

K projaponským elementům náležely podle Řádu o volbách poslanců Nejvyššího lidového shromáždění KLDŘ z 11. 6. 1948 (čl. 1), např. členové rady zřízené u japonského generálního guvernéra v Koreji, jeho poradci, osoby, které v období japonského režimu v Koreji sloužily v úřadě generálního guvernéra Koreje nebo zaujímaly odpovědná místa v jednotlivých provinciích nebo u policie, dále osoby, které byly vedoucími nebo aktivními funkcionáři projaponských politických stran a organizací působících na území Koreje do 15. srpna 1945 aj.

Jiné podmínky pro nabytí způsobilosti stát se soudcem (např. právnické vzdělání), kromě práva volit a být volen do kteréhokoli státního orgánu, v té době nebyly stanoveny.

Široká demokratizace přístupu k soudcovským funkcím umožnila provedení podstatné změny v třídním složení korejských soudců zvolených ve volbách z r. 1949.

12. Ústava z r. 1972 (čl. 134, 135 odst. 2) vyhlásila zásadu volitelnosti soudců z povolání a soudců z lidu u všech obecných soudů. U zvláštních soudů ji vyhlásila jen pro soudce z lidu.

Ústava neobsahuje omezení aktivního a pasivního volebního práva, obdobného omezení uvedenému v čl. 12 ústavy z r. 1948 ohledně projaponských elementů. Právo volit a být volen mají podle čl. 52 ústavy všichni občané, kteří dosáhli věku 17 let, pokud nejsou duševně choří nebo nebyli zbaveni volebního práva soudem.

Volba soudců z povolání a soudců z lidu *Ústředního soudu* (jde o nejvyšší soudní orgán KLDŘ) je svěřena stálé radě Nejvyššího lidového shromáždění.⁸⁾ Předsedu *Ústředního soudu* volí a odvolává Nejvyšší lidové shromáždění (čl. 76 č. 8 ústavy).

Soudci z povolání a soudci z lidu provinčních (soudů statutárních měst) a lidových soudů jsou voleni příslušnými zastupitelskými orgány, tj. příslušnými lidovými shromážděními.

Soudci z lidu zvláštních soudů jsou voleni na shromážděních příslušníků armády nebo na shromážděních pracovníků příslušného kolektivu.

Výjimka z principu volitelnosti soudců je u soudců z povolání zvláštních soudů. Jsou *jmenováni*, a to *Ústředním soudem*, který je také oprávněn tyto soudce zprostit soudcovské funkce. Korejská úprava jmenování soudců z povolání zvláštních soudů je zcela ojedinělá mezi ostatními socialistickými státy. U žádného z nich není právo jmenovat soudce (pokud je vůbec ustanovování soudců prováděno formou jmenování) svěřeno nejvyššímu soudnímu orgánu.

Funkční období volených soudců z povolání a soudců z lidu je shodné s funkčním obdobím těch zastupitelských sborů, které je do funkce zvolily. U soudců z povolání i soudců z lidu *Ústředního soudu* a provinčního soudu (soudů statutárních měst) je tedy čtyřleté (čl. 75, 117 ústavy) u soudců z povolání a u soudců z lidu lidových soudů je dvouleté (čl. 117 ústavy).

Lidové soudy a soudy provinční (soudy statutárních měst) jsou za svou činnost odpovědný lidovým shromážděním, které zvolily soudce těchto soudů. Soudci jsou povinni podávat o své činnosti zprávy orgánům, které je zvolily.

Ústřednímu soudu je ústavou uložena odpovědnost za výkon soudnictví vůči třem nejvyšším státním orgánům: vůči Nejvyššímu lidovému shromáždění, prezidentu KLDŘ a *Ústřednímu lidovému výboru*,⁹⁾ který kromě jiných úkolů řídí činnost justičních orgánů a prokuratury (čl. 103 odst. 3 ústavy).

ZÁSADA VEŘEJNOSTI

13. Jako ústavní zásada je veřejnost jednání před soudy vyhlášena v čl. 138 ústavy. Vyloučení veřejnosti v řízení před soudy je podle soudních řádů možné buď pro celé řízení, nebo pro jeho část. Důvodem pro

⁸⁾ Stálá rada Nejvyššího lidového shromáždění je podle čl. 85 ústavy stálým orgánem Nejvyššího lidového shromáždění. Její činnost vymezuje čl. 87 ústavy.

⁹⁾ *Ústřední lidový výbor* je podle čl. 100 ústavy nejvyšším řídicím orgánem státní moci KLDŘ. V jeho čele stojí prezident KLDŘ. Působnost *Ústředního lidového výboru* je vymezena v čl. 103 ústavy.

vyloučení veřejnosti je ochrana státního tajemství a další závažné důvody, stanovené zákonem. Trestní řád např. umožňuje vyloučit veřejnost také v zájmu ochrany veřejné morálky a ochrany soukromého tajemství občanů.

Veřejnost jednání před soudy plní vedle funkce kontrolní také významnou roli při výchovném působení soudu na občany, zejména při likvidaci přežitků předchozích systémů, zvláště ve vztazích mezi mužem a ženou.

ZAJIŠTĚNÍ OBVINĚNÉMU PRÁVA NA OBHAJOBU

14. Zásada zajištění obviněnému práva na obhajobu (čl. 138 ústavy) je uvedena v život četnými předpisy trestního řádu, které umožňují obviněnému určit za obhájce advokáta nebo blízkého příbuzného, anebo zástupce organizace, jejímž je obviněný členem. Se souhlasem soudu si může obviněný určit za svého obhájce i jinou osobu.

V některých, v trestním řádu stanovených případech, je obhajoba obligatorní. Cílem je zajistit obviněným účinnou ochranu jejich práv v průběhu trestního řízení soudního, zejména v případech, kdy obviněný není s to sám svá práva úspěšně hájit.

SOUDNÍ JEDNÁNÍ SE VEDE V KOREJSKÉM JAZYCE

15. Toto ustanovení (čl. 139 ústavy) se zdá být zcela samozřejmým ve státě, kde po repatriaci Japonců je, s výjimkou malého počtu Číňanů, korejština mateřským jazykem všeho obyvatelstva. Jde však o jednu z revolučních vymožeností národně osvobozenického boje korejského lidu, jež muž v období japonského kolonialismu byla vnucována japonština jako úřední jazyk, výlučně používaný při jednání před soudy a ostatními státními orgány.

Občanům, kteří neovládají korejský jazyk, včetně cizinců, je ústavou (čl. 139) zajištěno právo jednat před korejskými soudy ve své mateřštině a seznámit se s obsahem spisů prostřednictvím tlumočníka.

Význam používání národního jazyka a jeho ochrany zdůrazňuje ústava i v čl. 46. Ukládá státu povinnost chránit národní jazyk před politikou jeho potlačování, prováděnou imperialisty a jejich přísluhovači, a rozvíjet jej podle aktuálních potřeb.

Jako cíl této ochrany je uváděno upevnění národní suverenity a národní nezávislosti.¹⁰⁾

3. SOUSTAVA SOUDŮ

16. Na území Korejské lidově demokratické republiky vykonává soudnictví jednotná soudní soustava, zahrnující soudy obecné i soudy zvláštní.

¹⁰⁾ O socialističeskou konstitucii Korejské národno-demokratičeské republiky, str. 249.

Je vybudována zásadně jako dvoustupňová, to znamená, že proti rozhodnutí soudu prvního stupně lze podat řádný opravný prostředek k soudu druhého stupně, který rozhoduje s konečnou platností. Výjimku tvoří případy, kdy rozhoduje Ústřední soud v prvním stupni. Jeho rozhodnutí jsou konečná. Právo podat řádný opravný prostředek má i prokurátor.

Soustavu soudů KLDŘ tvoří *Ústřední soud* jako nejvyšší soudní orgán s působností pro celé území státu, *provinční soudy* a *jim na roveň postavené soudy statutárních měst a lidové soudy*. Všechny tyto soudy mají charakter soudů obecných. Zvláštními soudy jsou soudy vojenské a soudy dopravní.

Obvody působnosti provinčních soudů (soudů statutárních měst) a lidových soudů jsou shodné s obvody působnosti místních orgánů státní moci, tj. provinčních lidových shromáždění (lidových shromáždění statutárních měst) a okresních lidových shromáždění.

Pro organizaci soudů KLDŘ je charakteristické, že každý článek soudní soustavy, včetně Ústředního soudu, rozhoduje některé záležitosti jako soud prvního stupně.

Soudy rozhodují ve sborech (senátech), které jsou u všech článků soudní soustavy při rozhodování v prvním stupni složeny ze soudce z povolání, který předsedá, a ze dvou soudců z lidu a při rozhodování v druhém stupni ze tří soudců z povolání.

17. *Lidové soudy* jsou nejnižším článkem obecných soudů. Rozhodují o převážné části občanskoprávních i trestních záležitostí, náležejících do pravomoci soudů KLDŘ. Kromě toho mohou projednávat a rozhodovat i další záležitosti, stanoví-li tak zákon. Svou činnost vyvíjejí jen jako soudy prvního stupně. Za svou činnost odpovídají okresním lidovým shromážděním.

18. *Provinční soudy* (soudy statutárních měst) působí jako soudy prvního a druhého stupně.

V prvním stupni rozhodují o některých trestných činech proti státní moci, o některých společensky zvlášť nebezpečných trestných činech proti občanům, proti majetku v socialistickém vlastnictví a o trestných činech úředních.

V občanském soudním řízení rozhodují v prvním stupni spory mezi korejskými občany a cizinci.

Jako soudy druhého stupně rozhodují o řádných opravných prostředcích podaných proti rozhodnutím lidových soudů.

Trestní řád (čl. 22) poskytuje provinčním soudům v širokém rozsahu atrakční právo. Mohou podle svého uvážení odejmout kteroukoli věc lidovým soudům a buď je samy rozhodnout, nebo je předat k rozhodnutí jinému lidovému soudu ve svém obvodu.

Provinčním soudům je vedle činnosti judikatorní svěřena i činnost orgánů správy justice. V obvodu své činnosti dbají o zvyšování odborné a politické kvalifikace pracovníků soudů, prověřují činnost lidových soudů ve svém obvodu, shromažďují a zevšeobecňují poznatky ze soudní praxe

a napravují zjištěné nedostatky.¹¹⁾ Ze své činnosti se provinční soudy odpovídají před provinčními lidovými shromážděními.

19. *Zvláštními soudy* jsou *soudy vojenské* a *soudy dopravní*.

20. *Vojenské soudy* rozhodují podle trestního řádu a zákona o organizaci soudů z r. 1950 o trestných činech, jichž se dopustili příslušníci Korejské lidové armády a pracovníci orgánů ministerstva vnitra bez ohledu na charakter těchto trestných činů a dále o vojenských trestných činech.

21. *Dopravní soudy* jsou stejně jako soudy vojenské jen soudy trestními. Jejich jurisdikci podléhají pracovníci železniční a vodní dopravy. Zřizují se při zařízeních této dopravy (v železničních uzlech aj.).

22. *Ústřední soud* je nejvyšším soudním orgánem s působností pro celé území KLDŘ.

Jako soud prvního stupně projednává a rozhoduje zvlášť závažné trestní i občanskoprávní věci celostátního významu. Jako soud druhého stupně rozhoduje o odvoláních podaných proti rozhodnutím provinčních soudů (soudů statutárních měst) a proti rozhodnutím zvláštních soudů.

Ústřední soud rozhoduje také o mimořádném opravném prostředku (dozorovém protestu) podaném proti pravomocným rozhodnutím všech ostatních soudů.

Ústřední soud má také rozsáhlé atrakční právo. Může odejmout, podle své úvahy, kterémukoli soudu prvního stupně jednotlivou trestní věc a buď o ní sám meritorně rozhodnout, nebo ji předat k rozhodování jinému soudu téže kategorie.

Hlavním úkolem Ústředního soudu je výkon dozoru na rozhodovací činnost všech článků soudní soustavy (čl. 141 ústavy). Ústřední soud uskutečňuje dozor zejména rozhodováním o řádných a mimořádných opravných prostředcích. Výkonem dozoru sjednocuje interpretaci a aplikaci právních předpisů v judikatorní činnosti všech soudů na celém území KLDŘ a vytváří tak předpoklady pro zajištění jednotné zákonnosti při výkonu soudnictví. K dosažení tohoto cíle je Ústřední soud oprávněn vydávat směrnice pro jednotný výklad právních předpisů všemi soudními orgány.

Ústřední soud působí také jako ústřední orgán správy justice. Při uskutečňování této funkce řídí výkon soudních rozhodnutí, činnost notářskou, vykonává dohled nad činností advokacie, dbá o zvyšování odborné a politické úrovně pracovníků všech soudů a o zdokonalování metod a stylu jejich práce.¹²⁾

Podle ustanovení ústavy (čl. 142) Ústřední soud je ze své činnosti odpovědný Nejvyššímu lidovému shromáždění, prezidentu KLDŘ a Ústřednímu lidovému výboru.

Vnitřně se Ústřední soud člení na *senáty*, *kolegia* a *plénium*.

Kolegia jsou tři: trestní, občanskoprávní a zvláštní. Senáty všech tří ko-

¹¹⁾ O socialističeskou konstituci Korejské národno-demokratičeské republiky, str. 286.

¹²⁾ O socialističeskou konstituci Korejské národno-demokratičeské republiky, str. 287.

legií rozhodují v prvním stupni, ve druhém stupni a o mimořádném oprávněném prostředku (dozorovém protestu) podaném proti pravomocným rozhodnutím nižších soudů.

Plénum Ústředního soudu rozhoduje o dozorových protestech podaných proti rozhodnutím senátů jednotlivých kolegií a vydává směrnice pro jednotný výklad právních předpisů všemi soudy.

II. PROKURATURA

1. ÚKOLY PROKURATURY

23. Ústava (čl. 144) svěřuje prokuratuře roli strážce socialistické zákonosti a ve stanoveném rozsahu i roli strážce ústavnosti. Při střežení ústavnosti prokuratura dozírá na to, aby usnesení a nařízení státních orgánů nebyla v rozporu s ústavou.

Při střežení zákonnosti prokuratura dozírá na důsledné zachovávání zákonů státními orgány a podniky, společenskodružstevními organizacemi a občany, dbá o to, aby usnesení a nařízení státních orgánů nebyla v rozporu se zákony Nejvyššího lidového shromáždění, s rozkazy prezidenta KLDŘ, s výnosy, usneseními a nařízeními Ústředního lidového výboru, s usneseními stálé rady Nejvyššího lidového shromáždění a s usneseními a nařízeními administrativní rady.¹³⁾

Prokuratura má za úkol odhalovat pachatele trestných činů a jiné narušitele zákona a pohánět je, v souladu se zákonem, k odpovědnosti. Plněním tohoto úkolu prokuratura hájí moc dělníků a rolníků a socialistické zřízení proti všem útokům, chrání státní a společenskodružstevní vlastnictví, ústavní práva občanů, jejich život a jejich majetek.

Takto obecně formulované úkoly prokuratury jsou blíže rozvedeny v jednotlivých zákonech, vztahujících se k organizaci a činnosti prokuratury, zejména v organizačních předpisech a soudních řádech. V nich jsou také blíže vymezeny jednotlivé úseky prokurátorského dozoru, jehož výkonem prokuratura realizuje úkoly stanovené jí v ústavě.

Činnost prokuratury při plnění úkolů jí svěřených řídí Ústřední lidový výbor (čl. 103 č. 3 ústavy).

2. ORGANIZACE PROKURATURY

a) Zásady organizace

24. V organizační struktuře prokuratury KLDŘ je uplatněn, podobně jako v evropských socialistických zemích, *princip centralizace prokuratury*.

¹³⁾ Administrativní rada je vládou KLDŘ. Ústava (čl. 107) ji definuje jako administrativní výkonný orgán nejvyššího orgánu státní moci (tj. Nejvyššího lidového shromáždění). Činnost Administrativní rady je řízena prezidentem KLDŘ a Ústředním lidovým výborem. Administrativní rada přijímá usnesení a vydává nařízení (čl. 112 ústavy).

Je vyhlášen jako ústavní princip v čl. 145 ústavy. V souladu s tímto principem nižší prokuratury jsou podřízeny prokuraturám vyšším a všechny prokuratury jsou podřízeny Ústřední prokuratuře, která je vrcholným orgánem prokuratury s působností na celém území státu. Ústřední prokuratura svou řídicí činností zajišťuje jednotný výkon prokurátorského dozoru všemi ostatními články prokuratury.

Pro ustanovování prokurátorů platí *princip jmenování*. Předsedu Ústřední prokuratury jmenuje a zprošťuje této funkce Nejvyšší lidové shromáždění (čl. 76 č. 8 ústavy). Všechny ostatní prokurátory jmenuje do funkcí a zprošťuje těchto funkcí Ústřední prokuratura.

b) Organizační struktura prokuratury

25. Prokuratura byla až do vydání Řádu o soudu a prokuratuře severní Koreje z 21. února 1947 jednou z justičních složek. Řádem o soudu a prokuratuře byla vybudována jako samostatný, na jiných orgánech nezávislý státní orgán.

Prokuraturu KLDK vytvářejí tyto orgány prokuratury: *Ústřední prokuratura* v čele s předsedou, provinční prokuratury (prokuratury statutárních měst), *městské (obvodní) prokuratury*, *okresní prokuratury* a *zvláštní prokuratury*, tj. *vojenské* a *dopravní* prokuratury.

Ústřední prokuratura je odpovědná za svou činnost Nejvyššímu lidovému shromáždění, prezidentu republiky KLDK a Ústřednímu lidovému výboru, tedy stejným státním orgánům, kterým za svou činnost odpovídá i Ústřední soud.

ZÁVĚR

Odstraněním japonského koloniálního systému v Koreji po druhé světové válce byly vytvořeny předpoklady pro samostatný vývoj korejského lidu ve vlastním státě. Při výstavbě nového demokratického státního mechanismu nebylo možné navazovat na společenské a státní zřízení existující na území Koreje do začátku XX. století, z něhož se do konce druhé světové války zachovaly četné feudální přežitky, ani na vývoj v období japonské nadvlády, sledující ve vztahu ke korejskému lidu protinárodní, imperialistické cíle. Lid severní Koreje po dosažení cílů protiimperialistické demokratické revoluce se rozhodl pro výstavbu socialistické společnosti. Při vypracování ústavy z r. 1948 a právních norem provádějících ustanovení ústavy o soudech a prokuratuře bylo využito zkušeností z právní úpravy v SSSR.

Vliv sovětské ústavy a také již ústav dalších evropských socialistických zemí, vypracovaných po r. 1948, je patrný i na ústavě z r. 1972. Je tu však řada ustanovení specifických, odlišujících se od úpravy v druhých zemích socialistického společenství. V úseku soudů a prokuratury je takovouto výraznou odchylkou způsob ustanovování soudců z povolání zvláštních

soudů a úprava odpovědnosti za činnost Ústředního soudu a Ústřední prokuratury.

Отакар Плуандр

Судоустройство и органы прокуратуры в Корейской Народно-Демократической Республике

Резюме

Статья „Судоустройство и органы прокуратуры в Корейской Народно-Демократической Республике“ подразделена на три части. В первой части описано положение в Корее с 1905 года, ставшей в то время сферой влияния Японии, вторая посвящена вопросам регламентации судоустройства и органов прокуратуры в соответствии с Конституцией 1972 года, а третья часть содержит краткие выводы.

I.

После захвата Кореи японцы создали свою судебную систему, в которой работали главным образом японские граждане. После второй мировой войны, изгнав из страны японских захватчиков, Корея по соглашению союзнических держав была разделена на Северную Корею, и Южную Корею, установив границу вдоль 38-й параллели. Основополагающие директивы по осуществлению демократических преобразований до того времени полуфеодальной Кореи были выработаны на московском совещании министров иностранных дел СССР, США и Великобритании в декабре 1945 года.

В Северной Корее советские военные власти немедленно приступили к проведению в жизнь решений московского совещания. В области юстиции и прокуратуры были упразднены японские суды и прокуратура, причем вместо них были учреждены новые суды и прокуратура. В качестве правовой основы этих преобразований послужил закон Временного народного комитета от 6 марта 1946 года „Об основных принципах организации и деятельности органов юстиции, суда и прокуратуры“ и „Положение о судах и органах прокуратуры Северной Кореи“ от 21 февраля 1947 года. Постановлением Временного народного комитета от 14 января 1947 года был введен в жизнь принцип выборности судей.

Несмотря на усилия демократических сил на территории всей Кореи, направленные на объединение обеих частей страны, процесс развития на территории Северной Кореи и Южной Кореи проходил по-разному. В июле 1948 года была принята Конституция Южной Кореи. В сентябре 1948 года Верховное народное собрание приняло Конституцию, действие которой должно было распространяться на всю территорию Кореи. Тем не менее она вступила в силу только на территории Северной Кореи, которая с сентября 1948 года приняла название Корейская Народно-Демократическая Республика.

В развитие положений о судах, содержащихся в Конституции от сентября 1948 года, 1 марта 1950 года был издан Закон о судоустройстве КНДР.

II.

Успехи, достигнутые народом КНДР в процессе строительства социалистического общества, отражены в Конституции от 27 декабря 1972 года. Положения о судах и органах прокуратуры содержатся в X главе.

а) Суды

Судебную систему образуют: Главный суд, провинциальные суды и приравненные к ним суды статутных городов, народные суды и особые суды, т. е. военные суды и суды на транспорте. Система состоит из двух инстанций за исключением случаев, когда Главный суд постановляет решения в первой и последней инстанции.

В судоустройстве находят применение следующие принципы: независимость судей, участие народа в отправлении правосудия, выборность судей, гласность разбирательства по делу, обеспечение обвиняемому права на защиту и производство судебного разбирательства по делу на корейском языке.

Участие народа в осуществлении правосудия обеспечена в процессе постановления решений в первой инстанции. Решения постановляет трехчленный сенат в составе: председательствующий судья и два народных заседателя. Решения по поводу апелляции принимаются тремя судьями.

Принцип выборности судей и народных заседателей находит применение в работе всеобщих судов; в особые суды избираются только народные заседатели. Судьи и народные заседатели всеобщих судов избираются соответствующими представительными органами, народные заседатели особых судов избираются на сборах военнослужащих или работников соответствующего коллектива. Судьи особых судов назначаются Главным судом. Такая правовая регламентация порядка назначения судей для работы в особых судах, осуществляемого наивысшим судебным органом, представляет собой исключение в социалистических странах.

б) Прокуратура

Отдельными звеньями прокуратуры являются: Главная прокуратура, провинциальные прокуратуры (прокуратуры статутных городов), городские (окружные) прокуратуры, районные прокуратуры и особые, т. е. военные прокуратуры и прокуратуры на транспорте.

Конституция наделяет прокуратуру обширной компетенцией стража социалистической законности а в установленных пределах и компетенцией стража, которому поручено следить за соблюдением конституции. Деятельностью прокуратуры при выполнении ей задач руководит Центральный народный комитет (ч. 3 ст. 103 Конституции).

Прокуратура построена как самостоятельный, централизованный государственный орган, в котором нижестоящие в порядке подчиненности прокуроры руководствуются указаниями вышестоящих прокуроров.

Прокуроры назначаются. Председатель Главной прокуратуры назначается и освобождается от должности Верховным народным собранием (ч. 8 ст. 76 Конституции) а остальные прокуроры назначаются Главной прокуратурой.

Главная прокуратура несет ответственность за свою деятельность перед Верховным собранием, Президентом Республики и Центральным народным комитетом.

OTAKAR PLUNDR

Die Organisation der Gerichte und der Prokuratur in der Koreanischen Volksdemokratischen Republik

RÉSUMÉ

Der Artikel Die Organisation der Gerichte und der Prokuratur in der Koreanischen Volksdemokratischen Republik besteht aus drei Teilen. Im ersten Teil wird die Situation in Korea seit dem J. 1905, als Korea zur japanischen Einflussphäre wurde, geschildert, der zweite Teil ist der Regelung der Organisation der Gerichte und der Prokuratur nach der Verfassung aus dem J. 1972 gewidmet, der dritte Teil enthält kurzgefasste Schlussfolgerungen.

I.

Nach der Besetzung Koreas bauten die Japaner im Lande ihren Gerichtsmechanismus, der überwiegend mit japanischen Staatsbürgern besetzt war, auf. Nach der Vertreibung der japanischen Okkupanten aus dem Lande wurde Korea durch eine Vereinbarung der Verbündeten in Nordkorea und Südkorea mit einer Grenzziehung

entlang dem 38. Breitengrad geteilt. Die grundsätzlichen Richtlinien für die demokratische Umgestaltung der bis dahin halbfeudalen Verhältnisse in Korea wurden auf der Beratung der Aussenminister der UdSSR, der USA und Grossbritanniens im Dezember 1945 in Moskau ausgearbeitet.

In Nordkorea begann die sowjetische Militärverwaltung sofort mit der Verwirklichung der Beschlüsse der Moskauer Beratung. Auf dem Gebiet der Justiz und der Prokuratur wurden die japanischen Gerichte samt der Prokuratur beseitigt und an ihrer Stelle wurden die Gerichte und die Prokuratur neu errichtet. Die Rechtsgrundlage des Umbaus war das Gesetz des Provisorischen Volksausschusses vom 6. 3. 1946 über die Grundprinzipien der Organisation und der Tätigkeit in der Sektion der Justiz, der Gerichte und der Prokuratur sowie die Gerichts- und Prokuratursordnung Nordkoreas vom 21. 2. 1947. Durch Beschluss des Provisorischen Volksausschusses vom 14. 1. 1947 wurde der Grundsatz der Wählbarkeit der Richter ins Leben gerufen.

Ungeachtet der Bemühungen der demokratischen Kräfte in ganz Korea um die Vereinigung der beiden Landesteile kam es auf dem Gebiete von Nordkorea und von Südkorea zu unterschiedlichen Entwicklungen. Im Juli 1948 wurde eine Verfassung für Südkorea verlautbart. Im September 1948 wurde von der Obersten Volksversammlung eine Verfassung verabschiedet, die für das gesamte Gebiet Koreas gelten sollte. Sie wurde aber nur in Nordkorea, das im September 1948 die Bezeichnung Koreanische Volksdemokratische Republik annahm, verwirklicht.

Zur Durchführung der die Gerichte betreffenden Verfassungsvorschriften vom September 1948 wurde am 1. 3. 1950 das Gesetz über die Organisation der Gerichte der KVDR herausgegeben.

II.

Die Erfolge, die das Volk KVDR beim Aufbau der sozialistischen Gesellschaft erzielte, kamen in der Verfassung vom 27. 2. 1972 zum Ausdruck. Die Bestimmungen über die Gerichte und die Prokuratur sind im Kapitel X. enthalten.

a) Gerichte

Das Gerichtssystem wird vom Zentralgericht, den Provinzgerichten und den ihnen gleichgestellten Gerichten der Städte mit eigenem Statut, den Volksgerichten und den Spezialgerichten, nämlich den Militär- und den Transportgerichten gebildet. Das System hat zwei Instanzen, mit Ausnahme der Fälle, wo das Zentralgericht in erster und endgültiger Instanz entscheidet.

In der Organisation der Gerichte machen sich folgende Grundsätze geltend: Unabhängigkeit der Richter, Teilnahme des Volkes and der Ausübung der Gerichtsbarkeit, Wählbarkeit der Richter, Öffentlichkeit der Verhandlung, Garantie des Rechtes auf Verteidigung für den Beschuldigten und Durchführung der Gerichtsverhandlung in koreanischer Sprache.

Die Teilnahme des Volkes bei der Ausübung der Gerichtsbarkeit ist bei der Entscheidungstätigkeit auf der ersten Stufe sichergesellt. Es entscheidet ein dreigliedriger Senat, bestehend aus einem Berufsrichter, der den Vorsitz führt, und zwei Volksrichtern. Über Berufungen entscheiden drei Berufsrichter.

Das Prinzip der Wählbarkeit der Berufsrichter und der Volksrichter ist bei den allgemeinen Gerichten verwirklicht; bei den Spezialgerichten werden nur die Volksrichter gewählt. Die Berufsrichter und die Volksrichter der allgemeinen Gerichte werden durch die entsprechenden Vertretungsorgane, die Volksrichter der Spezialgerichte auf Versammlungen der Armeeingehörigen oder der Arbeitenden des zuständigen Kollektivs gewählt. Die Berufsrichter der Spezialgerichte *ernennt* das Zentralgericht. Eine solche rechtliche Regelung der Ernennung der Berufsrichter der Spezialgerichte durch das höchste Gerichtsorgan ist in den sozialistischen Ländern einzig dastehend.

b) Prokuratur

Die einzelnen Organen der Prokuratur sind die Zentralprokuratur, die Provinzprokuraturen (die Prokuraturen der Städte mit eigenem Statut), die Stadt-(Rayons-) Prokuraturen, die Bezirksprokuraturen und die Spezial-, d. i. die Militär- und die Transportprokuraturen.

Die Verfassung betraut die Prokuratur in breitem Ausmass mit der Aufgabe eines Hüters der sozialistischen Gesetzlichkeit und in festgesetzten Grenzen auch mit der Aufgabe eines Hüters der Verfassungsmässigkeit. Die Tätigkeit der Prokuratur bei der Erfüllung der ihr anvertrauten Aufgaben wird vom Zentralen Volksausschuss gelenkt. (Art. 103 Z. 3 der Verfassung.)

Die Prokuratur stellt ein selbständiges, zentralisiertes Staatsorgan dar, wo die Prokuratoren niedrigerer Stufe den höheren Prokuratoren untergeordnet sind.

Die Prokuratoren sind ernannt. Den Vorsitzenden der Zentralprokuratur ernennt und abberuft die Oberste Volksversammlung (Art. 76 Z. 8 der Verfassung), die übrigen Prokuratoren werden von der Zentralprokuratur ernannt.

Die Zentralprokuratur ist für ihre Tätigkeit der Obersten Volksversammlung, dem Präsidenten der Republik und dem Zentralen Volksausschuss verantwortlich.

Monopoly se vyskytovaly ve starověkých státech (starověk v Egyptě¹⁾ v Indii²⁾ řeckých státech, v Římě atd.). Setkáváme se s nimi i v právní jednání ve státech feudálních, jednak ve státech kapitalistických.

I.

Jedním ze středověkých států, kde se tato instituce rozvíjela ve velké míře, byla „jestliže dědicem“ římské říše – Byzance.

Vývoj středověkých monopolů v Byzanci na jednu stranu a v západoevropských zemích na druhé straně vyšel z jiných právních podmínek.

Ve středověké západní Evropě, jejíž právo a ekonomika se zrodily „na úplném úhorku“ (ENGELS), se objevují nejrůznější výlučná práva, nejrůznější formy monopolních opatření, jako byla královská výhradní práva – například (až ve francouzské říši, v anglické říši atd.), vrchnostenská výhradní práva – například, rolnická práva ve Francii, kolektivní monopoly kupeckých gild, řemeslnických cechů atd.

1) K právu monopolů starověké Egypte: Ekonomika a právní kategorie monopolů a její vývojová posloupnost. Národní ekonomická akademie, in: Folia akademica Václava Vaněčského 79, naposledy, Praha 1953, str. 380–383.

2) K otázkám monopolů ve starém Egyptě starověké: V. L. Lefevre: Vědecký život ve starověkém Egyptě, I. Praha 1935, str. 85.

3) K monopolům v ptolemajovské a římské Egyptě: Slov. K. Bělík: Monopoly v hellenistickém a římském Egyptě do konce II. století n. l. in: První historická studie II. v tisku.

4) Podle Arthashastry, připravené indickým autoritám a státním Kentijfort (3. stol. př. n. l.), existovaly v Indii činné monopoly. Nejznámější byly: monopol obchodu královským zlatem (Arthashastra II, 16), monopol horní, spojený se zpracováním drahých kovů a kámen (Arthashastra II, 13), solný (Arthashastra II, 12), výlučné právo chovu slonů (Arthashastra II, 2), monopol na pěstování (Arthashastra II, 27) atd. Slov. Arthashastra III. česká politika. V ruském překladu vydal V. I. Kofjanov, Moskva–Leningrad 1939.

5) K problematice monopolů v období Imperialismu slov. V. I. Lefevre: Imperialismus jako nejvyšší stadium kapitalismu, Praha 1953.

Monopoly v Byzanci

STANISLAV BALÍK

Jednou z nejpozoruhodnějších institucí, s nimiž se setkáváme ve státech různého historického typu, jsou *monopoly*,¹⁾ zasahující ve větší nebo menší míře do jejich hospodářství.

Monopoly se vyskytovaly ve starověkých státech (jako např. v Egyptě,²⁾ v Indii,³⁾ řeckých státech, v Římě atd.). Setkáváme se s nimi i později jednak ve státech feudálních, jednak ve státech kapitalistických.⁴⁾

I.

Jedním ze středověkých států, kde se tato instituce rozvinula ve velké míře, byla „legitimní dědička“ římské říše – *Byzanc*.

Vývoj středověkých monopolů v Byzanci na jedné straně a v západoevropských zemích na druhé straně vyšel z jiných historických podmínek.

Ve středověké západní Evropě, jejíž státy a ekonomika se zrodily „na úplném úhoru“ (ENGELS), se objevují nejrůznější výlučná práva, nejrůznější formy monopolních oprávnění, jako byla královská výhradní práva – *regály* (už ve francké říši, v langobardském státě atd.), vrchnostenská výhradní práva – *banality*, rozšířená zejména ve Francii, kolektivní monopoly kupeckých gild, řemeslnických cechů atd.

¹⁾ K pojmu *monopolu* srov. nejnověji V. Urfus: Ekonomická a právní kategorie monopolu a její vývojové proměny. Nárys základní problematiky. In: Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám, Praha 1975, str. 369–386.

²⁾ K otázce monopolů ve starém Egyptě srov. F. Lexa: Veřejný život ve starověkém Egyptě, I, Praha 1955, str. 55.

K monopolům v ptolemaiovském a římském Egyptě srov. S. Balík: Monopoly v helénistickém a římském Egyptě do konce II. století n. l. In: Právně historické studie 21, v tisku.

³⁾ Podle *Arthašastry*, připisované indickému mysliteli a státníku *Kautiljovi* (3. stol. př. n. l.), existovaly v Indii četné monopoly. Nejznámější byly: monopol obchodu královským zbožím (Arthašastra II, 16), monopol horní, spojený se zpracováváním drahých kovů a kamenů (Arthašastra II, 12), solný (Arthašastra II, 12), výlučné právo chovu slonů (Arthašastra II, 2), monopol na nevěstince (Arthašastra II, 27) atd. Srov. *Arthašastra* *ili nauka politiky*. V ruském překladu vydal V. I. Kaljanov, Moskva–Leningrad 1959.

⁴⁾ K problematice monopolů v období imperialismu srov. V. I. Lenin: Imperialismus jako nejvyšší stadium kapitalismu, Praha 1959.

Byzantské monopoly měly svého historického předchůdce v římských a východořímských monopolech, jejichž vývoj za dominátu byl výrazně ovlivněn celkovým stavem ekonomiky říše. V této souvislosti lze připomenout, že charakteristickým rysem ekonomického vývoje za dominátu byl postupný nezadržitelný rozklad otrokářského výrobního způsobu, úpadek otroctví a pokles produktivity otrocké práce. Současně s těmito negativními jevy dochází do jisté míry k rozvoji svobodné práce. Jejím rámcem se stala *společenstva*.

„Avšak tato svobodná práce,“ píše Ellul,⁵⁾ „je plně organizována ve formě korporace. Tato instituce dovršuje svůj vývoj ve IV. století. Každý odborník musí vstoupit do *společenstva* svého povolání. Společenstvo je polo-veřejným organismem: stát mu poskytuje monopol povolání, kontroluje statuty, vypracované předáky tohoto oboru (patroni) a přijaté shromážděním (concilium). Tyto statuty mají závaznou formu, potvrzenou státem. ... Členové korporace mají výhody, příslušnost ke korporaci je dědičná a předáci jsou odpovědní za početní stav dílen ...“

Pokud tato *společenstva* byla zřízena za tím účelem, aby plnila určité úkoly pro stát, šlo o *společenstva nucená*.⁶⁾ Podobně jako pozdější středověké cechy měla i tato *společenstva* kolektivní monopol, kolektivní výlučné právo na provozování určité činnosti.

„Tento režim,“ pokračuje Ellul,⁷⁾ „se uplatnil také ve státních manufakturách. ... Pokud jde o ně, rozlišují se odvětví monopolizovaná a ostatní. Monopolizovaným odvětvím je zejména těžba v dolech ... Lomy byly exploatovány někdy jako monopol, jindy byly ponechány soukromému vlastníkovi, který těžil sám za náhradu a bezplatné dodávky státu. Většina zpracovatelských odvětví, pokládáných za nezbytné pro stát, byla organizována systémem *společenstev*. ... Dělníci jsou placeni státem a podřízení velmi tvrdé vojenské disciplíně.“

Tímto způsobem byla organizována ražba peněz, výroba zbraní a dopravních prostředků, doprava potravin atd.

Uvedený systém přetrvává ve IV. a V. století, i když v V. století lze pozorovat růst drobného průmyslu v provinciích a protimonopolní tendence v zákonodárství.⁸⁾ Jejich dokladem je konstituce císaře Zenona (474–491) z r. 483, zakazující soukromé monopoly, jimiž byly všechny úmluvy řemeslníků nebo živnostníků o cenách atd.⁹⁾

⁵⁾ J. Ellul: *Histoire des institutions*. I. *Institutions grecques, romaines, byzantines*, *franques*. Paris 1955, str. 530.

⁶⁾ K pojmu *nucených společenstev* srov. J. Heyrovský: *Dějiny a systém práva římského*, I, Praha 1910, str. 173 a násl.

⁷⁾ Ellul: *Histoire*, str. 530.

⁸⁾ Srov. *Cambridge Economic History of Europe*. II. *Trade and Industry in the Middle Ages*. Vydali M. Postan a E. E. Rich, Cambridge 1952, str. 74. Dále jen „*Cambridge Economic History*“.

⁹⁾ *Urfus*: *Ekonomická a právní kategorie monopolu*, str. 372, upozorňuje právem na to, že koncem starověku se pojem monopolu vyhranil a že se výrazně rozlišuje mezi *státním monopolem* jako „páteří státní reglementace živnostenského podnikání“ a státní hospodářské politiky a mezi *soukromým monopolem*, který naopak tuto státní politiku ohrožoval.

Zhruba o půl století později přejímá císař *Justinián* (527–565) tuto konstituci do svého Codexu.¹⁰⁾

Podobně jako Zenon nezakazuje ani *Justinián* ve svém zákoníku všechny a jakékoli monopoly. Zákaz se vztahuje pouze na monopoly soukromé. Z toho je zřejmé, že v daných historických podmínkách se byzantské hospodářství nemohlo obejít bez silného státního vměšování a bez monopolů.¹¹⁾ Naopak, Byzanc se stala „rájem monopolu“.¹²⁾

Nemálo k tomu přispěl podle *Prokopia*¹³⁾ právě *Justinián*. I když *Prokopios* není, vzhledem k očividné zaujatosti (jako příslušník aristokracie se stavěl proti císařské despocii), zcela věrohodným pramenem, je jisté, že za *Justiniánovy* vlády existovaly v zemi různé monopoly. Podle *Westfalla-Thompsona*¹⁴⁾ byl v Byzanci monopol horní, solný, mincovní, na lomy, na výrobu zbraní a vojenské výstroje aj. *Ellul*¹⁵⁾ se zmiňuje také o monopolu na výrobu chleba, na výrobu a prodej hedvábí a na nákup přepychových

¹⁰⁾ Srov. C 4, 59 „De monopolis et de conventu negotiorum illicito vel artificio ergolaborumque nec non balneatorum prohibitis illicitisque pactionibus“.

¹¹⁾ Byzantským hospodářstvím, zejména pak řemeslnou výrobou, obchodem atd. se zabývala řada autorů. Z prací, věnovaných této problematice, lze uvést alespoň některé, jako např. *H. Gehrig*: *Zunftwesen Constantinopels*. In: *Jahrbuch für Nationalökonomie und Statistik*, III. Folge, 30/1909; *A. Stöckle*: *Spätromische und byzantinische Zünfte*, Leipzig 1911; *L. Brentano*: *Die byzantinische Volkswirtschaft*. In: *Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft im Deutschen Reiche*, XLI/1917; *Ch. M. Macri*: *L'organisation de l'économie urbaine dans Byzance sous la dynastie de Macédoine (867–1057)*, Paris 1925; *B. Mendl*: *Počátky cechů a byzantské Eparchikon biblion*. In: „Z dějin východní Evropy a Slovanstva“, Sborník věnovaný Jaroslavu Bidlovi k šedesátým narozeninám, Praha 1928, str. 77 a násl.; *G. Zoras*: *Le corporazioni bizantine*. Studio sull' *Ἐπαρχικὸν βιβλίον* dell' imperatore Leone VI., Roma 1931; *G. I. Bratianu*: *Études byzantines d'histoire économique et sociale*, Paris 1938; *A. Andréadès*: *Byzance, paradis du monopole et du privilège*. In: *Byzantion. Revue internationale des études byzantines*, IX/1939; *R. S. Lopez*: *Silk Industry in the Byzantine Empire*. In: *Speculum* XXX/1945; *N. V. Pigulevskaja*: *Vizantijskij gorod*, Moskva–Leningrad 1946 (na str. 150–161 se zabývá spiknutím stříbrníků, *ἀργυροπράται*); *R. S. Lopez*–*I. W. Raymond*: *Medieval Trade in the Mediterranean World*, New York 1955; *M. Ja. Sjuzjumov*: *Rol' gorodov-emporiev v istorii Vizantii*. In: *Vizantijskij vremennik* 8/1956; *R. S. Lopez*: *The Role of Trade in the Economic Readjustment of Byzantium in the Seventh Century*. In: *Dumbarton Oaks Papers* 13/1959; *I. F. Fichman*: *Voprosy remesla vizantijskogo Jegipta*, Leningrad 1962; *I. F. Fichman*: *Remeslo i krupnoje imenie v vizantijskom Jegipte*. In: *Palestinskij sbornik* 7/170/1962; *M. Ja. Sjuzjumov*: *Vizantijskij gorod (seredina VII–seredina IX vv.)*. In: *Vizantijskij vremennik* 27/1968; *D. Claude*: *Die byzantinische Stadt im 6. Jahrhundert*. In: *Byzantinisches Archiv*, Heft 13/1969; *G. L. Kurbatov*: *Osnovnyje problemy vnutrennego razvitijskogo goroda v IV–VII vv.*, Leningrad 1971.

¹²⁾ *Brentano*: *Byzantinische Volkswirtschaft*, str. 27; *Andréadès*: *Byzance*, str. 171 a násl.

¹³⁾ Podle *Prokopia* *Justinián* „...zavedl mnoho... druhů monopolu“ (Anekdota XX, 2), „...zřídil... monopoly na většinu zboží...“ (Anekdota XXV, 5) a „...monopol potravin, nejnezbytnějších pro život...“ (Anekdota XXVI, 5). Srov. *Procopé*: *Anekdota ou Histoire secrète de Justinien*. Trad. par *M. Isambert*, Paris 1856, str. 236, 298 a 310.

¹⁴⁾ *J. Westfall-Thompson*: *Economic and Social History of the Middle Ages*, New York 1928, str. 168.

¹⁵⁾ *Ellul*: *Histoire*, I, str. 614 a 638.

předmětů (zejména vonných látek, zlata, hedvábí aj.) z Orientu. Někdy se připomíná také monopol obilní,¹⁶⁾ na purpur¹⁷⁾ atd.

To ukazuje, že nejen za pozdního římského císařství, ale i v Byzanci se stát přetváří „v ohromnou dílnu, kde se pracuje pod dohledem množství úředníků pro panovníka a pro potřeby státu a jednotlivců. Většina výrobních odvětví... je řízena státem...“¹⁸⁾ Státní řízení nebylo ve všech případech stejně intenzivní. Některá odvětví výroby a obchodu byla ve státní režii, jiná byla svěřována řemeslnickým korporacím; v některých případech se vytváří osobitá symbióza státního monopolu s korporací. Důvody monopolizace toho kterého odvětví hospodářské činnosti byly, jak ještě uvidíme, různé.

Monopoly nebyly stejné ani co do své intenzity. Některé byly absolutní, jiné nikoli.

Absolutním monopolem byl především monopol na výrobu zbraní a bojových prostředků.¹⁹⁾ V byzantské říši byla jejich výroba svěřena (nepochybně v zájmu zachování výrobního tajemství)²⁰⁾ výlučně státním dílnám.²¹⁾ Soukromé dílny, či lépe, řemeslnické korporace směly vyrábět v případě potřeby pouze některé součásti výstroje. Pro X. století tuto možnost naznačuje první paragraf XIV. hlavy „*Eparchovy knížky*“ (*Ἐπαρχικὸν βιβλίον*),²²⁾ vydané pravděpodobně císařem *Lvem V. Moudrým* (886–912).²³⁾ Úkolem zbrojního či zbrojařského monopolu bylo zajistit

¹⁶⁾ Srov. např. *Andréadès*: Byzance, str. 177.

¹⁷⁾ Srov. *Stöckle*: Spätrömische und byzantinische Zünfte, str. 30.

¹⁸⁾ *J. P. Waltzing*: Étude historique sur les corporations professionnelles chez les Romains depuis les origines jusqu'à la chute de l'Empire d'Occident, II, Louvain 1896, str. 481.

¹⁹⁾ Jeho existenci za Justiniána dokazují *Novely* (85, 1 a 4), za makedonské dynastie (867–1057) *Basiliky* (57, 9). Obojí zakazují soukromým osobám zbraně nejen vyrábět, ale také kupovat.

²⁰⁾ Platí to zejména pro výrobu „řeckého ohně“, jehož výrobní tajemství bylo přísně střeženo. Srov. *Andréadès*: Byzance, str. 177, pozn. 3.

²¹⁾ Podobně tomu bylo i za pozdního císařství, kdy také existoval státní monopol výroby zbraní. Srov. *Waltzing*: Étude, II, str. 427, pozn. 3.

²²⁾ Uvedené místo stanoví povinnost sedlářů (*χωροτόμοι*) pracovat v případě potřeby pro císaře, tj. na státních dodávkách. Srov. *Le Livre du Préfet* ou l'Edit de l'Empereur Léon le Sage sur les corporations de Constantinople. Vyd. *J. Nicole*, Genève 1893, str. 40 (XIV, § 1).

²³⁾ Někteří autoři, jako např. *Nicole*: Livre, str. 5 a násl.; *Ch. Diehl*: Études byzantines, Paris 1905, str. 143; *E. Mayer*: Deutsche und französische Verfassungsgeschichte vom 9.–14. Jahrhundert, I, Leipzig 1889, str. 325, pozn. 4, nebo *týž*: Italienische Verfassungsgeschichte, I, Leipzig 1909, str. 102, pozn. 2; *A. Vogt*: Basile Ier Empereur de Byzance (867–886) et la civilisation byzantine à la fin du IXe siècle, Paris 1908, str. XIX; *Waltzing*: Étude, II, str. 347 aj., připisují „*Eparchovu knížku*“ *Lvu V. Moudrému*.

Jiní, jako např. *Gehrig*: Zunftwesen, str. 594, pozn. 3, nebo *Stöckle*: Spätrömische und byzantinische Zünfte, str. 147, soudí, že byla vydána později, až po smrti *Lva V. Moudrého*.

Nověji se za tezi, že jde o edikt *Lva V. Moudrého*, postavil *Zoras*: Corporazioni bizantine, str. 48.

výzbroj armády a tím i její bojeschopnost. Nešlo o monopol ekonomický, řešící nějaký hospodářský problém, ani fiskální, usilující o naplnění státní pokladny, ale o monopol administrativní, plnící jeden z úkolů a cílů vojenské správy země.

Jiným absolutním monopolem byl monopol mincovní. Císařovo výlučné právo na ražení mincí se datuje z doby pozdního císařství, ze IV. století, kdy se císař stal jediným nositelem tohoto oprávnění.²⁴⁾ Mincovní monopol, diktovaný rovněž veřejnými zájmy, souvisel úzce s monopolem horním.²⁵⁾ Drahé kovy, potřebné k ražbě mincí, musel totiž dodávat stát, jinak řečeno císař jako vlastník dolů. Rovněž horní monopol se opíral o velmi staré císařovo oprávnění,²⁶⁾ patřící spolu s monopolem solným a na lomy mezi regály „vyhrazené tradičně státu, a to jak ve starověku, tak ve středověku“.²⁷⁾ U všech těchto monopolů šlo o regály, tj. královská výhradní práva, plnící především úkoly administrativně-fiskální, čímž je dána i jejich právní povaha.

Část drahých kovů byla určena k ražbě peněz, část byla dodávána ke zpracování klenotníkům. Hospodaření drahými kovy bylo přísně regulováno a kontrolováno. Podle „Eparchovy knížky“ (II, 8) směl klenotník zpracovat na vlastní práci nejvýše libru neznačkového zlata.²⁸⁾ Překročení stanoveného množství (II, 8), prodej drahých kovů a klenotů ženou (II, 4), nabídka zlata na prodej, učiněná cizincem (II, 6) či koupě posvěceného předmětu (II, 7) musely být oznámeny představenému klenotnického společenstva, popřípadě eparchovi.²⁹⁾ Vzhledem k tomu, že nákupem drahých kovů, perel a drahokamů, jejich zpracováním i prodejem klenotů se směli zabývat výlučně klenotníci, lze usuzovat na existenci klenotnického monopolu, uskutečňovaného — podobně jako v ptolemaiovském a patrně i římském Egyptě — klenotnickým společenstvem.³⁰⁾

Obilní monopol v Byzanci souvisel — stejně jako ve starověkém Římě — s povinností státu pečovat o zásobování obyvatelstva obilím. I byzantští

„Eparchova knížka“, případně jen výňatky z ní jsou známy z řady prací: např. už zmíněný Nicole: *Livre*, str. 13 a násl., obsahuje řecké znění a latinský překlad.

K ruskému překladu srov. M. Ja. *Sjuzjumov*: *Vizantijskaja kniga eparcha*, Moskva 1962, str. 72 a násl.

K českému překladu některých částí „Eparchovy knížky“ srov. V. *Hrochová*: *Výběr z textů k byzantským dějinám*, Praha 1967, str. 62–67. Nověji přeložil některé výňatky z „Eparchovy knížky“ prof. dr. *Jiří Cvetler* (Brno). Srov. S. *Balík a kolektiv*: *Texty ke studiu obecných dějin státu a práva. II. Feudální stát a právo*, Praha 1974, str. 20–25.

²⁴⁾ Srov. *Codex Theodosianus* 9, 21. Původně, od r. 15 do 4. století, se o toto právo dělil císař se senátem.

²⁵⁾ O jeho existenci svědčí C 11, 7.

²⁶⁾ Podle *Waltzinga*: *Étude*, II, str. 228, se císařský monopol na zlato a stříbro datuje od r. 15 n. l.

²⁷⁾ *Andréadès*: *Byzance*, str. 177.

²⁸⁾ Srov. *Nicole*: *Livre*, str. 24.

²⁹⁾ Srov. *Nicole*: *Livre*, str. 23.

³⁰⁾ Srov. *Balík*: *Monopoly v helénistickém a římském Egyptě*. V tisku.

císařové museli dát lidu „panem“, laciný chléb, aby jako jejich předchůdci zmírnili nebo odvrátili nebezpečí hladových vzpour a nepokojů.

Obilní monopol nebyl — na rozdíl od některých jiných monopolů — jevem trvalým. Za normálních podmínek se stát omezoval na to, že shromažďoval obilí z císařských domén i z naturálních daní a pak je dodával pekařským společenstvům (na výrobu chleba za nízké, úředně stanovené ceny) a vojsku. Zbytek se uskladoval pro případ neúrody. Pokud byl dostatek obilí, byl povolen dokonce i jeho vývoz. To by nasvědčovalo, že obchod obilím nebyl za normálních podmínek monopolizován, ale že byl svobodný. Jinak tomu bylo za okolností mimořádných (neúroda, hlad). Pak stát byl nucen zpravidla sáhnout k jiným, drastičtějším opatřením, mimo jiné i k zavedení monopolu. Např. *Justinián* uložil v době hladu a nedostatku obilí pekařům vysokou daň a zakázal dovoz obilí soukromým osobám.³¹⁾ Jedním z důvodů těchto opatření byla jistě snaha zajistit zásobování. Nelze však vyloučit ani snahu státu využít kritické situace k obohacení státní pokladny. Jiné mimořádné opatření bylo přijato za *Nikephora II. Phocase* (963–969), kdy vláda vykoupila obilí a pak je prodávala za dvojnásobnou cenu armádě, bojující v oblasti s nedostatečnými zdroji potravin.³²⁾ Zde — pokud nás *Liutprand*³³⁾ věrohodně informuje — vystupuje do popředí zájem státu na naplnění pokladny. R. 1037, za vlády *Michala IV. Paphlagonika* (1034–1041), dal císařův bratr a ministr *Jan Orphanthrop* nakoupit na Peloponesu a v Řecku obilí, aby odvrátil Cařihrad od hrozby hladu.³⁴⁾ V prvním z uvedených případů lze mluvit o pokusu monopolizovat obchod obilím. K zavedení dočasného obilního monopolu došlo v 11. století za vlády císaře *Michala VII. Parapinakese* (1071–1078) z podnětu ministra (logotheta) *Nikephora*. Tento monopol, uskutečněný ve složitých podmínkách velkých sociálních, hospodářských a politických přeměn byzantské společnosti v době její rychlé feudalizace a v době růstu politické moci šlechty, padl po několika letech současně se svými původci.³⁵⁾

Monopol na výrobu a prodej hedvábí, tvořící jedno z nejdůležitějších odvětví byzantského hospodářství, byl zaveden v 6. století za *Justiniána*.³⁶⁾

Výroba hedvábí nebyla původně monopolizována. Surové hedvábí, do-

³¹⁾ *Prokopios*: Anekdota XXVI, 6. Srov. *Procopé*: Anekdota, str. 310.

Prokopiovy zaujaté a ne vždy zcela jasné zprávy vyvolávají u některých autorů pochybnosti o obilním monopolu za *Justiniána*. *Prokopios* totiž na jedné straně tvrdí, že *Justinián* zavedl „monopol potravin, nejnezbytnějších pro život“ (XXV, 5), což by se právem vztahovalo i na obilí, na druhé straně, jak ukázal *Andréadès*: Byzance, str. 178, a po něm také *Bratianu*: Études, str. 150, pozn. 1, lze z jiného *Prokopiova* tvrzení (XXII, 5–6) vyvodit, že stát prodával pouze obilí z naturální daně, což nemusí znamenat monopol.

³²⁾ *Liutprand*: Relatio de legatione Constantinopolitana. In: Monumenta germaniae historica, Scriptores, III, str. 357. Srov. také *Bratianu*: Études, str. 138 a násl.

³³⁾ *Liutprand* měl důvod k zaujatosti vůči Byzanci: Byzantští celníci mu totiž na hranicích odňali — přes výslovné císařovo vývozní povolení — purpurové látky, které *Liutprand* nakoupil „pro čest církve“ (in honorem ecclesiae).

³⁴⁾ *Bratianu*: Études, str. 139–140.

³⁵⁾ Podrobněji k tomuto monopolu srov. *Bratianu*: Études, str. 141 a násl.

³⁶⁾ *Prokopios*: Anekdota XXV, 5–8. Srov. *Procopé*: Anekdota, str. 298.

vážené od 5. století z ciziny, převážně z Persie, bylo zpracováváno jednak v císařských, jednak v soukromých dílnách. Změnu tohoto stavu vyvolaly různé okolnosti, mimo jiné i citelné snížení dovozu surového hedvábí v důsledku válek s Persií a růst jeho cen. V důsledku tohoto nepříznivého vývoje došlo k hromadnému úpadku soukromých dílen. *Justinián*, který se snažil řešit zhoršenou situaci dovozem etiopského a indického hedvábí na účet státu a stanovením maximálních cen surovin, tyto dílny vykoupil a zavedl státní monopol na výrobu a prodej hedvábí. Podmínky pro uvolnění monopolu se vytvořily teprve po zavedení tuzemské výroby surového hedvábí (stalo se tak díky „průmyslové špionáži“ byzantských mnichů, kteří r. 552 propašovali z Číny vajíčka bource morušového). Díky tomu došlo i k postupnému obnovení soukromých dílen na výrobu hedvábí.

Během dalšího vývoje se vytvořily v hedvábnické výrobě a v obchodě s hedvábím složité vztahy, spočívající na dělbě práce mezi státem a korporacemi a na přísné specializaci. Cenné poznatky o této zajímavé symbióze nám skýtá „Eparchova knížka“, která upravovala mimo jiné i vztahy mezi řemeslnickými korporacemi a státními monopoly.³⁷⁾ Stát si vyhradil výlučné právo (monopol) na výrobu přepychových druhů látek, určených už za pozdního císařství³⁸⁾ i později v byzantské říši pro potřebu císaře, členů císařského domu a vysokých úředníků. Podržel si i nadále absolutní monopol na výrobu, užívání a prodej purpuru.³⁹⁾ Předmětem státního monopolu byl také vývoz přepychových látek.⁴⁰⁾ Zachování těchto dílčích monopolů v širším rámci hedvábnické výroby a obchodu bylo diktováno nutností zabezpečit kvalitní výrobu přepychových druhů látek pro vládnoucí vrstvu, popřípadě pro cizí panovníky atd., i nutností chránit výrobní tajemství.⁴¹⁾ Výroba a prodej některých méně vzácných druhů hedvábných látek byly svěřeny pěti hedvábnickým korporacím (byli to *βεροισιοι, ράται, πανδιονράται, μεταξοράται, κατάρταριοι, σιρικαριοι*), které měly podle zásad přísné dělby práce zajistit nákup surovin, jejich postupné zpracování i prodej hotových výrobků, ať už šlo o výrobky tuzemské, nebo dovezené ze Sýrie.⁴²⁾ Každá z korporací požívala ve svém oboru monopolní oprávnění, vylučující z dané činnosti korporace ostatní. Nebyl dokonce

³⁷⁾ *Stöckle*: Spätrömische und byzantinische Zünfte, str. 4.

³⁸⁾ Srov. *Waltzing*: Étude, II, str. 232 a násl.

³⁹⁾ Užívání a prodej některých druhů purpuru (pro soukromou výrobu látek) bylo zakázáno kolem r. 390 n. l. *Justinián* zákaz potvrdil v Codexu (4, 40, 1). Toto ustanovení bylo převzato do Basilik (19, 1, 80). Později se zákaz rozšířil na všechny druhy purpuru.

K monopolu na purpur srov. *Stöckle*: Spätrömische und byzantinische Zünfte, str. 120 a násl.

⁴⁰⁾ Svědčí o tom *Liutprand*: Relatio, str. 359.

⁴¹⁾ *Andréadès*: Byzance, str. 179.

⁴²⁾ „Eparchova knížka“, IV–VIII. Srov. *Nicole*: Livre, str. 26–38.

Český překlad některých ustanovení titulu VI. o obchodnících se surovým hedvábím (metaxopráté, *μεταξοπράται*) a VII. titulu o zpracovatelích hedvábí (katartariové, *κατάρταριοι*) byl uveřejněn in: *Balík a kolektiv*: Texty II, str. 22–23.

dovolen ani současný výkon řemesla a obchodu, případně obchodu s jiným druhem zboží.⁴³⁾ To ukazuje, že korporace byly — a to platí i pro jiná odvětví hospodářské činnosti — kolektivním nositelem monopolního oprávnění. Avšak i když těchto oprávnění mohl jednotlivec využívat v zásadě jen jako člen korporace, vyskytovaly se i výjimky. Připouští je i „Eparchova knížka“ (VII, 2), z níž je patrné, že výkon řemesla nebyl závislý vždy na příslušnosti ke korporaci.⁴⁴⁾

Přestože v „Eparchově knížce“ nejsou uvedena všechna řemesla v Byzanci, lze předpokládat, že řemeslnická korporace (*σίσημα*) byla základní organizační a právní formou drobné výroby. Spolu se státními monopoly pak tyto korporace tvořily páteř byzantské městské ekonomiky.

Vztahy mezi korporacemi a státem v rámci této soustavy byly velmi těsné a složité. Jejich charakteristickým rysem byla rozhodující úloha státu, který kontroloval veškerou činnost korporací a snažil se ji usměrňovat. Na druhé straně stát chránil korporace proti konkurenci a zaručoval jim výlučné právo na provozování určité činnosti.

Od těchto kolektivních monopolů jednotlivých korporací je nutno odlišit monopoly státní. Ty zahrnovaly z různých důvodů (administrativních, fiskálních, ekonomických i politických) nejdůležitější odvětví výroby a obchodu. Některé z těchto státních monopolů byly velmi staré. Jejich kontinuita s římskými monopoly období dominátu je prokazatelná. Pouze některé vznikly později, až po pádu říše západořímské. Společným rysem starých pozdně římských i novějších byzantských monopolů byla skutečnost, že vznikaly převážně v podmínkách hlubokých hospodářských, sociálních a politických krizí. Naopak v době poměrně politické a hospodářskosociální rovnováhy ustupovaly do pozadí. Nelze přehlédnout samozřejmě ani jisté rozdíly dané tím, že pozdně římské a raně byzantské monopoly se tvořily v období rozkladu otrokářských výrobních vztahů, zatímco pozdější monopoly se vytvořily již za odlišných sociálně ekonomických podmínek.

Je samozřejmé, že jak staré, tak i novější byzantské monopoly se staly součástí ekonomické soustavy, která v případě Cařihradu měla rysy „typické pro středověká městská hospodářství“.⁴⁵⁾ Ovšem s tou výhradou, že západoevropská středověká města a jejich hospodářské soustavy se rozvíjejí na malé ploše, zatímco ekonomická soustava byzantského hlavního města ovlivňuje rozsáhlé území.

Důmyslná soustava monopolů, korporací a výsad, vytvořená v hlavních rysech pozdními římskými císaři a dokončená v průběhu staletí císaři byzantskými, nepřežila pád císařství r. 1204. Dobyť Byzance křižáky i pozdější okleštění Byzance bylo smrtelným úderem, z něhož se byzantská ekonomická soustava již nikdy nevzpamatovala.⁴⁶⁾

⁴³⁾ „Eparchova knížka“ V, 1 a VIII, 6. Srov. Nicole: Livre, str. 29 a 37.

⁴⁴⁾ Nicole: Livre, str. 34.

⁴⁵⁾ Gehrig: Zunftwesen, str. 595.

⁴⁶⁾ Bratianu: Études, str. 141.

Jedním ze středověkých států, v nichž se ve velké míře vyvinula instituce monopolů, byla Byzantská říše.

Byzantské monopoly navazují vývojově na staré římské a východořímské monopoly období dominátu. Stejně jako ony byly především důsledkem vleklých ekonomických, sociálních a politických krizí, jež zmítaly Byzancí po celou dobu jejího trvání, i pokusů státu řídit hospodářství země a zabezpečovat nejrůznější zájmy státu.

Byzanc navázala na východořímskou tradici konce starověku i v tom, že rozlišovala důsledně mezi monopoly státními a monopoly soukromými. *Monopoly státní* byly nástrojem státní hospodářské politiky a jako takové byly právním řádem chráněny. *Monopoly soukromé* se naopak dostávaly se státní hospodářskou politikou do rozporů (zejména v otázce cen) a byly proto jako nežádoucí zakazovány (např. konstitucí císaře Zenona z r. 483, převzatou později *Justiniánem* do Codexu).

Byzantská ekonomika se opírala po staletí o propracovanou soustavu monopolů.

V zásadě se dá říci, že v Byzanci existovaly jednak *monopoly státní*, zahrnující z nejrůznějších důvodů (ekonomických, politických, fiskálních, administrativních) nejdůležitější odvětví hospodářství, jednak *monopoly korporací*. Někdy (jako v případě výroby hedvábí) se vytvořila osobitá symbióza monopolu státního s monopolem korporací. I v tomto případě podržel stát rozhodující úlohu.

Soustava byzantských monopolů se zhroutila dobytím Cařihradu křižáky r. 1204. Její pozůstatky byly zničeny definitivně dobytím obnovené, leč silně okleštěné Byzance Turky r. 1453.

STANISLAV BALÍK

Monopolies in Byzantium

SUMMARY

The Byzantine Empire was one of the mediaeval states in which the institution of monopolies developed to a great extent.

The Byzantine monopolies evolved from the ancient Roman and Eastern Roman monopolies of the Dominatus period. Just as the former the latter ones resulted above all from drawnout economic, social and political crises, that kept shaking Byzantium throughout its existence as well as from the attempts of the state to control the country's economy and to safeguard various interests of the state.

Byzantium followed up the Eastern Roman tradition from the end of antiquity also in that it differentiated consistently between state and private monopolies. *State monopolies* were the instrument of the state's economic policy and as such protected by the legal system. *Private monopolies* on the other hand were getting into conflict with the state's economic policy (particularly in the question of prices) and were therefore being prohibited as undesirable (for inst. by Emperor Zenon's Constitution of 483, adopted later by *Justinian* in the Codex).

The Byzantine economics relied for centuries on a refined system of monopolies.

It can be said in principle that there were in Byzantium on the one hand *state monopolies* embodying for various reasons (economic, political, fiscal, administrative) the most important branches of the economy and on the other *corporation monopolies*. Sometimes (as in the instance of silk manufacture) a characteristic symbiosis of state and corporation monopoly evolved. In this instance, too, the state retained its decisive role.

The system of Byzantine monopolies collapsed with the conquest of Constantinople by the crusaders in 1204. Its remnants were finally destroyed by the conquest of the restored yet badly reduced Byzantium by the Turks in 1453.

ΤΑ ΜΟΝΟΠΩΛΙΑ ΣΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ

Περίληψη

Ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ κράτη τοῦ Μεσαίωνα, στὰ ὁποῖα ἐξελεγχθῆκε ὑπερβολικὰ ὁ σχηματισμός τῶν μονοπωλίων.

Τὰ μονοπώλια τοῦ Βυζαντίου συνδέονται ἐξεληκτικὰ μέ τὰ παλαιὰ ρωμαϊκὰ μονοπώλια καί τὰ μονοπώλια τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας τῆς ἐποχῆς τοῦ μισοαποικισμού. Ὅπως καὶ αὐτὰ ἦταν πρῶτα ἀπ' ὅλα ἐπακόλουθο τῆς χρόνιας οἰκονομικῆς, κοινωνικῆς καί πολιτικῆς κρίσης πού σημειώνεται στό Βυζάντιο σ' ὅλη τή διάρκεια τῆς ὑπαρξῆς της καί τῶν προσπάθειῶν τοῦ κράτους νά διευθύνει τήν οἰκονομία τῆς χώρας καί νά ἐξασφαλίσει διάφορα ἐνδιαφέροντα τοῦ κράτους.

Τό Βυζάντιο συνδέθηκε μέ τήν παράδοση τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ τέλους τοῦ Μεσαίωνα καί ξεχώριζε μέ συνέπεια τὰ κρατικά μονοπώλια ἀπὸ τὰ μονοπώλια μέ ἰσιωτικούς φορεῖς. Τά κρατικά μονοπώλια ἦταν ὄργανα τῆς κρατικῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς καί σάν τέτοια προστατεύονταν ἀπό τοὺς νόμους. Ἀντίθετα τὰ μονοπώλια μέ ἰδιωτικούς φορεῖς ἔρχονταν σέ ἀντίθεση μέ τήν οἰκονομική πολιτική τοῦ κράτους (ἰδιαίτερα στό ζήτημα τῶν τιμῶν) καί γι' αὐτό σάν ἀνεπιθύμητα ἀπαγορεύονταν) π. χ. ἀπό τό Σύνταγμα τοῦ Ζήνωνος τοῦ 483 τό ὁποῖο ἐνσωμάτωσε καί ὁ Ἰουστινιανός στό CODEX).

Ἡ οἰκονομία τοῦ Βυζαντίου στηρίζονταν ὁλόκληρους αἰῶνες στό ἐπεξεργασμένο σύστημα τῶν μονοπωλίων. Κἀρχήν μπορούμε νά ποῦμε πῶς στό Βυζάντιο ὑπῆρχαν ἀφ' ἑνός μονοπώλια κρατικά πού συμπεριλαμβάνανε ἀπό διάφορες αἰτίες (οἰκονομικές, πολιτικές, φορολογικές) τοὺς σημαντικότερους κλάδους τῆς οἰκονομίας, ἀφ' ἑτέρου μονοπώλια συντεχνιῶν. Σέ μερικές περιπτώσεις (ὅπως στήν παραγωγή τοῦ μεταξιοῦ) δημιουργήθηκε ἰδιόμορφη συμβίωση τοῦ κρατικοῦ μονοπωλίου καί τοῦ μονοπωλίου τῶν συντεχνιῶν. Ἀλλά καί σ' αὐτὴν τήν περίπτωση κράτησε τό κράτος τή σημαντική θέση.

Τό σύστημα τῶν μονοπωλίων τοῦ Βυζαντίου κατέρρευσε μετὰ τήν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοὺς σταυροφόρους τό 1204. Τὰ ὑπολείμματα του καταστράφηκαν ὀριστικά τό 1453, μετὰ τήν ἄλωση τῆς ἀνασυγκροτημένης μέν, ἀλλὰ διαμελισμένης ἀπὸ τοὺς Τούρκους Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας.

V MONOGRAFICKÉ ČÁSTI ACTA
UNIVERSITATIS CAROLINAE -
IURIDICA

Vydáno o. roku 1993:

Čestmír Čestmír, dr. Les conséquences
juridiques du délit en droit inter-
national contemporain (francouzsky)

Čestmír Čestmír, dr. Rozsah man-
želství v čs právu

Čestmír Čestmír, dr. Obhajoba v čs.
právu

Kučera Zdeněk, dr. Surveys in
private international law (anglicky)

Kincl Jaromír, dr. Studie o otázkách
kolonizace a propulsiích ve vizigót-
ském státě 5.-6. století

Lobek Zdeněk, dr. Obecná a spe-
ciální odpověď na otázku o usku-
běnání veřejného práva

Šnajdr František, dr. Národní levo-
střední občanský právní právo

Kučera Eduard, dr. Národní levo-
střední občanský právní právo

Čestmír Čestmír, dr. Národní levo-
střední občanský právní právo

Čestmír Čestmír, dr. Národní levo-
střední občanský právní právo

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE

IURIDICA 4 - 1977

Redakční rada: prof. JUDr. Zdeněk Lukeš, CSc. (předseda),
JUDr. Karel Malý, CSc. (tajemník), doc. JUDr. Jaromír Kincl, DrSc.,
doc. JUDr. Dagmar Čiřáková, CSc., prof. JUDr. Ing. Eduard Kučera, DrSc.,
doc. JUDr. Jiří Švestka, CSc.

Vydala Univerzita Karlova, Praha 1977

Prorektor-editor prof. PhDr. Václav Prosser, CSc.
Odpovědný redaktor doc. PhDr. Jiří V. Černý, CSc.

Vedoucí univerzitní edice PhDr. Zdeňka Vávrová-Rejšková

Graficky upravil Jiří Novák

© Univerzita Karlova, Praha 1977

Z nové sazby písmem Primus vytiskl Tisk, knižní výroba, n. p., Brno,
závod 1

Náklad 500 výtisků. Vydání 1. Kčs 10,-

It can be said that the Byzantine system of taxation was not a simple one, but a complex one, which was based on the principle of the "one tax, one rate" system. The system of taxation was based on the principle of the "one tax, one rate" system, which was based on the principle of the "one tax, one rate" system. The system of taxation was based on the principle of the "one tax, one rate" system, which was based on the principle of the "one tax, one rate" system.

The system of taxation was based on the principle of the "one tax, one rate" system, which was based on the principle of the "one tax, one rate" system. The system of taxation was based on the principle of the "one tax, one rate" system, which was based on the principle of the "one tax, one rate" system.

BYZANTINE TAXATION

Introduction

The Byzantine system of taxation was based on the principle of the "one tax, one rate" system, which was based on the principle of the "one tax, one rate" system. The system of taxation was based on the principle of the "one tax, one rate" system, which was based on the principle of the "one tax, one rate" system.

The Byzantine system of taxation was based on the principle of the "one tax, one rate" system, which was based on the principle of the "one tax, one rate" system. The system of taxation was based on the principle of the "one tax, one rate" system, which was based on the principle of the "one tax, one rate" system. The system of taxation was based on the principle of the "one tax, one rate" system, which was based on the principle of the "one tax, one rate" system.

The Byzantine system of taxation was based on the principle of the "one tax, one rate" system, which was based on the principle of the "one tax, one rate" system. The system of taxation was based on the principle of the "one tax, one rate" system, which was based on the principle of the "one tax, one rate" system. The system of taxation was based on the principle of the "one tax, one rate" system, which was based on the principle of the "one tax, one rate" system.

The Byzantine system of taxation was based on the principle of the "one tax, one rate" system, which was based on the principle of the "one tax, one rate" system. The system of taxation was based on the principle of the "one tax, one rate" system, which was based on the principle of the "one tax, one rate" system. The system of taxation was based on the principle of the "one tax, one rate" system, which was based on the principle of the "one tax, one rate" system.

The Byzantine system of taxation was based on the principle of the "one tax, one rate" system, which was based on the principle of the "one tax, one rate" system. The system of taxation was based on the principle of the "one tax, one rate" system, which was based on the principle of the "one tax, one rate" system. The system of taxation was based on the principle of the "one tax, one rate" system, which was based on the principle of the "one tax, one rate" system.

Nové země plánuje První vláda česká, r. p. Brno, 1840.

Nové země plánuje První vláda česká, r. p. Brno, 1840.

V MONOGRAFICKÉ ČÁSTI ACTA
UNIVERSITATIS CAROLINAE –
IURIDICA

Vyšlo od roku 1963:

Cepelka Cestmír, dr., Les conséquences juridique du délits en droit international contemporain (francouzsky)

Radvanová Senta, dr., Rozvod manželství v čs. právu

Císařová Dagmar, dr., Obhájce v čs. trestním řízení

Kučera Zdeněk, dr., Suretyship in private international law (anglicky)

Kincl Jaromír, dr., Studie o otrocích, kolónech a propuštěncích ve vizigótském státě 5.–8. století

Lukeš Zdeněk, dr., Obecné a speciální zmocnění ve správě na úseku ochrany veřejného pořádku

Štajgr František, dr., Některé teoretické otázky civilního práva procesního

Kučera Eduard, dr., Marx a Engels o proletářské politické společnosti

Cížkovská Věra, dr., Socialistické majetkové právo manželské

Litsch Karel, dr., Ústava a sněm německé říše v 19. století

Novotná Eva, dr., K zásadním rysem a tendencím právní úpravy pracovní doby

Fláta Josef, dr., Spory vznikající z podnětu výkonu rozhodnutí (exekuční spory)

Potočný Miroslav, dr., Deklarace zásad mírového soužití

Bakeš Milan, dr., Měnové vztahy a jejich právní problematika

Švestka Jiří, dr., Osvojení v československém právním řádu

Císařová Dagmar, dr., Aktuální problémy dokazování v trestním řízení

Čapek Jiří, dr., Teorie „právního realismu“ (Kritická studie)

Publikace lze obdržet nebo objednat v knihovně právnické fakulty Univerzity Karlovy, 116 40 Praha 1, nám. Curieových 7.

